

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GRUNDTVIGS HØJSKOLE

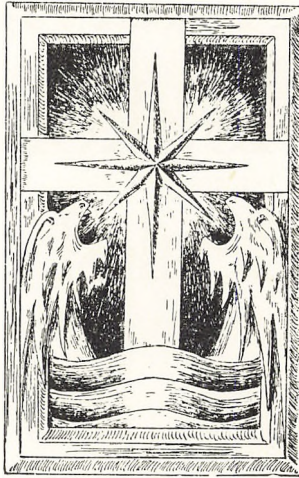
FREDERIKSBORG
1963

Grundtvigs Højskole · Frederiksborg

Grundtvigs
Højskole
Frederiksborg

Udgivet af Elevforeningen

1963

Redigeret af
S. HAUGSTRUP JENSEN

Udgivet af
ELEVFORENINGEN

Trykt i
Frederiksborg Amts Avis bogtrykkeri

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt

INDHOLD

Fra sprogets verden	7
Blandt tyske unge i dag	19
Edvard Munch	27
En dunkel artikel	33
Blomster af støvet	38
Danmark som det er	45
Kirken i fjellet	50
Skoleåret 1962-63	56
Elevforeningen	69
Hilsen fra Israel	71
Jordspørgsmålet i grænselandet	73
Skuld' gammelt venskab -	75
Sorgen och Ingenting	77
Folkelig visdom	78
Fra Højskolernes Sekretariat	81
Meddelelser	83
Elevlisten	87

Henri Matisse

Fra sprogets verden

Bibelen fortæller, hvordan dyrene har fået navne. Adam ser dem færdes i Paradisets landskab og finder på, hvad de skal hedde: svin, hest, ko osv. Han sammensætter lyde til et symbol for hvert dyr. Og netop sådan er en gammel opfattelse af sprogene, at de er blevet til som et system af mærker eller tegn, hvis opgave det er at tjene som meddelelsesmiddel.

Men i alle sprog er der uklarheder. Nogle ord kan betyde flere ting. Svin og hest behøver ikke at være tegn for dyr. Naboens store dreng er et svin til at luge roer, skønt han slider i det som en hest. Omvendt kan flere ord betegne det samme. Ansigt, åsyn og fjæs er navne på samme legemsdel, men har forskellig betydning. For voksne har de tre ord et nogenlunde afgrænset indhold; ingen vil finde på at tale om »Jesu milde fjæs«. Men børn, som kikker bibelske billeder, kan godt udbryde: »Sikke't fjæs han har!«

Det er ofte påkrævet at fastslå et ords betydning, så det kan bruges helt éntydigt. Især videnskabsmænd og lovgivere har brug for et sprog, der ikke kan gøres til genstand for forskellig tolkning. Det kan så til gengæld være uforståeligt for den jævne mand, fordi det er sterilt og fyldt med uanskuelige fremmedord. Ordene er ganske vist helt nøjagtige; sproget minder næsten om en matematisk opgave. Men det kan kun tilegnes uden besvær af videnskabsmandens og lovgiverens fagfæller. Vi husker endnu, hvor uoverkommeligt det var at læse de lovforslag, som blev udsendt før folkeafstemningen i maj. Det, der er galt ved dette pertentlige sprog, er, at det ikke ægger vores fantasi. Vi oplever ikke noget, ser ingenting for os, når vi læser den slags. Ordene er kun signaler for bestemte ting og tanker. Sådan forholder det sig også med annoncer og offentlige kundgørelser; deres sprog er blot et middel til underretning.

Men et sprog er mere end en samling disponible ord-redskaber. Ordene er fyldt med liv. »Hvad der er levet med ordene, er hvad vi oplever. Ordene er erindring. Men også drøm og åbenhed for det

kommende. Fortid og fremtid mødes på vor tunge«. Det vil sige, at et sprog er som et kunstværk, fyldt af oplevelse og erfaring, af følelse, tanke og vilje. De første glimt heraf møder vi allerede i barnets sprog. Vi glæder os, når barnet rejser sig og tager de første skridt. Men det tåler ikke sammenligning med den oplevelse, det er at høre de første ord. Da forvandles den rent fysiske forbindelse mellem mor og barn takket være sproget til en levende kontakt mellem personer. Hvor ulykkelige står forældrene ikke ved et sygt barns seng, når det er så spædt, at det ikke kan fortælle, hvad der er i vejen. Skønt barnets smerte gør ondt på os selv, er vi hjælpeløse, fordi sproget endnu mangler.

Som mellem mor og barn er det mellem mand og kvinde. »To, der første gang står nøgne overfor hinanden i den mørke stue og ikke ejer ord, en hånd, som ordløst lægges på et bryst, bølger uden lyd, træers tavse blade, en rod i jorden, som blottes – har noget sunget dybere for dit sind?« spørger Paul la Cour. Senere giver han selv svaret: »Når hun i søvnens varme aske slog øjnene op og strålende hviskede dit navn, da skabte ordet dig i hende og for dig selv.«

Jeg vil ønske, at jeres hjem ikke bliver et tavst, men et talende hjem, sagde præsten Karl Povlsen engang til et brudepar. Dermed tænkte han på mere end den daglige snak. Mand og kone skulle dele med hinanden, hvad der var dybest skjult i dem, fordi stumhed er en djævel, som ofte har skilt ægtefolk. Ord sagt i ærlighed og oprigtighed giver kontakt, skaber fællesskab, stifter også hjem.

Vi kan altså ikke nøjes med at opfatte sproget blot som mekaniske tegn for meddelelser. Sproget er mere end navngivning af ideer, følelser og viljesytringer, som eksisterede i det skjulte forud for sproget. I grunden er det først i det øjeblik, en tanke og en sag får sproglig form, at den bliver til. Sproget befrier vores følelse og vilje og giver dem virkeligt liv. »Ordet er åndens kongevej,« sagde Grundtvig på sin tids sprog. Og han digtede derom:

*»Kun i ord kan tanker gemmes,
kun med ord de går i arv.«*

Han tænkte navnlig på det talte ord. Og må vi ikke give ham ret? Læser du et brev fra én, du elsker, synes du uvilkårlig, det er som at høre en levende stemme. Du ser hendes ansigt, mærker øjnene på dig,

Fra sprogets verden.

ser munden, som formede ordene. Alligevel er det kun erindringer fra sidst, I mødtes. Ordene er ikke rigtigt levende. Hun kan have svigtet dig, efter at hun skrev dem. Eller du lægger selv et brev i postkassen. I det er dine bekymringer og din glæde, tror du. Men du er jo ingen sprogmester. Det er ikke sikkert, hun kan høre din røst, når hun læser.

I det 14. århundrede sagde den tyske mystiker Heinrich Suso, at »en ting skal man vide: Lige så stor forskel, der er, når man selv hører et sødt strengespil klinge sødeligt, i sammenligning med at man kun hører tale derom, lige så stor forskel er der på de ord, som modtages i den rene nåde og strømmer ud fra et levende hjerte gennem en levende mund, og så de samme ord, når de kommer på det døde pergament . . . For så bliver de kolde – jeg ved ikke hvordan – og bliver som de brudte roser. Thi den yndige melodi, som frem for alt rører hjertet, den slukkes så. Og så modtages de i det tørre hjertes tørhed.«

Ud fra en lignende tankegang var det, Grundtvig opdagede, at det kristenliv han levede, ikke kom fra Skriften, men fra Gud. Han opdagede, at der midt i de skriftteologiske lærdomme var en levende menighed til, og at den havde eksisteret, før Ny Testamente blev til, og at kun i den klang Guds ord til mennesker. Navnlige lyder ordet, mente han, i indstiftelsen og bekendelsen ved dåb og nadver. Disse hellige handlinger virkede ikke i sig selv eller i kraft af præsten, men alene ved ordet, som lød dér, og som havde lydt i alle kirkesamfund. Guds ord til mennesker er Jesus Kristus, som er nærværende, hvor blot to eller

tre er sammen om bøn, lovsang og bekendelse til ham. Menigheden er til i kraft af bekendelsen. Bibelens ord kan kun forstås ud fra menigheden. Sådan er det, at kun gennem ordet eksisterer Gud imellem mennesker. Og på samme måde med os. Ved vore ord er vi virkelig til imellem de andre. Det, vi ejer for os selv, betyder ikke synderligt. Først når en anden oplever det, som er vort, bliver det virkelighed. Men det er sproget, der skaber det fællesskab, som er virkeliggørelsens betingelse.

Man siger tit, at sproget er uklart. Og i dansktimerne mærker vi naturligvis ofte en elevs usikkerhed, når et ord skal bøjes i dets mange former. Men til daglig optræder ordene altid i sammenhæng, og når eleven blot ser ordet i forbindelse med andre, magter han måske endog meget umedgørlige bøjninger. Det er særlig det enkeltstående ord, som kan være dunkelt. Her er nu ordet »hest«. Hvad betyder det? Først når det opklares, om der er tale om et føl, en plag, en hoppe, en hingst eller et gammelt øg, begynder hesten at blive synlig. Kan det yderligere oplyses, om den er jysk, norsk eller galizisk, om den er rød eller hvid, grå eller sort, om det er en køre-, træk-, ride- eller sportshest, da begynder den at komme frem af abstraktionernes skumle stald. »En tyk, skimlet belgier« – den får man nogenlunde øje på. Men endnu er den alligevel anonym som de dyr, der står opmarcheret langs en dyrskue-rampe. Først når alle ens hesteoplevelser lægges til, får ordet »hest« de bitoner, som ændrer det fra at være tegn for en kedelig almenforestilling til at blive navn på en levende realitet. Skal ordet give os mere end dyrets silhouet, må vore erfaringer belyse det. Jeg må tænke på min far, når han slap min hånd og gik ind i hestens tøjreslag for at flytte den efter at have sagt, hvor jeg skulle blive stående for at være uden for fare. Jeg husker også mange påmindelser om at holde passende afstand til onkels heste, når jeg drog på sommerferie. Derfor fornemmer jeg endnu heste som uberegnelige væsener, lumske som de biler, jeg nu selv advarer mine børn imod. Men heste-ordet har flere bitoner, og det vil stadig få nye. Jeg tænker på alle de gange, mine brødre og jeg er kommet hjem, tæt tilsneet af vores gamle, tykke islænders hvide hår, som føg om ørerne på os, når vi strøg af sted i jumben på en herlig søndagstur gennem sognet. Mindes må jeg også, hvordan min stilling som højskolelærer engang bragte mig i den farlige situation at skulle ride ind på friluftsscenen på en bredbaget jyde for at gøre elev-

komedien så pompøs som muligt. Hvor det lettede, da et par øvede pigehænder greb tøjlen fra ridderen og klappede gangeren på halsen. Da jeg siden blev forstander, hvilket er en af landets mest brogede bestillinger, startede jeg min karriere med for mine sparepenge at købe tolv ungsvin på grisetorvet – men samtidig overtog jeg ansvaret for en hest. Dette viste sig at være mere, end jeg formåede, hvorfor ukyndige skole-gartnere ved forkert fodring tog livet af den og siden af én til. Sæt køkkenchefen behandlede gartneren lige så skødesløst! Eller eleverne, når de kom! O ve!

Hvortil alle de historier? For at vise, hvad indhold et enkelt ord kan bære på – blot for én person. Mange kender komponisten Carl Niensens gribende skildring af hingsten Samsons arbejde og død i lergraven ved Sortelung teglværk. Deraf fornemmer man den tone, ordet »hest« havde for ham. Det er godt at være klar over, når man træder i forbindelse med andre, at ordenes værdi varierer ikke så lidt fra mand til mand.

I almindelighed roser man mennesker, som kan abstrahere – de skal være så flinke til at diskutere. Det giver tanken flugt, når den ikke tynges af hensynet til virkeligheden. Det har vi vidst, siden Holberg skabte sin evigt disputerende student. Erasmus – og der er mange af hans slags – har ovensyn; derfor overser de alle små vinkler og udtaler sig ubesværet om store spørgsmål på en tilsyneladende intelligent facon. Alligevel er det nok den mand, som slet ikke ytrer sig om f. eks. vinkler i almindelighed, men giver agt på om den, han just står overfor, er spids, ret eller stump, der bedst klarer livets »geometriske« opgaver. Sådan har man f. eks. diskuteret begrebet »frihed«, til det er forsvundet ud i den tynde luft. Da kan det være en befrielse at blive standset i sin svæveflugt og igen blive bundet til realiteterne. Det sker, når man læser Halldor Laxness' skildring af den islandske bonde, Bjartur. Han siger om sit trælse slid på den fattige jord, at »dette er friheden, som vi alle stræber efter. Den, som betaler enhver sit, er konge. Den, som trækker sine egne får, bor i et slot.«

For den enkelte har sproget fået klang i det hjem og miljø, han hører til i. Derfor kalder vi det vort modersmål. Jakob Knudsen taler i denne forbindelse om ordenes hjerteværdi.

Men sproget har også klange fra et større hjem, som vi alle er fælles om, nemlig fædrelandet. Folkets historie og litteratur giver sproget dets særlige præg. Ordet »tysk« har således en speciel klang i vore ører.

Forholdet til vort naboland mod syd har været en langvarig modsætning. Vi er endnu mange, som har hørt vore bedstefædre fortælle om farlige ting i 1864. Mennesker i Sønderjylland behøver ikke at være meget over 50 for at have prøvet tvungen tysk skole. Og de fleste af os har oplevet besættelsens strenge år. Øst for Øresund kender man ikke Tyskland på den måde, og ordet »tysk« har derfor en anden klang. Man mærker det på mange små ting. F. eks. er det i Sverige almindeligt at skrive Schleswig, skønt landsdelen har tilhørt os fra arilds tid, og hovedparten, Nordslesvig, igen er dansk. Hos os træffer man sjældent et tysk flag ved en isbod, men langs svenske veje vajer det overalt på toppen af den slags forretninger. På de flersprogede anvisningsskilte i havne og på stationer sætter vi en engelsk og en fransk oversættelse og derefter måske en tysk nederst. Nu er der på det lille punkt forandring i gang. Men i Sverige er tysk længe kommet lige efter svensk sprog. – Det er også indlysende, at det aktuelle ord »europæisk« lyder forskelligt for danske og tyske. Hos os er der ingen lysning over det ord, bortset fra den som kommer fra en eventuel fremtidig lettelse af nogle økonomiske vanskeligheder. I Vesttyskland er der glans over ordet. Deri kan blot ligge en flugt fra fortiden. Men det kan også skyldes, at tyskernes energi og ordenssans og stærke økonomi vil give deres land en sådan indflydelse i et forenet Europa, at det kan opfylde deres nationale drømmerier. Retfærdigvis må vi dog tilføje, at for mange både i Danmark og Tyskland rummer ordet en tone af håb om samarbejde, fred og forsoning i vor krigshærgede verdensdel. På den måde giver både fortidens og nutidens historie og drømmen om fremtiden ordet »europæisk« dets særlige klang og indhold.

Et sprogs intimeste bitoner stammer fra den digtning, som er blevet folkets ejendom. Her i landet er det folkeviserne, Kingo, Holberg, Brorson, Grundtvig, H. C. Andersen og Johs. V. Jensen, som navnlig har præget ordenes indhold. Tag f. eks. ordet »grim«. Det findes på mange sprog og betyder altid styg i retning af rå og slem. Men på dansk rummer det ofte et stænk af medfølelse, takket være H. C. Andersens grimme ælling.

Vilhelm Grønbech begyndte som sprogforsker. Hans arbejde lærte ham, at ord er levende; de afslører folkeslagernes tro og inderste tanker. Og sprogmanden blev til religionsforsker. – I Hal Kochs sidste bog fremhæves, hvor vigtigt det er for en teolog at være sprogkyndig. For

eksempel viser han, at opfattelsen af Gud undergik en stor forandring, da kristendommen overførtes til Grækenland. Sagen er væsentlig, fordi forandringen måske endnu i dag er en hindring for kristendommen. Om sprogets betydning siger Hal Koch, at »selv hvor man ved oversættelse vælger det rette ord, må man regne med, at ord er noget levende; de har deres egen fortid, som de fører med sig; de er led i folkets åndelige og materielle historie . . . Derfor kunne det ikke undgås, at der ved oversættelsen (til græsk) skete noget mere end et sprogskifte.« En sådan afsløring bør gøre os agtpågivende på to måder. For det første på, at noget lignende kan være foregået, da kristendommen klædtes i dansk sprogdragt; vi kender jo udtrykket »dansk kristendom«. For det andet må det lære os at spørge forfra endnu engang, hvad kristendom egentlig er. Hvad enten det fører til kirkens fald eller fornyelse, bør nutidens mennesker søge oplysning i klare ord om, hvem Kristus er.

Når småbørn begynder at snakke, er der ikke i første række tale om indlæring af lyde og gloser, som det er tilfældet, når vi i voksenalderen lærer et fremmed sprog. Det, som sker med børnene, er, at de gennem sproget tilegner sig omgivelserne. For hvert ord og hver sætning bliver verden levende omkring dem. Naturligvis kan man som voksen lære et sprog, så det bliver som et nyt modersmål. Det sker dog sjældent og kun under særlige betingelser. Frederik Christian Sibbern var fra et tysktalende hjem i Holsten. Men af fornavnene ser vi, at det var et kongetro hjem. Skolegangen på Herlufsholm gjorde ham dansk af sprog. Men det var forelskelsen i Sophie Ørsted, der gjorde ham dansk af sind. Vilhelm Grønbech beretter om, hvordan Sverige og siden England blev hans andet og tredje fædreland, og hvordan han fik nye modersmål, dels gennem rejser og lange ophold, dels ved den indflydelse, nogle svenske og engelske forfattere fik på ham, da han læste dem i de modtagelige år. – Men om den, der således virkelig tilegner sig flere sprog, må vi vel sige, at han ikke mere er dansk i det ords gængse betydning.

Af alt, hvad til nu er sagt, skulle det fremgå, at et sprog ikke er et tilfældigt lydssystem, men at det er en kilde til at forstå, hvem vi selv og andre mennesker er, hvor vi har hjemme, og hvor vore grænser går. Men for at sproget kan blive grundlag for erkendelse, er det af stor

vigtighed, at vi lærer at lytte til, hvad der siges, og naturligvis også at læse, hvad der skrives.

I skolen er det betydningsfuldt at lære børnene at lytte. Evnen til at lytte er en forudsætning for al *åndsdannelse*. Den, der ikke formår at gribe og fatte andres tanker, når i almindelighed ikke langt med sine egne. Men også i *almindelig dannelse*, som den viser sig i menneskers omgang med hverandre, er det vigtigt at kunne lytte. Det hører med til at være et kultiveret og klogt menneske at kunne høre på, hvad andre har at sige, i stedet for selv at føre ordet hele tiden. Det er nok ikke så ligetil at lytte og at lytte grundigt. Men det er ønskeligt, at det læres og helst allerede i barndommen. Den, der kan høre, vil gang på gang gribes af, hvad han lytter sig til af godt og kønt hos andre mennesker. Det kan give ham et fond af erfaring, han ikke vil undvære.

Også på videnskabens område bliver man stadig mere klar over betydningen af virkelig sprogforståelse. I samme grad som videnskaben udspecialiseres, opstår der nemlig fare for sprogvanskeligheder. Derfor er semantik, d. v. s. sprogforståelse, et hovedemne på de årlige sommeruniversiteter, hvor videnskabsmænd og studerende fra en mængde fagområder kommer sammen for at få kontakt tværs over specialistbarriererne.

Vi véd, at mange af de spændinger, som forekommer i mellemfolkelige forhold skyldes sprogets ufuldkommenhed. Misforståelser mellem nationerne beror ofte på besvær ved at finde frem til fuldt korrekte ord og udtryk.

Mellem aldersklasserne har der altid været sprog- og kontaktvanskeligheder. Men nutidens ydre omvæltninger giver ekstra besvær. 1963 er for eleverne år 18 e. H., d. v. s. »efter Hiroshima«. Læreren lever år 30, også e. H., men det betyder »efter Hitler«. Alene det bevirker en kolossal forskel mellem generationerne.

Kritikeren Bjørn Poulsen har endvidere peget på, at den stigende arbejdsdeling i det moderne samfund fremkalder så fagligt prægede sprog, at det let kan glippe, hvis man vil forstå, hvad en fagmand siger, når han henvender sig til offentligheden. Bjørn Poulsen mener, at også politikerne taler et fagsprog så svært at begribe, at det lammer demokratiet, hvis kendetegn er samtale og debat. Her tager han dog fejl. Læser man »Folketingets Forhandlinger«, får man både jævn og solid besked, særlig hvis man tager alle ordførernes indlæg. Større

grund er der til at kritisere nogle partiaviser, hvis referater kan være summariske, så man får mistanke om, at det anses for vigtigere at holde læserne fast i en politisk ramme end at anspore til selvtænkning.

Værre end de misbrug, som beror på fagsprog og propaganda, er det, hvis sproget går i hårdknude. Det sker tit i den såkaldt modernistiske litteratur. Navnlige efter den anden verdenskrig har mange forfattere været i opposition til de gamle mønstre. Modernisme drejer sig imidlertid ikke kun om at forlade klassiske former og at dyrke frie vers el. lign. Der er andet på færde. Man anvender ordstillinger og sætningsføjninger, billeder og vendinger, som voldsomt afviger fra almindelig sprogbrug. Sproget føles næsten fjendtligt. Hensigten er tydelig nok. Man vil afsløre de skjulte strømme af erindringer, indskydelser og forestillinger i underbevidstheden, man vil på tværs af alle overleverede »sandheder« trænge ind i menneskets indre, blotte det og belyse det i forhold til nutidens ydre vilkår. Læs som eksempel en stump af Rifbjergs »Camouflage«:

*»Skorstenen drømmelyst flyvende
løfter nakkens blindhed fra
det grønne vil ikke musik
messinglæber smager kornene
på sålen brisantlyden ruller
mod som trykbed i skyer og
velsk ses ryggen gående ind
gående ind gennem franske døre
stadig de samme mellemrum i
gennembrudte gardiner sammenknyttet
af møl og huset bygget
af møl til op under skorstenen
flugten fra tagrygningen opad
skorsten mens underlivet løftes . . .«*

Man lægger sine eventuelle meninger fra sig og lukker op, men må give fortabt. Man genkender ikke sproget. Det har fået krampeanfald. Muligvis kan indholdet trækkes frem ved energisk fortolkning af en specialist. Og da kan det ske, at modernistisk litteratur fremtræder indholdsfuldt og stærk.

Men ofte afsløres det, at der er tale om en fremskreden opløsning af al personlighed. Hermed tænker jeg ikke på den form for opløsning, der viser sig som slaphed, adspredelser, tom erotik . . . bonjour tristesse! . .

alt det, der vel mestendels er en bagside af overflodssamfundet. Men jeg tænker på en personlighedsopløsning med en langt alvorligere baggrund. Der er således ingen tvivl om, at nutidens største sproglige knuder, som de træder frem i lyrikken, hænger sammen med et skred i synet på menneskets muligheder, med en undergravning af »livsværdierne«, kort sagt med en omfattende forstyrrelse af den gængse livsopfattelse. Man kan altså tale om en filosofisk uro bag den svigtende sprogforståelse. Det er en dyb tvivl om meningen med tilværelsen, som har berøvet ordene det indhold, de før rummede, altså netop en opløsning af personligheden i den forstand, at af det, som tidligere var vævet ind i menneskers inderste, er nu kun vage tendenser tilbage.

Baggrunden er, som vi alle véd, atombombetruslen og terrorbalancen. Ikke disse dødsensfarlige ting alene, men især at mennesker på grund af dem føler sig frastjålet enhver indflydelse på deres egen skæbne. Man kan være individualist, så meget man vil; men hvad nytte er det til? . . . identiteten opløser sig . . . fortønes . . .

I Peter Seebergs roman »Bipersonerne« skildres en ung mand fra Balticum, som er tvangsudsikret til arbejde i Berlin i krigens sidste tid. Seeberg nævner, hvordan det går med sproget, mens byen forvandles til ruiner: »De første skridt ud i rystelserne var de værste. Man mistede penge, talens og skriftens brug, og man mistede måske også helbredet.« Det er næsten som Thukydid's beretning fra oldtidens Grækenland; han anså det for den største af alle ulykker under pesten i Athen, at folk endog vilkårlig forandrede ordenes betydning. Seebergs unge balter kommer til det resultat, at det kun er truslen om udslettelse, der kan fjerne de hornlag af personlighed, som gør menneskene indbildske og fordringsfulde. Man må fratage dem alt, så de bliver virkelige, ja, man må fratage dem selve livsviljen, forvirre dem ud i det sjæleligt ørkenagtige, hvor de intet betyder og er, for en tid at møde dem bag alle tab og nederlag som ventende mennesker. Udefinerede, med uanede muligheder i behold. Mennesket må slås i stykker, atter og atter, sådan kan det holde sig levende. (frit cit.)

Seeberg nøjes altså ikke med at beskrive personlighedsopløsningen, men han siger, at den er et middel til helbredelse. Spørgsmålet bliver da: Hvordan kan fornyelse ske? Hvordan får det splittede sammenhæng på ny? Og hvordan bliver sproget igen forståeligt?

Svaret må begynde med, at selv om kunstnerne længe i farver,

toner og ord har forkyndt et brud i menneskehedens historie, som ingen magter, og skønt der flygtes i alle retninger, ind i borgerlig idyl, i livslede, overåndelighed, kulturdebat og protestholdning, så er det ikke desto mindre vores opgave at leve nu. Og hvis en følelse af meningsløshed stikker hovedet frem – som det er sket før i historien – må det være opgaven at finde mening på ny. Ingen må få os til at tro, at alene erkendelse af meningsløsheden er vort livsvilkår. Men man afskaffer ikke meningsløsheden ved at flygte fra den. Heller ikke ved at protestere. Rigtignok har atom-protestbevægelsen vist større modenhed end mange andre demonstrationer, og det er godt, at den holder vort største problem i brændpunktet. Men den ville have større vægt, hvis den ikke lignede andre idealismer så meget. Hvis den f. eks. lod den historiske baggrund træde lidt tydeligere frem i det billede, vi får af den.

Historien kan lære os, hvad vi har brug for: At vi og vor atomtid er en del af historiens strøm. At vi ikke kan melde os ud af fællesskabet, fordi vi er et produkt af tidligere slægtled og har ansvar for de kommende. At alle historiske begivenheder – i modsætning til naturprocesserne – er éngangsfænomener, hvorfor vi stadig stilles over for nye opgaver. Og endelig, at moden livsholdning har kun den, som forstår, at hver generation må tilpasse sig sin historiske situation. Hvor langt stærkere havde atomkampagnen ikke stået, hvis den havde benyttet den hvide og sorte farve med lidt større sparsomhed og i stedet for vedkendt sig sin historie. Hertil hører den kendsgerning, at bomben er skabt af fredens overbeviste tilhængere, bl. a. Einstein og Bohr, af frygt for, at Hitler først skulle skaffe sig den. Var det sket, havde nazisternes verdensherredømme været en kendsgerning. Atombomben er ikke bragt til veje af sindssyge personer. Og terrorbalancen opretholdes med godkendelse selv fra fredselkende små-nationer.

På lignende måde kan historisk oplysning altid trække os ud af enhver billig protest eller standse vor virkelighedsflugt og sætte os på plads foran den opgave, at vi skal gå på jorden, om så den er gloende. At kunne leve i en kompliceret situation uden hele tiden at kræve løsning af den, er vel det moderne menneskes storhed. Historien er i det hele taget egnet til at undergrave den idealisme, som bryder forbindelsen med hverdagens arbejdsopgaver og vore medmennesker. Når historisk oplysning er, som den skal være, giver den os samtidsbevidsthed, hjæl-

S. Haugstrup Jensen

per os ind i et folkeligt fællesskab. I det kan vi ånde og arbejde trods alle trusler. Er vi først dér, begynder ordene at få deres klang tilbage. Krampen forlader digterens sprog, når han opdager, at han ikke står på bar bund, skønt han måske længe har troet det. I fællesskabet nyder forfatteren fordel af forgængernes arbejde. Deres brug af sproget har givet ordene sjæl og musik. Det kan en moderne lyriker ikke se bort fra, hvis han vil have andre i tale. Foretrækker han derimod »et Kanaans tungemål« i stedet for det sprog, som dansk poesi og historie har formet til hans brug, da bliver hans produktion en privat affære, som højst kan vække vor nysgerrighed en kort overgang. Så ligner han bare alle de andre specialister i det moderne samfund. Betydning for andre får han derimod, hvis han benytter sproget, så menigmand forstår eller rettere indfanges af ordene, hvilket jo ikke er ensbetydende med, at digteren skal tralle gamle viser efter eller slippe den opgave at ryste og udfordre.

Mange vil hævde, at en forfatter har lov til suverænt og uden alle pegefingre at være sig selv og uden afkorting i egne ord og billeder give udtryk for sin oplevelse af tiden og mennesket. Derom kan der selvfølgelig ikke være nogen uenighed, blot kunstneren gør sig klart, at han så lidt som nogen anden er suveræn, men at hans liv som alle andres er betinget af sammenhænge og fællesskaber, som vil anerkendes og har krav på os – og at alt fællesskab eksisterer på et sprog, modersmålet, der altid venter på igen at blive taget i brug. Derfor er der næppe behov for de store sproglige revolutioner, men snarere er det en renæssance, en sproglig genfødsel, vi må vente på. For træet kan kun grønnes, hvis der er forbindelse mellem top og rod.

S. Haugstrup Jensen.

Blandt tyske unge i dag

Når nordisk og tysk ungdom mødes, opdager de hurtigt, at de har et stort fællesskab i vor tids situation.

Vi lever i en tekniseret verdens tempo – og teknikken spænder fra trafik til den elektroniske hjerne og udvikler sig så hurtigt, at vi stadig må omskoles. Vi skal være specialister og dog have alle hjernevindinger sådan trænet, at vi kan omstilles.

Og vi lever i en global verden. Før var det vort eget land, så Europa – nu er vi uundgåelig en del af globens helhed, hvor hvert land har den opgave at styrke sin egen kultur sådan, at den har noget at give i det internationale samarbejde.

Vi lever i en sækulariseret verden. Vi erkender, at verden er blevet myndig, siger tyskerne. Den vil selv. Den lader sig ikke lede af sit ansvar for Gud. Derfor har vi på den ene side det adskillende spørgsmål: Har stat og kirke noget med hinanden at gøre? På den anden side det økumeniske samarbejde, som forener tværs over statsgrænser og konfessionelle modsætninger.

Og vi lever i atomtiden, under atomfaren. Det er vor tids situation. Men desuden har vi både i Norden og i Tyskland fået vore bedste kræfter gennem den vesterlandske kultur, der er vor fælles rod.

Alt dette er så omfattende, at man studser og spørger: Har vi ikke alt det væsentlige fælles? Også den opgave, som vort slægtled må løse: at finde nye veje i politik og at slippe den gamle tænkemåde: Ven – fjende. Vi må indse, at det kun kan gå os selv godt, hvis det går vor tidligere fjende godt, at vi alle er i samme båd. Ellers udrydder vi menneskeslægten.

Forskellen mellem nordisk og tysk ungdom er de forudsætninger, vi går ind i denne situation med: vor forskellige geografiske beliggenhed og vor historiske udvikling. Det præg og den indstilling, vi derigennem har fået.

Derfor er det, vi står spørgende overfor tysk ungdom på en række

områder. Hvordan står de overfor autoritet, demokrati, militarisme – og overfor de brændende problemer omkring det delte Tyskland. Vesttyskland er et vidt begreb, og ungdommen er forskellig i de forskellige egne. Mine erfaringer er fra Nordtyskland.

I det tyske folks historie har autoriteten – på godt og ondt – været en afgørende faktor. Sidst oplevede de autoritetens karikatur i Hitler-tiden. Men hvordan nu?

I det tyske patriarkalske hjem var forældrenes autoritet meget stor. Nu passer det ord ikke så godt. De store børn tjener tidligt selv penge og udvikler derved selvstændighed. Samtidig trænger de til forældrene, fordi skolens krav er så store, at de må hjælpes, ofte selv i gymnasiet – det knytter sammen, så de to generationer bliver »partnere«, og »Partnerschaft« er et hovedord i Tyskland nu.

I en vis alder finder vi alle et forbillede, og det bliver let en autoritet for os. Der gøres i tyske skoler en stor indsats for at lære eleverne at skelne mellem ægte og uægte autoritet. Ægte autoritet har ikke noget med magt at gøre, men er sådan, at giver man sig ind under den, bliver man fri. Men er tryk for, at man er, hvor man skal være, om det så koster livet. Den uægte autoritet derimod vil sig selv, sin egen kraft, vil magt. Der går endnu mennesker mellem dem dernede, som har vist så tydeligt, hvad ægte autoritet er: de, der vovede at gå imod nazismen. Deres samvittighed var bundet til noget, der var mere end deres liv.

Det lutherske syn på autoritet og dermed på øvrighed tvang de lutherske til nøje samvittighedsgranskning, før de kunne gå mod den af Hitler indsatte øvrighed. Dette er igen blevet aktuelt i anledning af Østtyskland. Fra den ene side siges det, at enhver stat har sin magt fra Gud, også når den går imod Gud. Derfor må vi anerkende DDR, selv om vi kan gøre indvendinger mod bestemte konkrete forhold. Fra den anden side siger man: en ateistisk stat, som går imod alt kristenliv, er imod Gud, og den kan og skal vi ikke anerkende.

Politisk har autoritetsfølelsen dybe rødder i tysk historie. Da Tyskland blev samlet, var man tilbøjelig til at overføre fyrstens, »landsfaderen«s, autoritet til staten. Vi får også i dag at vide, at en stat k a n

---

Ti tusinde øst- og vesttyske unge på valfart til Anne Franks minde i koncentrationslejren Bergen Belsen.

Blandt tyske unge i dag

være en ægte autoritet, hvis den præges af mennesker med afgørende ansvarsfølelse overfor helheden – og denne autoritet kan nå ud til dem, der repræsenterer staten. Derved opstår »das Amt«, embedet, og den ansvarsbevidste, pligtopfyldende embedsmand, som ikke misbruger den magt, embedet giver ham. Den stat, som ikke præges af personlig ansvarsfølelse, bliver en magtstat – og embedsmændene bliver kun funktionærer, »de, der handler efter ordre«.

Når man spørger de unge, svarer de: Autoritet? Absolut ikke. Vores forældre har aflagt ed 3 gange – til kejseren, til Weimar og til Hitler – hver gang er det brudt sammen. Dermed har autoritetstroen fået et grundskud. Alligevel har jeg en følelse af, at der hos den unge tysker mere end hos de nordiske er en ubevidst trang til en autoritet, til at have respekt for noget, som er større end de selv, og at vise det.

Hvordan går det nu med at opdrage de unge til demokrati – og det første deri må vel være at give fuld oplysning om, hvordan det gik under Hitlers autoritære styre – de, der er unge nu, har jo ikke oplevet det. For 10 år siden sagde pædagogerne: Vi må have ro til at opdrage en helt ny generation. Kommer der f. eks. en økonomisk krise, vil nazismen bryde frem igen. I den første tid var det svært for lærerne at tale om nazitiden – de var for personlig ramt, men de havde alle mulighed for at bruge grammofonplader, som hensynsløst afslører hele udviklingen fra Weimar over Hitler og sammenbruddet til forbundsstaten. Senere kom der en periode, hvor unge under uddannelse ustandselig måtte høre om Hitlertiden, til de sagde: Hvorfor skal vi høre om det igen? Det er et kompleks hos de gamle. Det er jo forlængst overvundet.

Derfor kan man nu se et 3. stadium. De unge får nøje besked om naziideologien og dens følger. De ser stadig mange, måske for mange film fra koncentrationslejrene. Men man passer på ikke at blive for længe ved. Det er fortid – og de unge ser fremad. De vil høre til Vesten, og der er der demokrati.

De er godt orienteret, opøvet i at læse aviser, diskuterer ivrigt politiske problemer. Derimod har de fået en stærk sky for at »være medlemmer« både i foreninger, men mest af alt i politik. Hvordan stemmer de da? Vi stemmer ikke på C.D.U. (Christlich Deutsche Union), fordi det er et kristeligt parti, siger de, men fordi vi synes, at det, som

dette parti i denne omgang vil gennemføre, er rigtigt. Eller fordi vi fuldt og helt vil være en del af Vesten, og Vesten bygger videre på en kultur, som har fået en del af sit præg fra kristendommen, men man behøver ikke at være kristen for at stemme C.D.U.

S.P.D. (Socialdemokraterne) var før et arbejderparti, men ligesom i Norden når det nu ind i de fleste kredse.

Ungdomsskolerne har et meget demokratisk præg, og eleverne har meget medansvar. Det fører ikke til vanskeligheder med de unges frihedskrav, det er ganske ejendommeligt, at netop de unge har megen sans for – ja krav om orden og arbejdsro.

I Tyskland var der i gamle dage et svælg mellem de intellektuelle og de legemligt arbejdende. Men her har udviklingen arbejdet for demokratiet. Arbejderne ydede en vældig indsats i genopbygningen: 1945–55 ikke en strejke trods længere arbejdstid og lavere løn end i andre lande. De tider er forbi – men det er ikke glemt. Og siden kræver industrien en stadig større almen uddannelse af hensyn til omskolingen, og de hjælper ungdommen til at gå videre. Det er ved at blive typisk, at de unge ikke spørger efter en bestemt arbejdsgrænse, men søger ind i bestemte firmaer, lige meget hvad de skal bruges til, fordi de der får størst mulighed for at uddanne sig. Der er ordnet al mulig undervisning i fritiden, og hvor der viser sig særlige evner, giver firmaerne stipendier til en normal uddannelse uden forpligtelse til senere at gå ind i firmaet.

Dette bygger bro mellem de intellektuelle og arbejderne. De unge i det praktiske arbejde mener, at svælget helt er overvundet. Det er nu for meget sagt – men respekten for viden har jo også sine gode sider!

Men hvad nu med militarismen? På ungdomsskolens væg hænger Frederik den Store og Bismarck med hans »Blod og jern«. De gamle har engang sunget med på »Wir fahren gegen Engeland« – og de 40-årige har alle været uniformerede. – Der var en voldsom modstand mod remilitariseringen. Studenterne, der dog har deres militære traditioner med dueller og mensur (ar efter duellerne) gik kraftigt imod, og prof. Heinemann meldte sig som protest ud af C.D.U. og er nu S.P.D., som havde den virksomme valgplakat: Mache wie Adenauer. Mache nie Soldat. Den almindelige stemning overfor militæret gør indtryk af at være: Vi vil helst være fri, men vi må rette os efter Vesten – og Østen truer. Værnepligten er en ubehagelig nødvendighed.

Noget andet er, at tyskerne nu engang er motoriske og expansive, og

det må have sin udløsning. Noget hjælper teknikken. Drengene farer rundt, først på knallert, så på motorcykel og endelig i bil. Før vandrede tyskerne Europa rundt, og man kendte dem på hatten med »barberkosten«. Nu farer de verden rundt i bil.

Men desuden! Tyskerne er et musikfolk og et rytmefolk. De kan stadig lide at marchere efter inciterende orkestermusik. Vi ser det i hver landsby, når det stedlige musikkorps drager gennem gaderne, og en af sommerens største dage er overalt skyttefesten. Da marcherer fuglekongen med den fine kæde på med alle sine skytter og fuld musik gennem byen til festpladsen fulgt af den halve by – man tænker uvilkårligt på vor egen vagtparade gennem Strøget. Jeg tror, det er godt; det giver udløsning for en naturlig trang.

Deres kraftoverskud bruges også til fester. De fester ofte og gerne. Vi har herlige fester på skolerne. I min landsby har vi Storhertugen af Oldenburgs væddeløbsbane. Sønnerne i de gårde, der opdrætter Oldenburgheste, uddannes som væddeløbsryttere. Ved sommerfesten rider de skoleridt, springer, kører med en, to, fire og seks heste, hurtigkørsel eller elegant kørsel, og så danser de hele natten. De kommer hjem hen på de små timer – jeg kan ikke undgå at høre det, for vi har alle indkvartering – men kl. 7 er de atter friske på banen. Fart – rytme – det giver udløsning for en vældig livskraft. De er selv klare over, at dette motoriske og rytmiske *kan* udnyttes galt, men de siger: Vi unge er alt for kosmopolitiske. Vi har set for meget af andre lande. Der kan ikke mere komme nogen, der kan udnytte det militært.

Men nu øjeblikkets brændende problemer. Østpå falder de i 3 dele: Oder-Neisse-linien, Berlin og D.D.R. (Den tyske demokratiske republik).

Landet bag Østtyskland taler de unge ikke om. Det virker, som om det er tabu. Der er endnu de store flygtningeforeninger, som har plakater alle vegne: Tyskland tredelt – aldrig! Men de unge tænker ikke på at vende tilbage. De er vokset op i Vesttyskland. De føler sig som oldenburgere eller rhinlændere o.s.v., der er ingen dynamik i dem i dette spørgsmål. Vesttyskland er deres hjem.

Heller ikke de 40-årige tror på en genforening med de østlige egne. Hvad de ønsker og håber er kulturfrihed og frit samkvem. Officielt er Oder-Neisse-linien et åbent spørgsmål. Muligheden må bestå.

Berlin derimod beskæftiger de unge meget. Berlin lever i dem. Alle skoler besøger Berlin. Alle får besked om, hvad der nu sker. Der holdes »Berlinuger« og »Berlinkursus«, det er *det* politiske spørgsmål, som interesserer mest. Men man husker endnu den totale krig så tydeligt, at der altid tilføjes: Berlin – men ikke med våbenmagt.

Berlin ligger et stykke inde i Østtyskland. Det tager 4–5 timer at rejse gennem zonen dertil. Den strækning ved man ikke andet om, end at man kan se, der endnu sås for tyndt, både med sæd og gødning. Det er i sandhed et jerntæppe. Og eet ved man: at udviklingen på hver side er dybt forskellig. Så længe den evangeliske kirke, der spænder over både vest og øst, kunne holde fællesmøder i Berlin, havde man mulighed for at følge udviklingen og derfor at vide, *hvorfor* man måtte tage en forskellig afgørelse på hver side, ligesom vi i Norden kan det gennem Nordisk Råd. Nu er denne mulighed forbi. Vesttyskland ved også, hvordan propagandaen i Hitler-tiden fik ensrettet dem selv – de hørte jo intet andet livet igennem. De måtte i børnehaver, for mødrene skulle ud på arbejde, og der lød bordbønnen sådan: Hände falten, Köpfe senken und an Adolf Hitler denken. Er gibt uns das täglich Brot, er bewahrt vor aller Not. Senere kom de i Hitler-Jugend – og så blev de soldater. De unge, som blev opdraget sådan, var rede til at dø for Hitler.

Nu ved de, at der bruges samme fremgangsmåder i D.D.R. Hvor skulle det være muligt at stå imod, hvis det varer mange år endnu? Og den pris, der foreløbig er forlangt, er for stor for Vesttyskland – og for Vesten: et neutralt Vesttyskland uden militær.

Selv om et svagt håb kan blusse op: en mildnelse, som i Rusland – eller Kina – bestemmes de unges indstilling mere af de vesttyske erfaringer. De er resigneret interesserede. Og desuden – de ledende statsmænd har ansvaret – personlig er vi magtesløse.

De mange flygtninge er nu fuldstændig indoptaget i Vesttyskland. Der er brug for flygtningenes arbejdskraft, de er en økonomisk vinding. De unge gør ingen forskel. Arbejdsmæssigt er de unge meget internationalt indstillet. Europatanken er det frelsende perspektiv. De ønsker overvejende et stort fællesmarked sammen med de 7. Kun landmændene siger: Hvorfor skal *vi* betale gildet?

Så snart vi kommer syd for Elben, aner ingen, at der har været et vanskeligt forhold til Danmark, men kommer man ind på det, er deres

Pip Christiansen

indstilling, at det må være en betingelse for et virkeligt europæisk fællesskab, at alle grænsevanskeligheder fjernes.

Som vi står i det, er det af stor værdi, om de unge i de to nabolande lærer hinanden personlig at kende. Det bedste er at arbejde sammen – f. eks. på en tysk højskole. Der er mange højskoler, hvor vi kan føle os hjemme.

Pip Christiansen.

Edvard Munch

Nu i december er det 100 år, siden Edvard Munch blev født. Og det har givet mig idéen til her at fortælle om nogle af hans billeder og om, hvordan de har virket på mig. En rigtig gennemgang af hans kunst kan sådan en lille artikel naturligvis slet ikke blive.

Man kunne også have fortalt om hans liv. Det havde været nemmere. Men en kunstner ønsker at leve i sit værk. I billederne har alt, som mødte ham i livet, sat frugt, hans oplevelser, hans tolkning af det oplevede, inspirationen. Selve oplevelserne var såmænd tit ikke anderledes end vore. Men fordi manden er kunstner, bliver det altsammen, uden at vi kan forstå, hvordan det går til, givet videre som næring for andre. – Sådan så også Edvard Munch på det.

Alligevel kan det naturligvis være spændende og givende gennem bøgerne at lære kunstnernes liv at kende. Det kan få en til at respektere deres arbejde. Og det kan åbne øjnene for de vilkår, de lever og virker under. F. eks. slår det en – synes jeg – hvor uforfærdet modigt den ene efter den anden, som historien fortæller om, er gået frem efter sin egen næse. Der har været mange oprørere iblandt dem. Ja, de sidste halvandet hundrede års kunsthistorie tegner et næsten fast skema: Den unge kunstner træder frem og viser folk, hvad han har lavet. Og så mødes han omgående af modstand. Forargelsen, latteren slår sammen om ham. – Find dig noget andet at bestille! – Næste led, som er det sidste, er banalt: berømmelsen, taknemmeligheden mod ham, fordi han viste folk noget nyt smukt. Men der kan komme endnu et led. For det sker ikke sjældent, at en ny revolution falder de sejrende i ryggen: Jeres værk havde det salt, tiden dengang trængte til. Men nu er tiden en anden.

Når på den måde revolutionen bliver det normale, bliver der trange kår for det, som fortjener navn af klassisk, almengyldigt. Og det, som først falder, er selvfølgelig det, som kun chokerede i sin tid. Værket reduceres måske til et uskadeligt tidsbillede, åh, så interessant. Eller et sødt overskudssmil rykker ind, hvor forargelsen sad. Herregud, var de

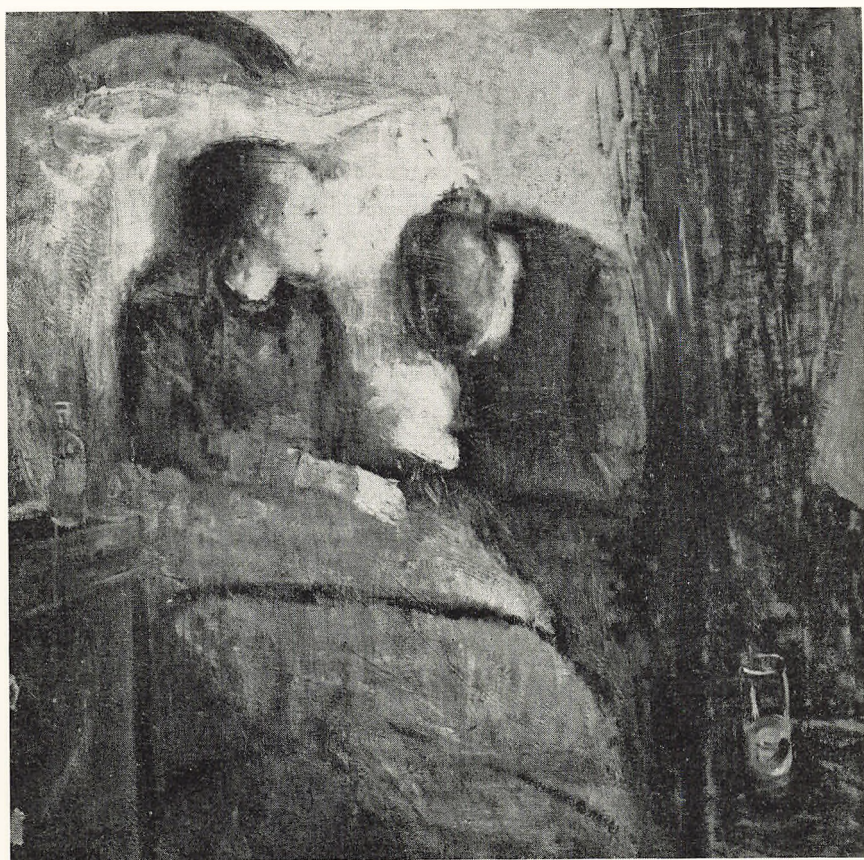
virkelig så snerpede dengang! – Choket i sig selv bærer ikke oppe ret længe. I det lange løb er det kunsten, som skal stå sin prøve. Men det er heldigvis rigtigt, hvad Johs. V. Jensen skrev, at »sjælfuldt fattet Form består«. Og den form er det, de store kunstnere skaber.

Alt dette er ikke udenomssnak, når det drejer sig om Edvard Munchs billeder. Han var netop en af sin tids store oprørere. Men de dage er ved at være fjerne. Og nu er tiden inde til, at man kan beundre ham, fordi han tit formåede at binde sindsbevægelsen, oplevelsen, i den kunstneriske form, der virkelig frigør. I kraft af den rækkes værket nemlig ud over tid og sted – til os andre. Tiden og stedet er, når det gælder ungdomsværkerne, firsernes og halvfemsernes radikale kunstnerkredse i Norge og i Tyskland, hvor han da boede meget. Kulisserne er klunketidens miljø, hvor det begyndte at bryde og gære bag plysset.

Hans billeder vakte dengang stor opstandelse. Så der var noget om det, når en sagde til ham, at han havde vundet sig et kendt navn ved hjælp af en skandale. Og det var både motiverne og hans måde at male på, man var vrede over. Flere af malerierne fra den tid regnes nu for hovedværker. Et af dem er »Det syge barn«, som han senere gentog flere gange, som litografi og oliebillede. Da man første gang så det, blev man irriteret. Der var jo kradset i det. Det var ikke ordentligt færdigt. Og hvad man nu sagde. Vi andre ved, at sådan som det var, var det meningen det skulle være: strammet om det væsentlige, skildringen af pigen i stolen og af hendes forhold til moderen ved siden af.

Lærredet er kvadratisk. Og næsten midt i det fortælles – i en mindre firkant – om de to mennesker. Der går en klar linje bag om pigens hoved, langs hendes ryg og under armen fortsat over i moderens arm og ryg og bøjede hoved. Men barnets myge profil rejser sig lidt højere, fri af moderen. Og nu ser man: hun lever sit eget liv i den hvide pudes indramning. Der er virkelig langt mellem de to. Barnets ansigt er meget blegt, hun er næsten lige så lys som baggrunden, glider i et med den. Og dog, ansigtet træder fint frem, en uendelig let, gennemsigtig skive, kantet af det tynde røde hår. – Alt er i ro i det billede. Derved minder den firkantede flade om et af felterne fra et græsk tempel. Der er ikke noget, som man kunne ønske dæmpet eller forstærket. – Sådan udtrykker kun en stor kunstner sig.

Men så har han da også én gang for alle bundet sin fortælling om den syges fjernhed til den form og til det materiale, han valgte. Man kan

genfortælle. Og det er jo tit nødvendigt at gøre det, for sig selv og for andre. Men det vil altid være surrogat for det, billedet selv siger. Se nu på det her i årsskriftet!

Munch havde på den tid sat sig for at ville male mennesker. Det havde man gjort før, også i årene lige forud. Da havde man understreget noget bestemt i skildringen, den sociale side af vort sind. Altså mennesker i familien f. eks. eller i en eller anden gruppe: fattige mennesker – måske contra de rige. Man havde portrætteret de gamle, de syge, bønder, fiskere o. s. v. Læg mærke til flertalsformen.

Hvad Munchs mennesker bestiller, hvor de hører til? Det er ikke til at se. Deres miljø interesserer i grunden ikke. Og hvad der er mærkeligt: det gør deres specielle kendetegn, ansigtstræk o. lg. heller ikke. Han kunne ellers nok, når han malede portrætter, få dem til at ligne. Men i

billeder af den slags som »Det syge barn« er menneskene godt nok forskellige og isolerede, men betyder i deres anonymitet ét: mennesket.

Efter køn og alder får de hver deres særlige betydning i hans billedsprog. Det får jo den syge også, fordi hun er syg og ser døden komme. Socialt set interesserer de ikke. Eller de er mislykkede, hvad det angår. Der er ingen kontakt med andre. De er ensomme. Og det er ulykken. Her er Munchs ungdomstema – eller et af dem. Skønt det er så dominerende i de triste af billederne, at man mener at se angsten og uroen gro frodigst i ensomhedens spor.

Vi gengiver her billedet, som hedder »De ensomme«. Det er en meget enkel tegning. Og da det er en radering, behøver man ikke at skulle tænke sig til farverne. Den har kun sort og hvidt og de mange grå toner. Men selvfølgelig er den fra hans side tænkt større end her og trykt helt anderledes. – I den forbindelse lader jeg mig friste til at minde om, at billedkunst jo er meget andet end oliemaleri på lærred. Grafikken, billeder, som er bestemt til at trykkes, er en lige så fin del af kunsten.

Her har Munch altså – groft sagt – med en slags nål ridset tegningen på en tynd metalplade. Og med den som kliche er den trykt. Det er selvsagt et arbejde, som kræver stor følsomhed. Men netop den teknik betaler da også følsomheden tilbage med renter. Tænk bare på Rembrandts inderlige grafiske kunst.

De to mennesker er i yderfarverne, sort og hvidt. Deri allerede modsætningen. Og jeg tror, at selv om man ikke kendte titlen, ville man gætte sig til en, der lignede.

Skikkelserne rører ikke hinanden. Og hun er absolut lukket. Hårets grå oval samler alt det sluttede i sig. – Linjen i hans venstre side er hel og streng og lige. Men der er en smule tøvende åbent i stillingen. Og det fremhæver jo netop den afstand, som billedet er stivnet i. – Munch kan sige meget ved linjer alene. Se strandkantens fine spind. Det ligner hår. Kun et sted i det stivner linjerne. Der løber de sammen og danner et dødt skråt felt mellem de to.

I begrænsningen viser mesteren sig. Om det bekræftes nogetsteds hos Edvard Munch, så er det i et grafisk arbejde som dette. Så enkelt og med så små midler kan det gøres. – Men hvad kræver det ikke af kunstnerisk disciplin!

Jeg tror, det er vigtigt at huske, at der også er andet end ensomhed og angst i billeder fra de år. Han har malet mennesker, som forenes

af en kraft, der er lige så stærk som den, der skiller. Og der er portrætter af rolige mennesker, f. eks. det af søsteren Inger. Rank og stille står den grå kvindeskikkelse og fylder det store lærred. Når lidelsen forekommer så grim, er det måske, fordi det kunne være anderledes. Livet er ikke gråt. Den unge maler bruger langt stærkere, hidsigere farver, når han skildrer det.

Men kan man så ikke dele billederne, sætte dem ved hver sin væg: til den ene side de livsbekræftende, til den anden side alle de mange med motiv fra livets anden side? Nej, så enkelt er det ikke. Det behøver man ikke at være kunstner for at se.

Selv havde han som ung lovet, at han ville male mennesker, »der ånder og føler og lider og elsker«. – Så ville man da også forstå, at det var noget helligt, man så. Og man ville »tage hatten af som i en kirke«.

Udtalelsen var gået i glemmebogen, hvis den ikke var gået i opfyldelse. Men Munch sejrede ved at male, som han havde drømt om. Det lykkedes. Man må sande det, hver gang man står ansigt til ansigt med billederne.

Første gang jeg oplevede det, var kort efter krigen. Og det var på Nasjonalgalleriet i Oslo. Nu har man jo i år åbnet en stor samling der-

oppe, der rummer alle de mange malerier, tegninger og grafiske arbejder, han testamenterede byen. – Dengang var det altså i museet, hovedværkerne var at se. Naturligvis var der mange andre maleres værker ophængt: Elve og birke og norske bønder – og sociale skildringer fra gamle dage. – Og så stod man endelig i hans sal. Og minsandten, det var rigtigt! Her levede det. På de fleste billeder var mennesker, store skikkelser. Lige for hang »Vår«. Også der sidder den syge pige i sin stol ved siden af moderen. Men i den anden side af det lange billede slår sol og lys ind i stuen og fylder de hvide gardiner og bliver til en stemning af håb.

Jeg husker bedst et andet, som jeg forresten aldrig har set gengivet. Det forestillede nogle huse ved stranden, en lille by, der ligger og sover i den grå-violette skumring. I et enkelt vindue gløder lyset. Der var intet levende væsen at se. Men det virkede lige så stærkt som de store med mennesker på. Det virkede stærkt, ja. – Og så spørger man sig selv og det er jo ørkesløst: Hvordan kan det være? – Hvorfor? – Fordi det var kønt. Smukke farver. – Vissevasse! Det siger ingenting. – Også i sådan et billede ligger vel en spænding bundet, men på spring. – Og heller ikke det siger jo noget.

Men Johs. V. Jensen har en fortælling om en mærkelig oplevelse. Den nærmer sig på en eller anden måde dette her, synes jeg. Altså: det er i en tysk by. Det er fyraften. Arbejderne samles på en restauration. Der optræder et mærkeligt par: en musikalsk klovn, som ser uhyggelig ud, en knokkelmand – og så en ung pige, forgræmmet, men fin og spændende. Hun danser og synger til hans musik, og de synger duet. Han tager sig af omkvædet, der er rystende musikalsk – og ondt. Publikum er trætte industriarbejdere for år tilbage, folk uden tro, men i sløv kamp for tilværelsen. Og så skete der det, at de alle sad ganske stille og hørte knokkelmandens luth og hendes sang dertil. »Og da den sære Tvesang deroppe var forbi, havde alle de umælende Munde klaget. – Jeg saa paa deres Øjne, at en Smærte var gaaet lægende gennem deres Sind.«

I Edvard Munchs bedste ungdomsværker ligger uden tvivl bundet en stor sorg og angst, en smerte. – Hvis den går lægende gennem sindet, er det, fordi den er bundet – og givet fri – af en stor kunstner. Nærmere kan vi vist ikke komme det.

En dunkel artikel

---

*Når livet leves
livsanskuet,
er selv det enkleste
forskruet.*

(Kumbel)

Da man som meget ungt menneske for første gang stavede sig gennem en indianerbog blev man i rædselsblandet fryd betaget af det nye ukendte. Denne følelse var også blandet med en sær vemod. Måske ved nogen hvorfor. Hvor var det dog bittersødt at pleje denne vemod, forædle den til den næsten gjorde fysisk ondt, sukke dybt og tragisk og være fuldstændig prisgivet den dunkle skæbnemagt. Senere, mere voksen læsning bragte sætninger som: »Stort har jeg mistet, men stort jeg fik – så får du ha tak da, Gud« frem til åndelige laboratorieundersøgelser. De blev grebet og forstået med en ensomhedsfølelse så dyb at kun livet selv kunne føle det tommere.

Jaså! Det var altså ingenting man kunne stole på med hensyn til sig selv og ens egen tid. Alt lå i en andens hånd. Skæbne? Så var man på vej til at blive alle tiders mest overbeviste eksistentiaalist, da Tegnærs hæleskæve »det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta« lå foran ens erkendelses døre, blev forstået – og betvivlet.

Det dunkle var jo netop besættelsen. Befrielsen lå i at trænge ind i det dunkle og der ane oceaner af endnu større dunkelhed – som var det en kinesisk æske. Fratag dog ikke livet dets sødmefyldte gru af spænding, bad man i ungdommelig uforstand – uerfaren og lidet vant med livet som man var. Det lysende klare, tal på tal i ubrydelig logik var det mest abstrakte man kunne tænke sig. Hvad skal jeg med det som *er*? Giv mig det som ikke er! Thi deri består drømmen at man ikke vil erobre verden, men sig selv.

Man fik foræret den opfattelse af livet at det skulle leves. Hvilken uforstand. *Livet skal opleves*. Hvordan skal man føle at en blomst er smuk blot fordi man siger at den er det, hvis ikke det jager som en be-

ruselse gennem én at uden blomsten var du aske. Hvordan skulle man holde ud blot at leve livet hvis der ikke var et eneste Popocatepetl som det aldrig blev forundt én at se? O hvor blev man ledet med varsomme skridt hen ad almindelighedens betonstøbte hovedvej: »Smil til verden og . . .« Når man således var blevet frataget den sidste rest af ægte myte kom man til at ængstes for det dunkle fordi resonansbunden i én var slået i stykker. Hvordan skulle det være anderledes? Man var blevet en ægte voksen. Ræk tunge ad verden og den griner ad dig!

Fjenden var en anden end man troede. Det dunkle der skræmte i barndommen blev til en kær ven ad åre. Angsten i livet var ikke længere angst for »de onde magter« men for det forståelige. Ondskaben. Egoismen. Egenkærligheden. Men først og fremmest dumheden, den forbryderiske dumhed! En maskingeværsalve mod kvinder og børn, mennesker stegt og kvalt og pisket til døde i historiens største mordfabrik. En brændende by, stukket i brand af sataniske bombere. Jo det så man. Man måtte være stupid for at glemme dette, men værre er at der findes mennesker der aldrig har erkendt deres stilling og sig selv i denne den bedste af alle verdener. Og derfor kommer ligegyldighedens store Bastian og lægger sig som lagkageglasur over folket.

Jeg undrer mig ikke spor over at folk bliver forargede over de moderne kunstnere. Selv om de hylér af latter under beskuelsen eller læsningen, er deres påskruede (og en kende flove) latter kun en indre angst som bevidst giver sig udtryk i forargelse. I alles ubevidste sjæleliv rører viden om det dunkle sig og når det stiger til overfladen møder det personen du eller jeg og bliver det vi selv gør det til, forargelse eller indrømmelse. Vi kan ikke benægte dets eksistens. Vi kan ikke skjule det, i det mindste ikke for os selv. Og når mennesker der sjældent eller aldrig har ofret menneskelivet en tanke pludselig konfronteres med sit jeks forsømte, rige indre gennem f. eks. kunsten, forarges man. Men man har selv valgt og er selv skyldig, overfor sig selv. Dommen falder, men som oftest for sent: »Her hviler et menneske der aldrig har levet«

Jeg forsvarer det dunkle ud fra den for mig simple kendsgerning at det dunkle ikke er dunkelt men realitet. Blot flygtet fra og mishandlet fordi det ikke kan forstås. Hvilken naivitet. Er ikke det rigeste vi har netop det der ikke kan »forstås«? Et nyfødt barn, kærligheden, et menneskes hengivenhed? Men aldrig så snart man har taget noget til sig forlanger man at forstå det, og aldrig så snart man forstår trætter det.

Det er just ulykken at man kræver noget man inderst inde slet ikke ønsker.

Hvem er jeg? spørger den moderne digter undrende. Vi andre svarer: Jeg er jo jeg (eller mig som det hedder på nu-dansk) og det er det nærmeste vi kan komme. Resten er stilhed. Vi står i samme situation som Morlille i Erasmus Montanus. Hun ville ikke være en sten. Hvem var Morlille? En sten? Noget galt måtte der jo være med hende når man kunne bilde hende ind at hun var det. Og dog var der en sandhed bag Morlilles tårer. Sandheden er nemlig den at hun lige så gerne kunne være en sten som hun kunne være Morlille. Anede hun måske på bunden af sit naive jeg en uro for Morlille selv – for sin identitet? Så er Morlille vores første modernist.

Vor identitet er som et brev med posten: Ole Olsen, Odense. Hvem er Olsen? Jo han er skomager. Hvad er han for et menneske? – Hvad mener du? Ja jeg mener egentlig: *Er* han et menneske? Naturligvis! Hvad vil det sige at være et menneske? Pause.

Først må vi se hvad et menneske laver. Hvad tænker det, hvordan elsker det, græder, føler, ler, bærer sorg, har glæde, harmes, fortvivler, raser, sover, spiser, går, ser fjernsyn eller dræber en spurv. Og naturligvis hvorfor. Lad os kortlægge mennesket. Ikke dets krop og dens funktioner. Det gør lægerne så at de kan stå beredt hvis en uretfærdig død skulle true os. De har derved chancen for at give os livet tilbage. Men hvad så? Kortlægge mennesket? Nu og her? Umuligt. Men . . . Hvorfor gør mennesket hvad det gør? Vi kan ikke svare med vor forstand. Gør vi det ender vi med at jeg er jeg. Og så er vi unægtelig lige vidt. Vi må øjensynlig ind bag et forhæng, ned i en dyb brønd. Og det er netop hvad den moderne kunstner gør. Han går ned og ind i det dunkle. Han ved at de gamle værdier (som f. eks. godhed) er prøvet gang på gang men at resultaterne har været nederlag på nederlag. Ved vi ikke alle at hvis alle er gode er alt godt? Jamen hvorfor er vi det så ikke! Der må være noget vi ikke kender et eller andet sted i mennesket. Dyk ned i det ubevidste og søg efter det.

Kunsten er ikke længere underholdning (hvis den nogensinde har været det). Hvorfor driver så mange mennesker idræt? For at udvikle deres kroppe, for at øge deres sundhed, for at føle sig fri og veltilpas. Hvorfor beskæftiger man sig med kunst? For at underholdes? Ja deri

Fritz Norlan

ligger nemlig miséren. Mange mennesker tror at kunsten er et middel til at slå tiden ihjel med. Men den skulle simpelthen være sjælens idræt. Man kan blandt andet få hjælp når man spørger: Hvem er jeg. Men der er så mange andre spørgsmål.

*Jeg er her, fordi
jeg skal lære Stormen at kende.*

*Stormen, som stråler
over de Jyders land.*

*Jeg er her, fordi
det i Esbjerg Havn skulle hænde,*

*at Ord kom strygende
til mig fra oprørt Vand.*

*Spørgsmål, som hænger
i Rigning på skræmte Baade.*

*Ord, som i Motor stønner,
i Messing ringer:*

*Hvem kan her skelne
mellem Dom og Naade?*

*Er Døden tungere Lænker?
Er Døden Vinger?*

(Frank Jæger)

Hvad er det han taler om? Lære stormen at kende? Hvilken storm? Å – du har allerede gættet det. Men hvad er det for noget usikkert der kommer ind »Ord kom strygende til mig fra oprørt Vand« Hvad siger ordene, og hvorfor netop i Esbjerg. Naturligvis. Hvorsomhelst. Esbjerg eller Skoplje. Det dirrer og sitrer i rigning, klirrer af blank messing. Den kolde rå havgus står ind i havnen og gør én ensom. Og så banker det evige spørgsmål på døren. I Esbjerg. »Er Døden tungere Lænker?– Er Døden Vinger?«

Betyder det intet for et menneske at få svar? Å jo det betyder alt. Men svaret er skjult i det dunkle. Og derfor er det dunkle en levende realitet der er nærværende altid og allevegne – og det kan kun besejres af sig selv. Men det taber aldrig – tror jeg.

Måske er dette allerede for mange dunkel tale.

En dunkel artikel

— Du har for lidt at bære på, dreng.

— Ja, sagde han trodsigt.

— Å ja, det har du. Du har vel bare drevet om og gemt dig væk, kan jeg tænke.

Han nikkede. Roede alt hvad han kunne. Det mørke, klare vand blev ved farten til en hvid krusning, som kniplinger omkring stævnen.

Kvinden havde mere at lære ham.

— Du må lære, sagde hun, at man næsten altid bliver pålagt ting, som man ikke kan lide og ikke ønsker og ikke kan klare.

— Det var en hård lære.

— Tror du det ikke? Jeg skulle næsten tro at du allerede havde erfaret det — ellers må du have haft det let, vil jeg sige.

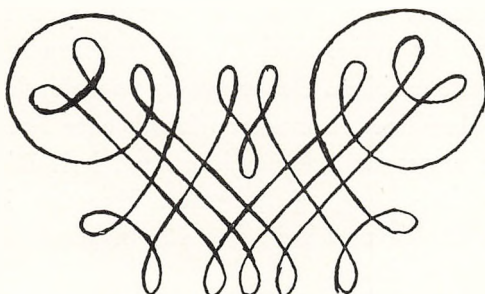
— Det har jeg vistnok.

— Jeg tror det ikke, sagde hun. Det lader sig ikke gøre. Når jeg tænker på —

— Du vil i alle tilfælde snart se at det ikke har været let at være
m i g. (Tarjei Vesaas)

Nej det er måske ikke let at være nogen af os. Jeg kender folk der trøster sig med at der sikkert er mange som har det værre. Hvilken underlig flugt fra sig selv. Det er sandt at vi næsten alle bliver tvunget til at påtage os ting vi ikke lider, ikke ønsker og ikke klarer. Det er en livslov. Så kommer det onde. Først i vor tid tror jeg at menneskene bevidst er begyndt at nægte. Vrede unge mænd, beatnics, underlige eksistentialister og hvad ved jeg. Vi vil ikke siger de, vi er revnende ligeglade med alt, vi vil bare være os selv. Men det kan de ikke. Det er livslov nr. 2. Man kan vise alle vanskeligheder fra sig meget længe, men de eksploderer en dag.

Fritz Norlan.

Blomster af støvet

Nkrumah, Ghanas præsident, udtalte engang på en pan-afrikansk konference, at når Afrika var blevet frit og uafhængigt, ville man komme til at opleve en enestående udvikling. Thi Afrika var et selvstændigt kontinent, ikke en forlængelse af Europa eller af noget andet kontinent. Og afrikanerne ønskede ikke slavisk at efterligne andre, men at udvikle deres egen samfundstype og en hertil svarende afrikansk personlighed.

Mange andre har udtalt sig på linie hermed. Inden Kenya opnåede UHURU (frihed og selvstændighed) i december 1963 udsendte landets justitsminister Tom Mboya en bog, »Freedom and After«, hvori han skriver: »Afrika vil vise resten af verden, hvad virkelig frihed er«.

Imidlertid vil det blive vanskeligt for de nye, uafhængige stater at leve op til alle de store forventninger. I sin bog om Indien efter 1947 – »Blossoms in the Dust« (»Blomster i støvet«) – fortæller Kusum Nair om de store festligheder og de kæmpemæssige blomsterudsmykninger i anledning af uafhængighedsdagen. Men den nyvundne frihed var ikke nok til at løse de bestående sociale og økonomiske problemer. Næste dag gik gadefejerne og fejede de mange blomster sammen i dynger, blomster i støvet. Hverdagen var begyndt.

Community Development.

De gamle kolonimagter beskyldes ofte – og med rette – for kun at have udviklet »økonomiske øer«, f. eks. et område med minedrift, uden sammenhæng med det øvrige land. De nye, selvstændige stater står nu over for et lignende problem. Det er nemlig nogenlunde overkommeligt at få bygget en dæmning, en moderne fabrik eller lignende; men også disse ting bliver meget let »økonomiske øer«, hvis ikke befolkningen samtidig ændrer indstilling og livsvaner. Hvordan kan der skabes sammenhæng mellem de projekter, som planlæggerne sætter i gang, og så de store befolkningsmasser?

De vigtigste bestræbelser for at skabe en sådan sammenhæng har vi

Teknisk uddannelse er uundværlig for Afrikas økonomiske fremgang.

i den bevægelse, der kaldes Community Development, og som især er udviklet i Indien. Direkte oversat betyder det *samfundsudvikling*, men da de største problemer findes i landsbyerne, taler man ofte om landsbyudviklingen, selv om der selvfølgelig også findes Community Development (CD) programmer for byers udvikling.

Den direkte oversættelse siger dog intet om det centrale i CD. Hvordan kan vi på dansk give en dækkende beskrivelse? Her kommer vor historie i det sidste hundrede år os til hjælp. Vi har alle et billede af den sammensatte udvikling, som fandt sted her i landet efter 1864. Vi kan tænke på de demokratiske modningsprocesser og på den folkelige vækkelse, der gav sig de mange praktiske udslag. Og vi kan tænke på de

mange mennesker, der selv tog initiativet, når dette eller hint skulle organiseres. Alt dette er det, man vil opnå gennem Community Development planerne. – Da Indien begyndte sit CD-program i 1952, sagde Nehru: »Det drejer sig om mere end bøger og statistik, om andet end planlægning og organisering, nemlig om dette ene: Hvordan kan vi få folk til at tage initiativ? Og hvordan få udstrakt fællesskabsfølelsen, så vi kan få folk til at tage *fælles initiativ*?«

Et udviklingsprogram kan omfatte forbedring af landbrug og vandforsyning, opbygning af andelsbevægelse og organisering af afsætningsforhold, fremme af hygiejne og undervisning, udvikling af lokalt selvstyre etc. Men en sådan opremsning af vigtige arbejdsområder fortæller alligevel ikke det afgørende om CD, for alt dette kan foregå, uden at det har noget som helst med virkeligt CD-arbejde at gøre. CD er ikke så meget, *hvad* man gør, som *måden* man gør det på. *CD er en bevægelse, der sigter mod at skabe bedre levevilkår for hele samfundet, under aktiv deltagelse af borgerne selv og – om muligt – helst på deres eget initiativ.*

Heri er der sådan set ikke noget nyt – man tænke blot på det danske eksempel; men det er først fra slutningen af 1940'erne, at begrebet har fået sit nuværende indhold.

Mislykkede projekter øger problemerne.

En af årsagerne til mange u-lands-bønders konservatisme er, at når de gør som de plejer, ved de, at de som regel lige kan klare sig igennem. De er måske nok interesseret i højere udbytte; men man har hørt så galt, at nye metoder har givet mindre udbytte, og den risiko har man ikke råd til at løbe.

Derfor må alle hjælpearbejder forberedes grundigt. Mislykkes de, er det kun det mindste onde, at de stillede mål ikke nås. Langt værre er det, at befolkningen mister tilliden til den pågældende udviklingsarbejder og til de forbedringer, han søgte at indføre, og endelig kan der ofte være opstået splid mellem de mennesker, han har arbejdet iblandt.

Et eksempel fra et asiatisk u-land fortæller om en dobbelt-landsby, vokset op på begge sider af en flod. Der er en bro over floden, og børnene går i den samme skole; alt i alt er forholdene præget af fredelig kappelstrid, selv om der fra gammel tid har været forskellig religiøs indstilling i de to landsbyer. – Der udnævnes nu en CD-rådgiver, som snart

får overtalt landsbyfolkene til at vælge et fælles sogneråd. Men da der bliver valgt lige mange fra begge sider, kan rådet i den nærmeste tid aldrig blive enigt; stemmerne står altid lige.

En dag mangler der imidlertid et medlem fra den ene side, og den gruppe, der nu har én stemmes overvægt, får på dette møde vedtaget, at der skal bygges en sognegård på *dens* side af floden. CD-rådgiveren indsender en ansøgning til myndighederne, der giver tilladelse samt tilskud til at få sognegården bygget.

Men den gruppe, som blev overstemt, nægter nu at samarbejde, og det viser sig, at den anden gruppe er ude af stand til selv at skaffe de fornødne materialer og den nødvendige arbejdskraft. – Dybt skuffet må CD-rådgiveren efter nogen tids forløb meddele myndighederne, at projektet er opgivet.

Heraf kan vi se, at det ikke hjælper meget at *overtale* folk til at vælge et fælles sogneråd, når de endnu ikke er indstillet på at samarbejde mod et fælles mål. Det er tillige en betænkelig sag at følge et spinkelt, tilfældigt opstået flertal, når man ved, at halvdelen af befolkningen vil være imod den trufne beslutning. CD-rådgiverens handle-måde var i dette tilfælde præget af, at han ville se konkrete resultater, og det omgående – koste hvad det ville. Havde han givet sig tid til at snakke med folk fra begge landsbyer og til at undersøge de lokale forhold nøjere, ville det måske have været muligt for ham at oparbejde en fælles interesse og målsætning for de to grupper og dermed en chance for praktisk samarbejde.

Nu er resultatet blevet en dybt skuffet CD-rådgiver, som har opgivet sin tro på hele sagen, og en landsby, der geografisk er delt, som den hele tiden har været det, men hvor der nu tillige er opstået en stærk uvilje og mistro de to grupper imellem. Det fejlslagne forsøg har forværret situationen.

De tilbagevendende problemer.

En CD-rådgiver må, når han kommer til et nyt sted, være i stand til at afveje de forskellige kræfter i området imod hinanden. Før hans komme har disse kræfter holdt hinanden i en eller anden form for ligevægt – hvor uheldig den end måtte være i hans og vore øjne. Vil han indføre forbedringer, må han søge at ændre befolkningens indstilling, så den

selv arbejder med på det nye og føler forandringen som noget naturligt og ønskværdigt.

Siden 1949 har der ved Londons universitet været et kursus i CD, hvor man i undervisningen har lagt mere vægt på de menneskelige end på de tekniske forhold (se T. R. Batten: *Communities and Their Development og Training for Community Development*). Deltagerne, der fortrinsvis er CD-arbejdere fra Asien og Afrika, skal selv udvælge de problemer, de ønsker at diskutere og arbejde videre med. I begyndelsen har de en tilbøjelighed til at lægge ansvaret for de fejlslagne forsøg på deres overordnede eller på politikerne, der har blandet sig i forholdene. Men når nogen tid er gået, lykkes det gerne at få deltagerne til at tage fat også på de ting, hvor de selv må bære en del af skylden. Problemerne varierer selvfølgelig, men følgende kommer frem igen og igen:

1. *Hvordan kan man sikre sig, at et arbejde bliver fortsat, når det ikke længere bliver overvåget af igangsætterten?*
2. *Hvordan kan man få de forskellige organisationer og de lokale ledere til at samarbejde?*
3. *Hvordan skal man arbejde i en landsby, der er delt, f. eks. mellem forskellige kaster eller religioner?*
4. *Hvordan skal man gribe en sag an, hvis befolkningen er stærkt imod det nye?*
5. *Hvis folk mister tilliden til én, hvordan skal man så vinde den tilbage?*

Tekniske og menneskelige krav.

Disse spørgsmål viser, hvor store krav der stilles til de folk, der arbejder inden for CD. En landsbyrådgiver må kunne lidt af hvert, han må have let ved at samarbejde med andre, og han må være i besiddelse af en smittende tro på sine ideer. Det er ikke mange, der kan leve op til disse krav, og de, der nærmer sig idealet, vil ofte ikke nøjes med et arbejde på landsbyplanet. Derfor er uddannelsen af CD-rådgivere så betydningsfuld. Eksamenspapirer alene gør det ikke. Alt for mange af dem, der har fået en højere uddannelse, er uegnede til at arbejde i landsbyerne; det er ofte blevet en fremmed verden for dem, selv om de er

vokset op der. Det skal være folk, der ikke er bange for selv at grave grøfter eller rense latriner.

CD-rådgiverens højeste autoritet er og bør jo egentlig være befolkningen på stedet. Men han hører også ind under en administration, og den må være demokratisk opbygget, hvis den skal svare til ideen bag CD-arbejdet. Desværre har mange CD-rådgivere, når de er ramlet sammen med forstokkede overordnede, mistet troen på demokratisk samarbejde. Men en fri debat fra de højeste til de laveste led inden for administrationen er nødvendig. Ellers sker det, at den underordnede ikke er glad for at rapportere for meget om fejltagelser og dårlige resultater; det kan forekomme, at »næste led« tager det mindre smigrende ud, før han videresender rapporten, da det måske ellers kunne tyde på, at han ikke har overvåget arbejdet godt nok selv.

Ifølge sin natur er CD sammensat af mange ting, der hører hjemme under forskellige instanser og ministerier, og hvadenten der er et specielt ministerium for CD eller ikke, kan der let opstå kompetencestridigheder de forskellige instanser imellem, stridigheder, som kan være ganske ødelæggende for CD-arbejdet. For at forhindre dette, må man holde orienteringskurser for folk både på de højeste og de laveste trin. – I et bestemt område var landsbylærerne temmelig reaktionært indstillet. De modarbejdede CD-arbejdet af frygt for, at det skulle fratage dem noget af deres prestige. Det hjalp meget på deres indstilling, efter at de på et kursus var blevet orienteret om, hvad CD egentlig var for noget, og havde hørt om, hvilke resultater der var blevet opnået andre steder, ikke mindst i kraft af et samarbejde med det pågældende områdes lærere!

Den grundlæggende træning for CD-rådgiverne må være nøje forbundet med udviklingen inden for det enkelte land, ellers bliver den ikke effektiv. Det har derfor kun mening at arrangere internationale kurser for CD-folk, der arbejder med at uddanne andre. De vil til gengæld herigennem kunne få værdifulde impulser for deres fremtidige arbejde.

Blomster af støvet.

En amerikansk ekspert, prof. Arthur Dunham, siger om Community Development arbejdet, at det er en af de mest betydningsfulde og vidtrækkende økonomiske og sociale bevægelser, der foregår i dag, ja, for så vidt en af de betydningsfuldeste i menneskehedens historie.

Sv. Erik Bjerre

Det er store ord, når man betænker de utallige projekter, der i dag er i gang i u-landene. Men CD-arbejdet er jo netop det, der skal sikre samspillet og effektiviteten af det øvrige arbejde. Gennem Community Development bevægelsen søger man at gøre hele befolkningen aktiv, så det nye samfund kan blive opbygget nedefra («nation-building from the grass-roots«).

»Blomster i støvet« hedder bogen om Indiens vanskelige hverdag, efter at selvstændigheden var opnået. Så at sige alle de nye stater kæmper i dag med store problemer i hverdagen. Community Development er en af de bevægelser, der kan være med til at give udtrykket »blomster i støvet« en ny drejning, et nyt indhold. Det skal blive til »blomster af støvet«, et billede på den ny og bedre fremtid, som skal vindes.

Sv. E. Bjerre.

»Danmark som det er«

Mand fra Meksiko hedder en lille mexikansk figur gjort i røddigt, brændt ler. I fortegnelsen står: »Siddende mand, Vestkystkultur, stammende fra omkring 300–1250 efter Kr. f.« »Siddende mand« – det lyder meget tilforladeligt; men hvad er det da, der virker mærkeligt dragende ved denne lille mandsperson, hvad er det, der får én til at standse op?

Mandens ansigt er skjult. Han sidder kroget sammen med hovedet hvilende på arme og de optrukne knæ, som en lille fortvivlet dreng eller som en udhungret, der er faldet i søvn på åben gade. – Han er fortvivlet. Hele skikkelsen og profilen fastslår dette.

Af de øvrige skulpturer i samlingen ses kun meget få med smil om munden. Ansigterne er langagtige, mundene forvredne: vanvid, desperation er de ord, som de kalder frem. I desperation har kunstneren skabt dem, men manden, den stille, sammenkrøbne er skabt i fortvivlelse.

At forstene vil sige at blive til sten og forblive i sten. At fortvivle – altså at blive og forblive i tvivl. Komme ind i tvivlen.

Der er også gudeskulpturer, stive, allesammen store, oprejste skikkelser med umættelige, nådeløse ansigter, stivnet i en grimasse. De kræver, men bønører aldrig.

Og manden fortvivler. Hvad hjælper hans puklen og stræben, hans ofren det bedste korn til dem – solen steger lige hedt over sletten – det rasler stadig tørt i majsens – og børnene sidder på hyttetrappen og følger ham med syge øjne. Manden fortvivler. De evige jagtmarker, landet, hvor græsset altid er grønt – kornet gult, og hvor utallige søer blinker, lader sig ikke trylle frem mere. Manden er farlig nu, ingen ved, hvad der vil ske med den, der tvivler. Han sidder som en fremmed blandt sine egne. De stirrer på ham, som han sidder der, krøbet ind i sig selv. Der kan komme både godt og ondt ud af det, derfor tryllebinder han sine omgivelser.

I velfærdsstaten af 1963.

En radiostemme lyder ud i rummet: Vi er nu nået op på et så højt

kulturelt stade, at underudviklede landes beboere valfarter hertil for at lære af os. Vort landbrug har de bedste maskiner og de bedste folk – for at være landmand må man i dag være et økonomisk geni (parallelstationen bryder pludselig ind: Fællessang på en dansk højskole. – – »Jeg er en simpel bondemand.«) – Unge landmænd uden chance for gård søger ind i andre erhverv, hvor de har mulighed for at tjene penge på en langt behageligere og sikrere måde, arbejde er jo alligevel en pestilens, og kan man overstå det på otte timer, så bliver det da kun halvdelen af ens liv, man på den måde smider hen, i stedet for at skulle gå derude og stride og stræbe og bare få fra hånden og i munden, (ny forstyrrelse: – »Et jævnt og muntert – «). Vor industri arbejder sig op. Skolerne bliver bedre og bedre, hjernerne har større og større muligheder for at få kundskaber. Fjernsyn, billigbøger formidler kulturen til alle, og alle har tid til at optage den. Maden kommer i dåser. Bedstemor, som man måske skulle have underholdt sig med, tager en hjælpeorganisation til de gamles opbevarelse sig af. Børnene må i tide lære fællesskabet og evnen til at kunne slå fra sig at kende, dertil har vi børnehaverne – (»Nu titte til hinanden«). Enhver må og skal kvalificere sig, kan man ingenting i forhold til medmennesket, kommer man jo til at lide af neuroser og mindreværd. Men der er også muligheder i alle retninger, kunstneriske såvel som ukunstneriske, ja, føler man, at man har behov for at undre sig, findes der punkt for punkt recept selv for det. Kort sagt, dette er Danmark år 1963. Vil De være populær og tilfreds og kunne snakke med, så åbn bare munden, og andres stegte meninger vil flyve ind.

Foran radioapparatet sidder en mærkelig, sammenkrøben skikkelse, han ligner en – en, jeg har set engang, den tvivlende. Nej, hør nu her, nu gik det lige så godt. –

Sluk den radio! Er det da ikke såre godt altsammen? Med vor klogskab, vor dygtighed bliver vi dag for dag mere klartseende. Vi lever ikke på nogen illusion. Vi vil ikke på noget tidspunkt komme til at opleve en stor skuffelse, for vi har aldrig troet på noget. De gamle havde deres sandheder at leve for og tro på. Vi har gennemskuet disse sandheder, vi har »erkendt«, og nu står vi på den anden side erkendelsen, frie, ærlige, ansvarløse. Kom til Danmark, lille negerdreng og se, hvor dejligt vi har det. I filmen »Week-end« fordriver vi en træg lørdag-aften ved hjælp af »bajere og hor«, og det eneste vi kan stramme

»Danmark som det er«

os op til at sige, da vi trods alt har en fornemmelse af, at der er noget, der halter, er at ønske bombeangreb, ulykker – at noget vil ske. Dagen efter premieren står der på avisens kulturside at læse med fede, man fristes til at sige pralende bogstaver – »Danmark som det er.« Så ærlige er vi (så fortabte!?).

*»Vågner, vågner danske helte!
springer op og spænder bælte!«*

toner det ud fra forsamlingshuset. Runde, tilfredse, velklædte mennesker i en lun atmosfære. Taleren går på stolen. Han har alvorsrynker i panden. »Vi lever i en brydningstid, en krisetid, det bryder på fra alle sider, mere end nogensinde. Lad os derfor holde sammen i fællesskabet. Kun i fællesskabet trives glæden – – fællesskabet – – på bænken ovre ved væggen sidder en mand, som har skjult sit ansigt!

Hanne Rydal

Bagefter drikker de kaffe og snakker om priser og lønninger, dovne tjenestefolk og mærkelige naboer, men mest om sig selv. »Gå da frit enhver til sit« – lænset for ord. Dette er fællesskabet.

»Å, Gud, hvor vi taler og taler.
Vi kender så mange ord.
Her står vi med hver sin vilje,
i samme slags tunge trods,
og taler os væk fra hinanden
i ord som er kloge, kloge –
og nu er vi midt i begreber,
som aldrig kan angå os.

Det er mine egne tanker –
og det er min egen stemme
og det er min egen vilje –
og hvad skal det hele til?
Her er vi så langt fra hinanden,
at alt hvad vi ser er forgæves
– og det, der skal hælde, er netop
alt det vi ikke vil.

Jeg hører din rolige stemme og ved,
hvad jeg selv vil svare
og ved, at nu skulle jeg standse
og rejse mig op og gå.
For Herren se i nåde til dem
der har lært at forklare
og glemt at se på hinanden,
og tie og forstå.«

Morten Nielsen.

Tie og forstå? – Vi lærer, vi ser, indtryk på indtryk, billede efter billede fæstner sig dagligt på vores nethinde. Skulle vi ikke forstå? Har vi ikke netop sikret os, at vi var på den rigtige side? Ganske vist har forsikringsselskaberne haft forskellige navne: »Fremskridt«, »Erkendelse«, »Fællesskab«, men deres opgave var den samme. Nu dukker imidlertid denne lille mandsling op allevegne, som ville han sige: Mig kan du ikke smutte fra. Fra nu af vil dine øjne bestandig søge mig, tvivleren, og du vil ransage din sjæl og forfærdet støde på et tomrum. Stands! Der er noget galt! vil du råbe. Stands inden det er for sent. Der mangler noget. Tie og forstå. Hvad? Hvor er det? – Den evigt dunkende puls. Det, der gav hvert minut, hver sætning, hvert levende

»Danmark som det er«

væsen sin egen skabende kraft, hvor er det henne? Du hører ikke dets dunken. Du er helt alene. Du er tom.

Mand fra Meksiko – børnenes øjne hænger ved din sammenkrøbne skikkelse. Du er kommet i tvivl, og nu kan alting ske. Et sted lyder skaberens pulsslag. Men hvornår vil du høre det igen?

En dag rejser du dig – med armene hængende sløvt ned, resignerende, eller – strækkende armene befriet mod lyset, vovende en tro – ?

Hanne Rydal.

Kirken i Fjellet

Brev fra Hardanger-vidda.

Nåtidsmennesket er vel, stort sett, redd for å være alene. Uroen, farten, flokkelivet har gått det i blodet. Det er uvenn med freden, med ensomheten, – tør ikke se inn i seg selv. En dag er det kanskje kommet så langt at ingen blir klar over sitt eget, eller vil vedkjenne seg det. Den personlige egenarten faller av i gnuringen¹⁾ mellom de mange.

Blir så mennesket bare en skapning i uniform? Et støv i en tilfeldig masse?

I alle fall: skal det *ikke* gå slik, ja, så må den enkelte vinne over mørkeredselen for livet i de dybder en huser innenfor skorpen. Da må man, som det er blitt sagt, »bli venner med ensomheten, så den ikke en dag faller over deg som en fiende.«

Og om nå det rastløse, hektiske timejaget en dag, likesom på slump, slenger deg av inne på det öde höyfjellet f. eks. for en tid, – ja, så vil du kanskje etter hvert finne ut at det var nødvendig og godt at du således ble nödd til å få litt rede på deg selv. Kanskje vil du også se at det ikke bare er din egen navle verden går rundt solen for, og at det var mange der du kom fra og som du har gjeld å gjøre opp med når fjellet slipper deg igjen, – og at det er andre ting enn teknikken og sigaretten en må regne med til daglig også.

Ja, men vi reiser da på fjellet, ut fra byen, sier det moderne mennesket så. Rett nok. Men det drar ikke til ensomheten. Det tar »gjengen«²⁾, bilen, transistoren og paradismadrassen med. Og fjellet, eller skogen, den uberörte naturen, blir ikke det veldige, gode, – det som kunne ha et lydlöst ord til *deg*. Nei, i dag reiser vi bare til det »siviliserte« fjellet, til hyttefjellet, til Sjusjøen og Geilo. Og er alltid like redd for å være alene.

Men denne gangen havnet *du* bort i noe sånn »midt imellem og så som så«:

Fjellet er det. Og ingen har du med deg. Tak over hodet har du.

Kirken i fjellet

Skjegget vokser i fred, solen er din klokke. Tollekniv har du, mat i sekken, – og vann renner det i bekken.

Men, så er det visst ikke så sikkert at vannet i bekken *er rent*, kar! En dag så du en kjerring som vasket nattmöbelet sitt like ovenfor der du fyller drikkekarer ditt. Ja, for folk er det, hytter er det rundt hver en knaus³). Du med fjortendagers-skjegget vet snart ikke hvor du skal gjöre av deg. Nå og da föler du nesten at du må skifte til snipp og hatt⁴).

Men fjellet *er* der, som sagt, bare du kan få öye på det. Milevidt ser du innover et störknet hav. Og höyt er det. Dvergbjørka viker for mose og lav nettopp her. De som måler i meter og slikt, har fått til ca. elleve hundre hit opp. Men så har også de samme mennene regnet ut at hvis de legger grime på elven og denne store sjöen foran deg, så kan vannet gjöre uhorvelig⁵) med arbeid for dem. Slik er Måna her i dalsökken utskjemt⁶) for *deg*. Og Mösvann har fått århundregamle gården på bunnen . . . . .

Men krefter har de i sannhet tryllet ut. Like vestenfor bua⁷) di surrer det hjul, natt og dag. Og nedenfor, under fjellet, og under Rjukanfossen som en gang var, svinger det enda flere og merkelige innretninger.

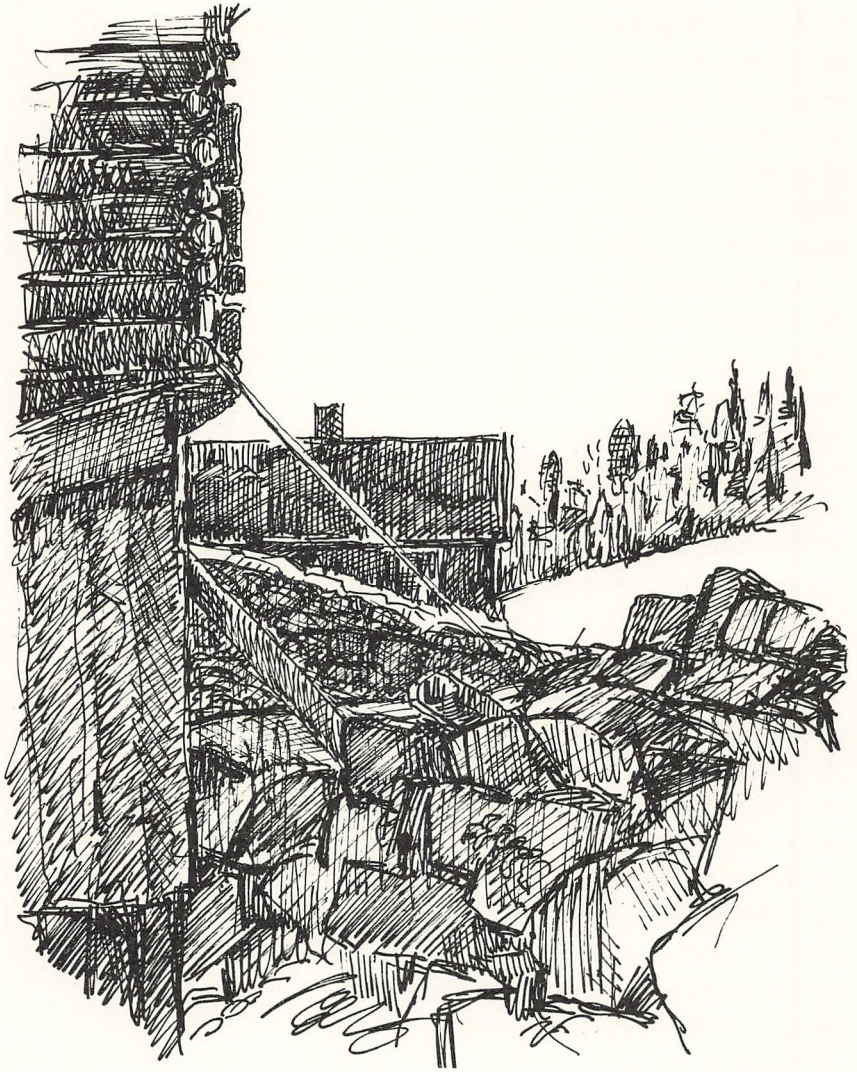
Farten, og duren, fra disse gjør at menneskene blir enda mere redd for stillheten – og seg selv.

Derfor er det kanskje de vil få lagt inn elektrisk lys i hyttene sine her oppe også. Jo, jo, by-fjellboer med stålampe, bordkomfyr og Water Closet – med luftrenser? Hååå! Snart blir det trangt om fjellplass i dette landet! Eller også sulter vi ihjel. Ikke av mangel på laks og svin, men av mangel på slikt som skal nære en sunn forbrenning i kropp og sjel: den åndelige friskluften.

Nå slenger du en bröds kalk i sekken og gir deg på vandring. Inn i mellom er du som helt alene med fjellet. Og du sier med Vinje: »Når sveitten ute brenner blæsa (pannen) mi, då dansar tanken sprek⁸) der inne i.«

Plutselig har kanskje tanken fått noe nytt å bale⁹) med: Foten går en vei som ingen annen enn haren og snömusa bruker nå. Men hvem ferdedes her for hundreår siden?

Så sitter du på en mosegrodd steinmur. En kraftig krunglebjörk¹⁰) har funnet rotfeste i det gjenraste¹¹) kjellerhólet. Hva talte *de* om som bodde her?

Norsk landskab.

Kirken i fjellet

Dermed går du den gamle veien – og prater med *de gamle* . . . .

Men der skaret¹²⁾ åpner seg fram mot vannet, elven og maskinene igjen, kommer en eldre Telemark-bonde deg i møte med kløvhesten sin:

Det har vært prestegård der nede på Frøystul en gang i tiden, sier han. Tomtene ser du der hvor setrene ligger nå. Kirken skulle hå stått lenger nede, ved elvekanten. Og gravplassen er det spor etter fremdeles, der rett over for kraftstasjonen. Slik ja. Folk på hyttene sier forresten at det er skrømt¹³⁾ ved kirketomtene på Frøystul. Å ja, det er styggelenge siden det bodde folk for alvår *her*, tre-fire hundre år minst, sier dølen, drar i grimtømmen og rusler øst over flyene¹⁴⁾.

Du står igjen. Solen viser at det lir langt bort mot middag. Men så ser du med ett det gamle Frøystul for ditt indre øye, og du blir *med* mellom folket som slet og gråt, som lo og elsket – i snøstorm og i St. Hans-varme, *her*, mellom de samme knausene, i en ond tid for landet, i mørkeste middelalderen. Du skimter de menn og kvinner som »bar tungt«, men som var så urimelig *sterke*, – fordi de hadde tid og sinn til å være *alene*, – disse menneskene som fjellet og ødemarken var *verden* for.

Kirken stod midt imellom dem. I fjellet. Til den gikk de, med sin sorg og sin glede.

Men, ved Olsok¹⁵⁾ var kirken samlingssted for folk fra andre bygdelag også. Sikkert var Frøystul-kirken det samme *her* som St. Thomas' var for alle daler som førte opp til *det* fjellet, Filefjell: Höysommerens midtpunkt for de ville stevnene, – med brennvinn, hestebytting, slagsmål og jentehandel. De som dro til disse sommerfestene, sa det var til *kirke*, til gudstjeneste, de skulle . . . .

Du stanser brått. Setter deg på en kreklingtue¹⁶⁾: Drømmer du ennå? Nå! Men, nei, – så *er* det klokkeklang du hører. Kirkeklokke i fjellet. Dagen i dag!

Gudshuset står omtrent på samme sted som det fra gamle dage. Stort er det ikke. Og utenfra er det ikke så lett å se at det er kirke. Det kunne like så snart være disponent Olsens jakthytte, om du hadde kjørt forbi på turistveien. Men så legger du merke til den lille, hvite korset på mönet over døren, og klokketårnet. Du ser klokken hvordan den svinger, og ringeren står ute på reinlaven¹⁷⁾ når han drar i tauget.

Mennene som temmet vannmassene utenfor, har bygget kirken. De har også folk¹⁸⁾ i fjellet.

Så er det sannelig Olsok igjen, og kirkelig stevne, før du vet ordet av det. To prester, i svarte kjoler, går inn fra bilen. Det blomstrer rösslyng rundt kirkeveggen. Et barn ler og plukker marinökkel til sin mor.

Tinn- og Raulandbygdene har gått sammen om å holde stevner Olsokdagen annethvert år her på Fröystul og inne ved kirken på Hovden der ute på en liten öy i Mösvann, enda litt høyere til fjells. Dette er det förste stevnet igjen, – på tre-fire hundre år kanskje.

Et par hundre mennesker er det nok samlet. Biler og busser fraktet dem hit opp. Bare halvparten får plass innenfor veggene. Prekestolen kommer ut i dören. Solen skinner på de som sitter og ligger og står utenfor. Mange av mennene har luen på.

På veien, like ved, larmer et par karer og losser en lastebil for panelbord¹⁹⁾ og cement, og oppe i en skrent banker andre og bygger hytte. Noen få hörer visst på presten, som taler om *sennepsfröet*.

Olsok, ja. Med Olavstanken. »Olavs-fröet« som ble sådd for snart tusen år siden. Du tenker på hvordan nåtidsmennesket her oppe i fjellmassivet samler regn og snö, som siden gir kraft og lys og varme til hjemmene nede i dalen, inne i byene, ute på slettelandet. Skulle så Fröystulkirken og stevnene være det som samler himlens kraft og lys, direkte til menneskehjertene? (Er det derfor folket har reist hit opp i dag?) Er det slik, ja da blir Olsokfestene i fjellet en velsignelse, en inspirasjonskilde for den gigantiske *Olavs heilskapstanke*²⁰⁾ også.

Olav Haraldsons nasjonale enhetsprogram hadde sin rot i dette med *först å bli liten, å bli alene, se inn i og bli dus med dyptene inne i seg selv, for så å gå utover, til fellesskap og heilskap*. Fra Olavs-fröet må *det* treet vokse seg utover, bli veldig, det samfunnstreet som du og jeg er en celle i, og som vi gjennom sevjene²¹⁾ har fått *det* lyset og *den* kraften i blodet fra som sier »ikke som jeg vil, men som du vil.«

Fra Olavstanken må vi kunne sanke de irrasjonelle verdier som er i stand til å gi en *ny* innstilling til det moderne mennesket, til vårt overoppladete og sprekkeferdige demokrati: – Den livsinnstillingen som sier med Theodore Parker: »Democracy means not »I am as good as you are«, but »You are as good as I am.«

Og för hver enkelt lar denne Olavstanken få spire, vokse, som sennepsfröet, i sitt eget sinn, – för tör man ikke være *alene*. Og för mennesket blir venn med ensomheten *i* seg og utenfor seg, ja, för blir det ikke fred på jorden!

Kirken i fjellet

De synger ennå i Frøystul-kirken når du går der fra.

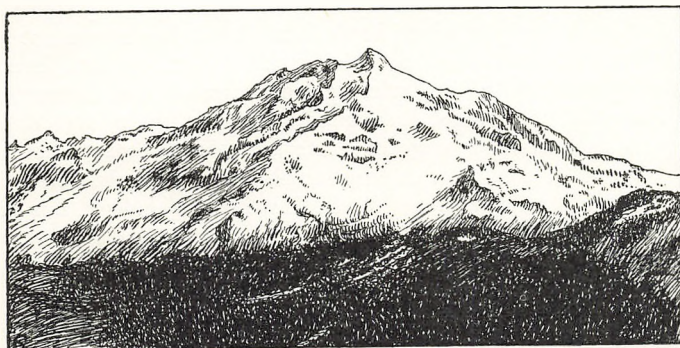
Det var en liten flokk mennesker samlet til Olsok-gudstjeneste oppe på vidden.

Skal undres på om fjell-Norge har rent vann til graut-gryta di i dag?

Olav Berkaak.

1) »ved at gnubbe sig«. 2) flokken. 3) bakketop. 4) flip. 5) umådelig. 6) ødelagt. 7) hytte. 8) sprælsk. 9) tumle. 10) forkrøblet birk. 11) sammenstyrtede. 12) fjeldkløften. 13) spøgelse. 14) bakkedragene. 15) Sankthans. 16) revlingtue. 17) rensdyrlaven. 18) familie. 19) brædder. 20) helhedstanke. 21) træets saft - »safterne«.

Skoleåret 1962-63

I en årbog, som folkehøjskolerne i de nordiske lande hvert år udgiver i fællesskab, fortælles i år blandt andet om fremgang i *højskolernes elevtal* i alle Nordens lande. I Finland har der fra 60/61 til 61/62 været en lille fremgang på 1,7 procent, i Norge 5,6, Sverige 5 og i Danmark på 3,2 procent. Også i det nye skoleår, som nu er begyndt, synes stigningen at være fortsat i hvert fald her i landet, selv om den desværre ikke holder helt trit med stigningen i det samlede antal unge. Et andet »desværre« er, at vore søsterskoler har vanskeligheder. Landbrugsskolerne især, selv om de vel aldrig har haft så høj en procentdel af landbrugsungdommen som elever. Og efterskolerne, der frygter, at ændringerne i skolestrukturen skal give omslag i det magsvejr, som de længe har sejlet i. Naturligvis kan de frie skolers betydning ikke bedømmes ved nogle svingende talstørrelser. Det må ske på en anden måde. Vores fremtid som folkehøjskoler vil således ikke bare afhænge af, om vi kan indrette os efter nye tiders og nye kredses ønsker og behov for uddannelse, men nok så meget af, om vi under ændrede vilkår kan fastholde det egentlige i højskoletanken.

Blandt årets gode begivenheder i højskolernes kreds kan nævnes, at »*Danske folkehøjskolars u-landsarbejde*«, der blev stiftet i fjor, og som formidler et antal u-lændinges ophold på højskoler og landbrugsskoler, er kommet rigtigt i gang. Vi har god kontakt med foretagendet gennem Bjerre, som er leder af u-lændingenes danskundervisning det første par måneder, de er her i landet. Baggrunden for dette arbejde er en fornemmelse af, at det måske navnlig er på folkeoplysningens område, vi her i landet kan bistå u-landene. For vort eget vedkommende havde Elevforeningen i 1962 skænket et stipendium på 1200 kroner til dækning af et vinterophold her for en ung afrikaner. I det ny skoleår fortsætter denne ordning for en ny mand fra Afrika.

En virkelig glædelig ting, som vi her sidst på året har fået kendskab til, er den ny stipendieordning for unge, som gerne vil føje *et højskoleophold i et andet nordisk land* til deres højskoletid i Danmark. Ordningen, der i øvrigt ikke er givet meddelelse om til skolerne, går kort fortalt ud på, at der 1) ydes det almindelige danske statstilskud (amtsunderstøttelse), som overføres til det pågældende land. Desuden 2) gives 40 procent af det udgiftstal, som ministeriet til enhver tid har fastsat for et højskoleophold. Disse 40 procent ydes, selv om vedkommende elev er økonomisk stillet, så han ikke kan opnå det almindelige statstilskud. Og endelig 3) gives dækning af udgift til rejsen, billigste rejsemåde hen og hjem. Der er dog den naturlige begrænsning, at ingen kan modtage over 100 procent af udgiftsbeløbet plus rejseudgiften. Det er så god en ordning, at der ikke kan være mange økonomiske forhindringer for at tilbringe en vinter eller en sommer på en nordisk højskole for dem, hvis tanker går i den retning.

Derimod er det ikke glædeligt, at den hjemlige tilskudsordning til højskole-

Fra haven.

ophold ikke er fulgt med i den almindelige økonomiske udvikling. Det er beregningsgrundlaget for de unges understøttelser, som ikke er ført á jour. Det går nok navnlig ud over pigerne, der ikke som karlene har en »soldaterunderstøttelse« som plaster. Når pigerne alligevel i så stort tal tager på højskole, fortæller det bl. a. lidt om, at deres økonomiske stilling må være noget forbedret i de senere år, men også at en del af dem skal bruge et almindeligt højskoleophold som en modnende og menneskelig forberedelse til en senere uddannelse.

Vinterskolen

Den 3. november rykkede 159 elever ind paa Frederiksborg og indrettede sig på værelserne. Der var stort set ligevægt mellem piger og karle. Tallene henholdsvis 84 og 75. Det var unge fra vidt forskellige steder og forhold, som for første gang mødte hinanden. De kom fra hele landet. 60 fra Nørrejylland, 26 sønderjyder, 14 fra Fyn og 38 sjællændere, heraf 16 fra København og omegn, desuden 8 fra Bornholm og Lolland-Falster. Vore nabofolk mod nord var repræsenteret med 2 fra Færøerne, 2 fra Grønland, 5 fra Norge og 1 fra Island. Desuden var der tre fra Tyskland, Schweiz og Kenya. Ikke færre end 81 havde været på efter- og ungdomsskoler, 13 på højskoler eller landbrugsskoler og 35 på realskoler eller gymnasier. Gennemsnitsalderen var 21; by-islættet var noget

større end tidligere år. Der havde i øvrigt været ualmindelig mange udmeldelser — 26, som af en eller anden grund måtte opgive at komme på skole, men ventelisten var lang, så der med lethed blev fuldt hus.

I lærerkollegiet skete nogle forandringer. De nye var alle dygtige og de fleste erfarne højskolefolk. *Olav Berkaak* kom fra Ringsaker folkehøgskule og *Kajsa Hellerstedt* fra Ljungskile folkhögskola; de blev vinterens nordiske lærerkræfter. *Lisbeth Winther* fra Ryslinge blev gymnastiklærerinde, *Tine Tang* kom fra Sjælsølund ungdomsskole og overtog håndarbejde, kjolesyning og boliglære, landbrugslærer *Holger Pedersen* fra Lyngby Landboskole tog knap halvdelen af Stryhns landbrugstimer; efter jul trådte Stryhn selv til. Og endelig blev *Hanne Rydal*, Ringe, som er læreruddannet fra Silkeborg, fast ansat her. Hun medbragte faget musikkundskab, som vi kun enkelte gange tidligere har haft på planen. *Kajsa Hellerstedt* føjede metalsløjld til håndgerningsfagene — et par rum i »Hytten« blev forvandlet til værksted for smykke-smedene. *Olav Berkaak* bragte religionskundskab ind i særholds-rækken. Men derudover skete ikke ændringer i undervisningsplanen.

Vi indførte fast elevråd, som regelmæssigt holdt egne møder og møder med undertegnede og lærerrepræsentanter. *Gert Hauch Fenger* var formand. Rådets arbejde blev det lettest tænkelige, da vinteren var blottet for vanskelige problemer — men en række små forbedringer blev gennemført i enighed mellem skolen og elevrådet. — Ved siden af elevrådet blev der som sædvanlig hveranden uge valgt en lørdagsbestyrelse til at tage sig af elevaftenerne. Ved at skifte så ofte, blev dette arbejde ikke uoverkommeligt, og mange kom aktivt med i den side af skolelivet.

Foredrag, diskussioner og foreningsaftener

Igen i år blev de fem månedsmøder et godt indslag i skolens hverdag. Først i november talte direktøren for Dansk Skolescene, magister *Bjørn Moe*, København, om »Fællesskabets ensomhed«. Foredraget gav os indtryk af et ideelt ungdomsarbejde under storbyforhold. — Adventsmødet den 3. december bød på foredrag af forfatteren *Jørgen Bukdahl*, Askov, om »Adventstanker hos Grundtvig« med udgangspunkt i efterårssangen »Skyerne gråne, og løvet falder«. Om aftenen var der oplæsning af *Emil Petersen* og violinmusik ved *Kanny Sambleben* akkompagneret af *Anni Dam Nielsen*. Før eftermiddagsmødet havde mange været til adventsgudstjeneste hos pastor *Niels Bundgård* i Frederiksborg valgmenighedskirke, hvor der samme dag var premiere på kirkens nye, elektriske belysning. — Der var endnu et onsdagsmøde sidst i december, hvor berlineren, redaktør *Hans Rütting* fortalte om »Tyskland bag kulisserne«, navnlig om øst-vest problemet, som det arter sig i Berlin. Vi havde på fornemmelsen, at det var velbegrundet, når taleren lod foredraget munde ud i synspunktet: »Der er ingen tysk fare. Der kommer intet forsøg på at genforene de to dele af Tyskland; der er nemlig ikke noget reelt ønske om det i Vest-tyskland«. — 19. januar talte magister *John Danstrup* for en stopfyldt sal om USA's rolle i storpolitikken. Han beskæftigede sig meget med de tegn, der nu var på en begyndende afspænding mellem USA og Sovjet. Sommerens atom-

632 Muhammad Dore
Kant Marshall

prøvestopaf tale er blevet det første udslag deraf. — I februar afholdtes mødet på sønderjydernes afstemningsdag den 10. februar i samarbejde med »Sønderjysk forening for Hillerød og omegn«. Vi havde glædet os til at skulle høre forstander *Hans Lund*, tidligere Rødding højskole, og han kom også, men først efter at han havde været på syv timers trættende overfart gennem Storebælts ismasser. Et længere nødprogram blev iværksat, mens vi ventede. *Bent Jakobsen* viste lysbilleder fra de årlige Norgesrejser med tidligere Frederiksborgelever. *Fritz Norlan* sang norske og svenske viser. Og endelig forkortede *Kramers* sangkor tiden med den række korsange, som skulle have afrundet mødet. Lunds foredrag blev et levende bidrag til Sønderjyllands historie, navnlig behandlede han tiden under nazismens første år med det berømte folketingsvalg i 1939, der kom til at virke næsten som en ny genforenings-afstemning. — Ved vinterens sidste månedsmøde i marts holdt professor *Poul Nyboe Andersen* foredrag om »Danmark og udviklingslandene«. Fra foredraget har jeg et par vigtige afsnit: »En del af den tekniske bistand ydes gennem FN og dens mange organisationer. Sammenlignes de beløb, som fordeles ad denne vej, med verdens samlede rustningsudgifter, finder man, at den årlige FN-hjælp til udviklingslandene kun svarer til de beløb, som de militære foranstaltninger bruger i løbet af 3 — tre timer«. Videre: »Selv om vor hjælp er så beskeden som 2—3 kroner årligt pr. indbygger, er Danmarks bidrag i forhold til folketallet dog større end noget andet lands. Det er i øvrigt karakteristisk, at over halvdelen af den danske hjælp ydes som såkaldte særbidrag, det vil sige ydelser til kursusvirksomhed og skoleophold i Danmark. Pengene bliver altså for så vidt i landet«. Og endelig: »Det antages ofte, at det er koloni-systemet, der er skyld i, at de pågældende lande er fattige. Men at dette ikke kan være rigtigt, ses af, at lande som Siam, Liberia og Abessinien, der praktisk taget aldrig har været kolonier, er lige så fattige som mange af de tidligere kolonier. Skønt de sydamerikanske lande fik deres frihed for 150 år siden, lever man her stadig i armod«.

Af andre møder, som vi i vinterens løb havde lejlighed til at være med til, fandt ét sted på landbrugsskolen, hvor forstander Dyrbye havde indbudt os alle til at se et hav af lysbilleder fra Ægypten, fine billeder fotograferet og forevist af kontorchef *Wråe-Jensen* fra Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab. — Fra vore diskussionsaftener husker vi et ildnende indlæg om ungdomsproblemer af *Jørgen Andersen*, der er sekretær i Socialt Boligbyggeri. Endvidere diskuterede folketingsmændene *Christian Madsen* fra Socialistisk Folkeparti og *Henry Christensen* fra Venstre landets økonomiske situation under livlig deltagelse fra en række elever. — Og så må vi ikke glemme den store emnedag. Vi gør ellers ikke mange svinkeærinder i undervisningen, men her blev den normale plan suspenderet en hel dag. I stedet for samlede vi os om et af tidens mest brændende samfundsspørgsmål. Vi lever jo altid i en overgangstid fra gammelt til nyt — men ændringerne i samfundets struktur og opløsningen af de gamle miljøer har aldrig haft så stor fart på som nu. Det var dagens emne. Planen var udarbejdet af *Bent Jakobsen*. Efter morgensangen gjorde han og *Holger Pedersen* og *Fritz Norlan* i en indledningstime rede for hovedtrækkene i nogle af de vigtigste strukturforandringer. Derpå blev alle delt i 10 arbejdsgrupper hver med sin lærer som leder. Over middag blev de 10 til 30 smågrupper, som eftermiddagen igennem sled med de stillede opgaver. I ugen før emnedagen havde vi alle forberedt os ved læsning af en række

Vinterskolen

større og mindre artikler om alle de forandringer, der er i gang både i landbruget og industrien. Sidst på dagen samledes vi på ny i foredragssalen for at høre en mand fra hver af de 10 hovedgrupper forelægge resultaterne. Det møde blev overværet af folketingsmand, cand. øcon. *Henning Rasmussen*, for at han som indbudt ekspert på området kunne samle notater og materiale til det afsluttende store aftenmøde. Ved dette belyste *Henning Rasmussen* vældig godt en række af de mange problemer, ligesom han besvarede en del spørgsmål. At dømme efter den ivrige debat i pauserne og efter aftenens møde, ja, i dagene derpå, så det ud til, at emnedags-forsøget var faldet heldigt ud. Også i lærerkredsen kan vi godt i fremtiden på hvert elevhold tænke os ét eller flere afbræk af den art, selv om det for mange af os byder på et stort ekstraarbejde.

Foruden nogle undervisningsfilm så vi i vinterens løb en række spillefilm, »Alle tiders chance«, »Farvel, mr. Chips«, »Dilemma«, »Den gode jord«, »Tro og lidenskab«, »Fortunella«, »Grænseløse verden« o. fl.

Skuespil, nordisk udveksling, ture etc.

Kun en uge efter vinterskolens åbning fik vi fin sne og den første frost, og det blev optakten til en langvarig vinter. Fyrene var grådige over alle grænser. Det var hundekoldt på næsten alle udflugter. Men vejr af den slags giver næsten ingen sygdomme mellem eleverne, så noget godt var der ved kulden. Skolearbejdet gik sin stabile gang uden andre »forstyrrelser« end dem, vi selv planlagde. Der var ryste-sammen-turen gennem Gribskov til Fredensborg og besøgene på det store museum på »vort eget slot«. Siden kom en dag med Helsingørs seværdigheder og afslutning på »Louisiana« i Humlebæk, hvor vi så guld fra inkaernes rige i Peru. På Københavnsturen i december besøgte vi Fri-landsmuseet og bivåned et meget kort møde i Folketinget. Det varede mod forventning kun et kvarter, så vi måtte i hast ændre plan og fortsætte med museerne, Glyptoteket og Kunstmuseet. Om aftenen var en flok i Folketeatret for at se et sangspil bygget over skuespillet »Du skønne ungdom«, men de fleste overværede Giraudoux' »Ondine« i Det Ny Teater. — Kort efter fandt »Action Djellabah« sted, en hjælpeaktion for at skaffe algierske børn vinterbeklædning. En lørdag aften blev fyldt med tale, recitation og film om sagen og sluttede med lotteri og pakkeauktion, der i alt indbragte 680 kroner. Stof blev indkøbt, symaskiner snurrede, og snart lå djellabah'erne på stribe, klar til forsendelse. — Kort efter var det den 13. december. Sancta Lucia-sangen klang, mens Kajsas luciaflickor og stjärngossar togede ind i morgenens grå lysning. Det var det første varsel om, at jul var nær. I dagene derefter begyndte ind-under-jul-sangene at lyde. Ved juleafslutningen talte jeg ud fra Kierkegaards »Gentagelsen«, Emil Petersen læste juledigte af Johannes Jørgensen, Kramers sangkor optrådte for første gang, Kajsa Hellerstedt viste os sammen med nogle »skuespillere« en lille bibelpantomime — bebudelsen, julenat, helligtrekonger — Hanne Rydals fløjtekor medvirkede sammen med en syngende gruppe. Til sidst gjorde vi kål på Grete Søndergårds julebag og knas, og så var der »glædelig jul« og »på gensyn« og hjemrejse i sne og knagende frost.

Efter ferien var én elev rejst, men tre kom i stedet, Benedicte, Hans og Poul

samt januarstudenten Ulf Pilgård. Fra tiden efter nytår skal nævnes, at vi indledede en ny nordisk udvekslingspraksis. Den svensk-danske udveksling blev til en triangel: Frederiksborg, Ringerike, Wendelsberg — foreslået af forstander *Stein Fossgard*, Ringerike folkehøgskule ved Hønefoss. Hos os blev udvekslingen en af de mest vellykkede. *Herger Karlberg* var her med 50 svenske elever og *Kristiane Austad* med 22 norske, Bent Jakobsen var i Hønefoss med 21 danske og Olav Berkaak på Wendelsberg med 55. Vi oplevede det i flere henseender som et plus, at der var nordmænd med; de blev i nogen grad en sproglig bro, så »forbrødringen« gik lettere end tidligere år. Få aftener efter hjemkomsten leverede begge grupper en så fortrinlig rapport om den uge, de havde oplevet, at vi glæder os til at skulle fortsætte på den nye måde.

Allerede før den nordiske uge havde det været fastelavn med vinterfest for tidligere og nuværende elever. Forhenværende lærer her ved skolen, *Vilhelm Nielsen*, prædikede om formiddagen, sidst på eftermiddagen holdt jeg foredrag om Sønderjyllands digter, Willy-August Linnemann, og om aftenen var der mange gæster til festen. Vinterkomedien var i år John Patricks »Det lille thehus«, instrueret af Svend Erik Bjerre. Bagefter gik dansen i gymnastiksalen, der var forvandlet til et stort kinesisk thehus.

Ja, mange flere små og store begivenheder kunne naturligvis drages frem fra vinteren 1962-63: Inger Risums navnepræstation, flere gode lørdagsunderholdninger, fætterballet i december, martsturen til København, hvorfra vi mindes overrabbiner Marcus Melchior's tale til os i Synagogen, oplevelsen af »Indenfor murene« på Det Kongelige Theater bagefter, desuden forældremødet med ikke færre end 160 særligt velkomne gæster, de moderne lyrikeres stemningsfulde aftenunderholdning, fælleslæsningerne i vinterens løb ved lærerkredsen o. s. v. Men det må være nok med foranstående. Ja, jeg skal vel tilføje, at Karen og jeg navnlig vil huske sangen uden for vore vinduer den 23. marts om morgenen i anledning af Karens runde fødselsdag. Ingen af os dur rigtig til den slags hyldest, så det var os en trøst, at I heller ikke fik sangen til at tone helt i denne årle time — men velment var det, og vi — *hun* — siger jer endnu engang tak!

Få dage efter stod skolen i opbruddets tegn. Ved den vemodige farvelkaffe skænkede holdet skolen et stort vægtæppe, som nu er placeret i Mellemstuen, og et svært tinfad, der har fået sin plads i Isakstuen. På elevernes vegne blev talt af Gert Fenger. Også Birthe Thirup takkede skolen og kammeraterne. Den afgående norske lærer Olav Berkaak forlystede os med sin hardangerfele, og Hanne Rydal og *Birthe Eskær* spillede for os endnu engang. Sidstnævnte måtte vi også tage afsked med, efter at hun i tre år havde hjulpet os med musik til sang og gymnastik.

April måned var på begge sider af påsken som sædvanlig præget af rengøringsarbejde, håndværkerreparationer, foredragsrejser, forårsarbejde i haven og andre sommerforberedelser. Af Gretes pigeflok i køkkenet afrejste Inger Larsen og Gerda Jensen, som vi takker for god hjælp. Af vinterskolens elevflok sluttede Birgit Zachariassen sig til Svend Rasmussen og Poul Nørreskov som praktisk hjælper, især i haven. I løbet af april holdt Poul bryllup med Grete Nissen, og de er nu bosat i en del af »Ole Jensens Hus«. Og vi tre »gamle« — Grete Søndergård, Karen og jeg — var i løbet af de sidste måne-

Sommerskolen

der kommet så vidt, at vi den 26. april kunne fejre fælles halvandethundredårsdag sammen med tre snese gode venner fra nær og fjern. Dermed var vi klar til sommerskolen.

Sommerskolen

Statens ismeldinger ophørte den 2. maj, og det var ikke et øjeblik for tidligt, for samme dags aften holdt vi lærermøde for at lægge sidste hånd på arbejdsplanen for sommerskolen. Vi kunne begynde med at konstatere en mindre stigning i elevtallet i forhold til sommeren før. Og vi kunne fastslå, at to års arbejde for at skabe et forsættelseskursus for tidligere højskoleelever, sådan som der mange gange var fremsat ønske om det fra eleverne selv, nu så ud til at skulle lykkes, idet målet: nemlig 20 på dette andengangskursus, der løber parallelt med den almindelige sommerhøjskole, på det nærmeste var nået. På lærermødet vedtoges kun få ændringer i den almindelige undervisningsplan. Ja, regning blev gjort valgfri, men samtidig blev der mulighed for ekstra timer i faget. Fællesundervisningen i samfundslære blev afskaffet og afløst af gruppeundervisning, hvad der selvsagt viste sig at være en stor fordel; sådan burde den undervisning også drives på vinterskolen, om blot det var praktisk muligt at stille lærerkraft til rådighed for så mange grupper, som der da er tale om. Desuden blev indført et ugentligt foredrag i emnet »idéhistorie« ved Fritz Norlan. Fællestimerne i foredragssalen blev begrænset til otte om ugen, hvoraf én til fællessang. Dette virkede ikke tilfredsstillende i enhver henseende, men for det almindelige velbefindendes skyld var det alligevel godt, at timerne efter aftensmad (kl. 17) kun blev ganske få og med lettere ting på programmet, lidt korsang, vævning, lidt boldspil, håndgerning for delingsførerne o. l. På lærermødet blev vi også enige om at prøve at holde morgensang på en ny måde. Seks af os kom på skift til at lede morgensangen, der i øvrigt fortsatte som tidligere, blot blev der efter indledningssangen indføjet en ganske kort skriftlæsning uden kommentarer — og derpå fadervor plus et afslutningsvers. Tanken bag ændringen var den, at når vi alligevel næsten alle daglig er samlede til morgensang, er der ingen grund til, at kun én tager vare på den, og udvidelsen hænger sammen med en fornemmelse af, at nogle få minutters daglig lytten til beretningerne om den mands liv og ord, der jo er baggrunden for de morgensalmer, vi synger, må være en ganske naturlig ting. Vi er dog ikke sikre på, at vi i fremtiden vil fortsætte helt på den måde. Daglig skiften mellem os er nok for ofte. Valget af morgensange blev — mærkeligt nok — også mindre varieret, end det er ønskeligt. Hvilken form vi efterhånden når frem til, vides ikke på nuværende tidspunkt. Men vi snakker om sagen og prøver os frem endnu en tid, og vi gør det i sikker bevidsthed om, at selv om vore elever måske ikke går ret meget i kirke — det kan der være mange årsager til — og selv om en hel del er endog ganske kirkefremmede, så betyder det i hvert fald ikke, at de er ligeglade med eller fjendtlige over for morgensangen og dens indhold — vel snarere tværtimod. Men nok derom nu — jeg skal komme udførligt tilbage til hele spørgsmålet næste år på dette sted.

Vi blev 75 på sommerskolen. Dermed havde vi den glæde, at sommertallet ikke blot var stabiliseret, men der sporedes en lille fremgang, som vi håber vil

holde sig. Der var i alt 56 piger og 19 mænd. Fortsætternes tal var 7 kvindelige og 11 mandlige, forhenværende højskoleelever. Af flokken var i øvrigt 2 svenskere, 1 grønlænder, 1 dansk-brasilianer, 1 schweizer, 2 nordmænd og 6 islændinge.

Første skoledag, den 4. maj, var der uvant mange strejf af sol, men da vi efter en lang dag med prøver og holdinddelinger samledes til mindefest i den lysmykkede kirke, faldt der en let regn, og luften var pludselig fyldt med forårsdis, som fik lysene i skolens vinduer til at stråle på samme måde som 18 år tidligere, da de tændtes for første gang. Dagen efter var det allerede søndag og fredag, og vi spadserede til Indelukket og Slotsparken, og der var skuespiloplæsning ved lærerkredsen om aftenen. Men derefter kom i de følgende dage skolearbejdet hurtigt og let i gang, både på sommerholdet og med fortsætterne.

Efter en halv snes dages forløb blev det pludselig lunt vejr, og vi tog afsted i 22 grader til Helsingør og Humlebæk. Første sted bivåned vi det store plask, da tredækkeren »Knut« løb af stabelen, og på »Louisiana« var der en spændende mexikansk kunstudstilling. Midt i maj fløj Bjerre til Nordsverige for på Kalix folkhögskola at hjælpe med at forberede nogle af denne skoles elever, der skulle slutte deres vinterkursus med en Danmarksrejse og bo hos os i næsten tre uger. Gruppen nordfra bestod af 17 elever, ledet af forstander *Karl Johan Sparmann* og højskolelærer *Sture Larsson*. Svenskerne skulle deltage en smule i vores undervisning, men ellers afrunde deres studium i emnet »Danmark« med egne udflugter og undervisningstimer. Vi var i forvejen spændt på, hvad indflydelse en sådan halv-ferierende flok ville få på sommerskolen her, men det forløb i enhver henseende uden skuffelser, ja, hvis et lignende arrangement engang igen skulle komme på tale, ville vi nok ønske os i lidt mere direkte kontakt med gæsterne både i timerne og fritiden. I år var kontakten næsten begrænset til måltiderne, en Københavnstur og en håndboldkamp, hvor vi i øvrigt leverede svenskerne et nederlag. Vi fik i den periode en særlig hyggelig aften, da *Josef Redfors* (forhenværende Frederiksborglærer og nuværende latinlektor i Falköping) kom med en lille flok gymnasieelever, der skulle studere græsk og romersk oldtidskunst i København. Mange vil huske fru *Elisabeth Redfors'* smukke svenske folkesange ved aftenkaffen.

19. maj var der månedsmøde. Studiesekretær, frk. *Gurli Vibe Jensen* fortalte fængslende om sit arbejde som missionær i Nigeria. Om aftenen talte formanden for de afrikanske studerende i Danmark, *Fred Nartey*. Men det var tidsspilde. Hans foredrag om Afrika var slet tilrettelagt, og spørgetimen efterpå dårlig. Han foreviste til sidst en fin Afrika-film, men da der ingen handling var, savnedes vejledende tekster på dansk i høj grad. For 4—5 år siden kunne en sådan aften være »spændt godt af«, fordi det dengang endnu var nyt og mærkeligt blot at se en farvet mand på en dansk talerstol, men i dag stilles der større krav.

Men nu blev det sommer, højsommer med søndags-cykelture til Nordkysten, aftensmad nu og da i det grønne og pinseferie, hvor de allerfleste drog hjem eller på besøg hos nærboende venner og slægtninge. På skolen havde de tilbageblevne et par dejlige solskinsdage og en aftenfest, hvor vi tog afsked med Kalix-eleverne.

Efter pinse modtog vi indbydelse fra forstander *Svend Dræby* til grundlovs-

møde i Helsingør. Vi hørte et fortrinligt foredrag af seminarielærer *Mads Lidegård* om den udvikling, der er kommet i gang på Grønland i løbet af de kun ti år, som er forløbet, siden landets kolonistilling blev ophævet. Efter mødet blev vi modtaget og beværtet af ca. 30 værtsfolk i Helsingør, Nejlinge, Højbjerg, Lavø, Valby, Tofte og Kæderup. Om aftenen betalte vi lidt tilbage for gæstfriheden med en Nordsjællands-underholdning i forsamlingshuset.

To dage efter indtraf det meget triste, at en af vore sommerpiger, den tilsyneladende så raske og glade *Gudrun Tidemand* fra Skjern lå død i sin seng om morgenen. Det var en sorg for os alle, men jo ikke mindst for hendes forældre og for Barbara von Fischer, hun boede sammen med, og som var kommen i nært venskab med hende. I det lille Frederiksborg-blads juninummer har jeg skrevet mindeord om Gudrun og skal ikke gentage dem her.

Midt i juni afholdtes månedsmøde, hvor forstander *Johannes Terkelsen*, Ry, berettede om oplevelser på en Islandsrejse og viste lysbilleder fra ølandet. — I år fik vi ikke musiklejr på samme måde, som det i mere end 25 år har været skik. To af vore ledere, organist Jørgen Berg og seminarielektor Aage Nielsen, havde fået uovervindelige forhindringer. Heldigvis kunne *Sigurd Kramer* være her, og vi fik ved hans, Bent Jakobsens og Hanne Rydals forenede indsats et par gode musikedage med en festlig afslutning, hvor alle, der kunne spille og synge, var i ilden. Aftenen efter samledes alle om sankthansbålet i haven, hvor Emil Petersen holdt båletalen.

Elevmødet kom i år på det senest mulige tidspunkt, idet anden søndag i juli var den 14. Der blev altså god tid til arbejdet med Rune Lindstrøms »Et spil om en vej —«, selv om regnguderne gav instruktøren Kajsa Hellerstedt og hendes mandskab mange genvordigheder i den sidste øve-uge. Mødet samlede tilslutning i normalt omfang; der var endog deltagere fra Norge, Sverige og Færøerne samt en god flok 10 og 25 års jubilarer. Ved middagsbordet om søndagen var det dejligt at kunne oplæse hilsener fra Kalifornien, Rusland, Tyskland, Schweiz, Sverige, Sydslesvig, England, Alaska, Kanada, ja, endog fra et motortankskib i Middelhavet på vej fra Sovjet til Japan, og der var særlig mange hilsener fra Norge og Island og naturligt nok også fra Danmark. I øvrigt var vejret ikke så godt i elevmødedagene, som det plejer at være; der kom mange byger med rigeligt vandindhold og uheldigvis navnlig på de tidspunkter, hvor vi ikke var samlet indendørs.

Herefter gik sommerens skoletid hastigt på hæld. Endnu havde vi forældremødet og et par ture tilbage til de sidste tre uger. Selvfølgelig skete der mere i sommeren 1963, som kunne fortjene omtale her. Holdet var dygtigt til at lave underholdningsaftener; vi husker endnu »murerlauget«s højtidsfulde, klamme feststund, jazz-orkestrets flittige optræden og det vanvittige høstgilde med grise, mennesker og heste i vældige halmdynger. — Sommeren bragte også mange gæster hertil; særlig velkomne var højskolebesøgene fra Sverige og Finland. — Men det bedste at mindes fra sommerskolen er dog det flittige skolearbejde og det fine kammeratskab i de tre måneder. — Ved afslutningen takkede Svend Betak og Gerda Westergård på kammeraternes vegne, og der blev overrakt skolen blomster og en sølvfanepåse med inskription. Vi måtte tage afsked med gymnastiklærerinde *Lisbeth Winther* med tak for de få måneder, hun var med i lærerkredsen på Frederiksborg. I denne forbindelse må vi også tænke taknemligt på vore to dygtige sommervikarer ved klavererne, vores

Fra august til november

»gamle« bekendt *Ellen Stæbr* fra København og seminarieelev *Gurli Nielsen* fra Oppesundby.

Fra august til november

Da sommerholdet var rejst, kom en travl kursustid, som navnlig gav køkkenet store, undertiden næsten for store arbejdsopgaver. Der stilles immerhen større krav fra kursugæsternes side. Det er således ikke nogen narrespøg at skulle præstere 100—160 opredninger den ene gang efter den anden. — Allerede 1. august rykkede 145 lærere og lærerinder ind. Det var *det 12. nordiske lærerkursus*, arrangeret af Danmarks Lærerforening og ledet af overlærer Thomsen Nielsen. Dette kursus kom — i øvrigt for anden gang — for at tilbringe en uge her. Foruden 55 danske var der ca. 30 fra hvert af de andre nordiske lande, dog ingen fra Island og Færøerne. Et sådant stævne betyder for os, at vi naturligvis får en del nordiske kontakter. Men ellers er der ikke tale om, at det er et møde mellem folkeskolens lærere og folkehøjskolen. Foredrag og diskussioner er ret snævert begrænset til børneskolens egne forhold. Sådan må det begribeligvis være, men man kunne alligevel nok ønske, at et nordisk lærerkursus på en højskole gav deltagerne et bare lidt fyldigere indtryk af folkehøjskolen end det, højskolesengene efterlader. — Umiddelbart efter holdt *Dansk Husflids-selskab* sit årstævne her, arrangeret af Frederiksborg Amts Husflidsforening. Der var ca. 100 mennesker, som sad i generalforsamling det meste af to døgn. — Derpå fulgte i hele tre uger et kursus for de 30 unge, der som det første hold var udset til at skulle være *Danmarks »fredskorps«* i udviklingslandene. Kursus, der afholdtes af u-landsstyrelsen, var lagt til rette af Mellempøkkelig Samvirke og havde Mads Lidegård som leder. Foretagendet fik megen presseomtale, og det dryppede — gratis — en smule på Frederiksborg Højskole, der mindst et par gange tonede frem på fjernsynsskærmen.

Men dermed var kursustiden ikke forbi. Her var 160 sjællandske og lolland-falsterske *sparekassfunktionærer* på deres årligt tilbagevendende septemberweekend. Og vi afholdt vort eget *efterårsmøde* i dagene 14., 15. og 16. september. Ordførerne var i år *Pip Christiansen*, *Emil Petersen*, statskonsulent *Roar Skovmand*, redaktør *Adolph Rastén*, forfatteren *R. Broby-Johansen*, biskop *Dons Christensen*, fru *Bodil Farup*, der er leder af det børnepsykologiske institut ved Københavns Universitet, og endelig fik vi recitation af Martin A. Hansens forfatterskab ved fru provstinde *Ebba Joensen*, Næstved. Som sædvanlig var der ikke så få boende gæster under efterårsmødet, bl. a. en række 25, 40 og 50 års jubilarerer som særligt indbudte. — Få dage efter mødet ankom næsten 200 til *De danske Gymnastikforeningers* årsmøde i dagene 20.—22. september. — Og som det sidste i denne kursussæson gav vi midt i oktober husly til ca. 100 *Radikale Kvinders socialpolitiske kursus*, ledet af fru Kirsten Gloerfelt-Tarp.

Nu er der ikke meget mere at føje til dette lange brev. Blot må jeg ikke glemme, at vi i september var ude syv mand høj fra skolen på en lang møderejse til Frederiksborgkredsene, hvor vi blev modtaget med venlighed og godhed i en række skoler og hjem, der gæstfrit åbnede sig for møder, overnatninger o. desl. Mens vi turnerede, holdt skolens sekretær, Kirsten Johansen,

Skoleåret 1962-63

bryllup med kontorassistent Svend Sønderby. Vi er glade ved, at Kirsten vil fortsætte sit arbejde på skolen; hun har med sin ægtemand indrettet sig hyggeligt på »Æbelholt«, 1. sal, i lejligheden hvor før Mariegårds boede. — Med tak for god hjælp afgik fra køkkenholdet Ellen Pors, Lis Hansen, Birthe Friis Nielsen og fra haven Birgit Zachariassen. — Det hører til efterårets mindre nyheder, at bænkerne i »Røde skolestue« er blevet erstattet af stole. Vigtigere er det, at vi endelig har fået foredragssalens møblement udskiftet; de gamle bænke var også ved at være både »usædelige« og »ryggesløse«. De nye er oprindelig tegnet af arkitekt Tyge Arnfred til Rødning Højskole, hvor vore gode venner gav os lov til at kopiere. De sønderjyske håndværkere strammede de sidste skruer, en times tid før vinterholdet 1963-64 tog plads på dem ved åbnings- og velkomstmødet den 3. november. Ja, vi er »i skrivende stund«, som det hedder, allerede næsten en måned inde i det ny skoleår. En meget stor flok er mødt. I løbet af få dage kommer et par forsinkede, og så er vi 162 i alt. Nu håber vi på en god vinter med stabilt skolearbejde og med meget af det, som de gamle tænker på, når de taler med hinanden om »højskoleoplevelsen«.

— — —
Vi sender til gamle elever og skolens mange venner en venlig hilsen fra alle, som er knyttet til »Frederiksborg«. Glædelig jul!

Karen og Haugstrup.

Elevforeningen

Elevforeningen har – sin formålsparagraf tro – i det forløbne år virket ved 1) sammen med skolen at afholde sommerens elevmøde. Dette omtales nærmere andet steds i årsskriftet, 2) at yde en (beskeden) økonomisk støtte til elever på skolen. Bidragets størrelse fastsattes allerede i 1962, da bestyrelsen fik generalforsamlingens tilslutning til forsøgsvis i 2 år at stille 1200 kr. til rådighed for elever på højskolen fra udviklingslande. 3) Endelig har elevforeningen med bistand af skolens lærere og enkelte andre udsendt årsskriftet. Hertil kommer det af *Emil Petersen* redigerede blad, »Frederiksborg«, der i år har bragt større artikler af Margrethe Christiansen, Haugstrup og af bladredaktøren.

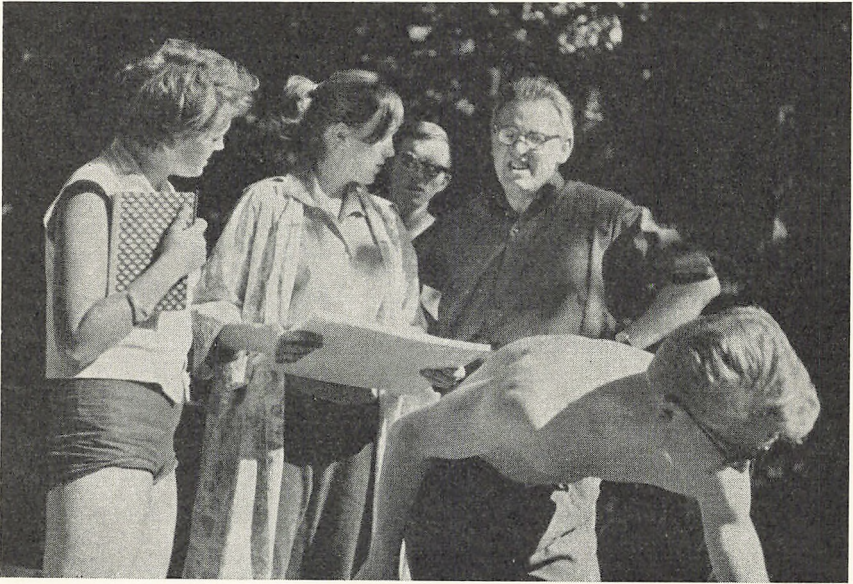
Foreningen holdt generalforsamling den 14. juli 1963. Da formanden var forhindret i at deltage, aflagde sekretæren beretning og redegjorde for regnskabet. Generalforsamlingen godkendte bestyrelsens forslag om at bidrage med 100 kr. til rejsning af en højskole på Skálholt, Island. Beløbet er sammen med de 344,91 kr., som på bestyrelsens initiativ indsamledes blandt elevmødets deltagere, overgivet til Haugstrup, der har sendt pengene til Den danske Komité til Støtte af en Højskole på Skálholt, idet skolens bestyrelse forhøjede beløbet til ialt 1000 kroner. Regnskabet, der har været bekendtgjort i »Frederiksborg« (juni 1963), balancerer med 31.315,48 kr. Udgifterne ved trykningen af årsskriftet er nu nået op over 10.000 kr., og portoudgifterne beløber sig til mere end 6000 kr. Der var ved regnskabets afslutning en kassebeholdning på knap 8500 kr.

Ved generalforsamlingen genvalgte Vagn Ebbesen, og Karen Margrethe Jessen (1952) valgtes i stedet for Rita Andersen. Bestyrelsen har derefter følgende medlemmer:

Konsulent *H. O. Stryhn*, Hillerød (formand). På valg 1964.
Gdr. *Ejnar Pedersen*, Kvinderup (næstformand). På valg 1964.
Fru *Karen Nielsen*, Birkerød. På valg 1964.
Landmand *Vagn Ebbesen*, Blanke. På valg 1965.
Lærerinde *Karen Margrethe Jessen*, København. På valg 1965.
De 4 seneste elevhold har valgt følgende bestyrelsesmedlemmer:
Gerner Larsen, Nåby, Herlufmagle (61/62). Afgår 1964.
Marie Land Hansen, Præstegården, Åle (62). Afgår 1964.
Svend Birkeadal Pedersen, Rørth, Odder (62/63). Afgår 1965.
Gudrun Mortensen, Kongsted, Fredericia (63). Afgår 1965.

Det samlede medlemstal var i august 1963 3520 danske (mod 3467 året før) og knap 300 udenlandske medlemmer. Trods ret betydelige stigninger i udgifterne til trykningen og udsendelsen af årsskriftet, har bestyrelsen, som

Elevforeningen

Instruktrisen og hendes regissører.

det måske er bemærket af nogle medlemmer, ladet anskaffe en adressograf. Denne maskine har allerede bestået sin prøve, idet der ved udsendelsen af bladet i august kun kom eet eksemplar retur med postvæsenets bemærkning »Ufuldstændig adresse«. Trods stor påpasselighed hos de elever, der tidligere har bistået med at skrive de mange navne og adresser, har det været umuligt at undgå fejl i form af ufuldstændigt anførte eller ulæselige (!) adresser.

Da der utvivlsomt er en del unøjagtigheder i elevforeningens adressefortegnelser, opfordres alle til at meddele eventuelle fejl til sekretæren, *Anton Mariegaard*, Tjørnevang 4, Hillerød. Navne- og bopælsforandringer i forbindelse med giftermål bedes også meddelt, idet fejl og unøjagtigheder let forsinker forsendelserne, lige som det er til gene for postvæsenet.

A. M.

Breve og brudstykker

Hilsen fra Israel

Fra vinterskolen 1962-63 drog fire på arbejde i Israel. Rita Harkes og Børge Lassen har sendt os følgende beretning:

Kære . . .

Hermed en hilsen fra Israel. Vi har nu boet her i kibbutzen 1½ måned, og alt har været et stort eventyr, men ikke uden »begyndervanskeligheder«. F. eks. generede varmen os meget. Vi arbejder i æbleplantagerne fra kl. 4,30—8,30 og igen fra kl. 14,30—17,00. Således skulle vi undgå den værste varme, men især i begyndelsen var det strengt om eftermiddagen. Arbejdet er ret hårdt, det er høje træer, og vi må med vor tamil (taske) balancere på stigen. Dog er der altid humør til en sang, og jeg tror, at vi snart har været Højskolesangbogen igennem.

Kfar Szold har ca. 450 medlemmer, og der er ca. 800 tdr. land. Den ligger op ad et bjerg, 500 m fra den syriske grænse. Kfar Szold er mere en fæstning end en landsby. Alt her er parat, hvis araberne skulle angribe. For ca. 3 uger siden var her en meget trykket stemning; kun 10 km herfra var der kampe med araberne, og ingen følte sig sikker. Heldigvis er her roligt igen.

Kibbutzen er bygget på den måde, at børnehusene og det store spisehus ligger i midten, rundt om er så husene. Det er stenhuse med fire lejligheder. Til en lejlighed hører kun et fælles sove- og opholdsrum, et lilleput-køkken og toilet. Møblerne er for en stor del lavet i kibbutzen, men mange har fået foræringer udefra. Deres rum er uden hygge og personlighed, måske fordi de altid opholder sig udendørs om aftenen.

Alle kvinder arbejder, i plantagerne, vaskeriet, klædemagasinet o.s.v., ca. 8 timer daglig. Som følge deraf kan de ikke have deres børn hjemme. Så snart et barn er 6 uger, skal moderen igen arbejde. Hun må ikke forlade kibbutzen i et år, da barnet ikke må flyttes fra babyhuset. Som 2-årig bliver det flyttet til børnehaven, og som 6-årig begynder det i skolen og bliver flyttet til et hus, hvor det bor sammen med jævnaldrende og en lærerinde. Som 14-årig bliver det flyttet til ungdomshuse, huse med 2 værelser og 4 på hvert værelse, her bor det, til det er 18 år og er færdig med skolen. Derefter skal det være soldat 2½ år og kan da først begynde selvstændigt. Forældrene har de små børn hjemme 2 timer fra 17—19, de store børn til deres sengetid. Forældrene spiser aldrig sammen med børnene, da børnene spiser i deres huse og forældrene i det store spisehus. Jeg synes bestemt ikke om denne form; det hele går ligesom på samleband, og der må gå meget værdifuldt mellem børn og forældre tabt.

Vi har været på ture til Genezareth sø, Tiberia, Nazaret, Capernaum, Ako, Haifa, Carmelbjergtet og har kørt langs Libanons og Syriens grænser samt

Hilsen fra Israel

Ved Genezareth sø.

langs Middelhavet. Det var pragtfuldt. Vi kører rundt i en gammel lastbil. De første gange var vi mørbankede over hele kroppen, nu elsker vi at skumple rundt i den. Een nat kunne vi ikke få plads på vandrerhjemmet, så vi måtte sove ude, og tænk! — den nat regnede det for første gang i år. Vi blev genemblødte, og nätterne er kølige, så vi reddede os næsten alle en forkølelse. Nu bagefter var det en sjov oplevelse. Den 18. ds. fejrede vi jødernes nytårsfest. Om aftenen fik vi andesteg og dessert, ligesom hjemme. Derefter samledes vi ude på græsplænen, fik et glas vin og dertil rå æblestykker dyppet i honning. Dermed ønsker de at få et nyt år, sødt som honning og glat og rundt som et æble. Efter dette var der underholdning, en parodi over året, som var gået, og derefter folkedans, Hora, som varede hele natten. Jeg kan ikke huske jødernes årstal, men det er ca. 5.000.

I morgen starter vi på en »4 dages ferie«. Vi tager af sted, ligesom vi er venner til. 2—3 stykker sammen. Jeg skal følges med 2 piger, og vi tager på »tomfingere« til Jerusalem, bliver dér så længe, vi har lyst, og tager hjem langs kysten. Den 3. oktober starter vi alle på en 5 dages tur til Negew ørkenen, og den 10. går turen hjemad. Vi havde en pragtfuld rejse herved. Var 1 dag i Venedig og 6 dage om bord på »Abhinai«. Herfra besøgte vi Dubrovnik, Jugoslavien, og Piræus; der var ikke tid til at tage helt ind til Athen. På hjemvejen ligger vi et døgn i Piræus, kommer i land på Rhodos og Cypern og har igen en dag i Venedig.

Vi sender mange hilsener til alle bekendte . . . .

Jordspørgsmålet i grænselandet

Elevskriftets ophavsmand og en af Elevforeningens første formænd, pastor *N. P. Nielsen*, tidl. Højer, har med henblik på vort lands eventuelle tilslutning til Fællesmarkedet i sommer skrevet følgende vægtige artikel i »Flensborg Avis«:

Har vi vilje til at sikre Danmarks jord for det danske folk, og har vi vilje til at bringe de ofre, som er nødvendige herfor?

Da jeg for nylig læste i danske blade, at man i Slesvig-Holsten arbejdede med fremtidsplaner til støtte for erhvervslivet dernede til et beløb af 11 milliarder DM — d.v.s. 18,7 milliarder kroner — da måtte jeg spørge mig selv: Hvad gør vi for at støtte vort grænseland mod syd?

Tanken med denne vældige støtte er jo at fremme erhvervslivet — også landbrugserhvervet — i forbundslandet mod nord. Bør det så ikke mane os til at støtte vort erhvervsliv i vor landsdel mod syd? Med opmærksomhed og anerkendelse har vi, der bor ved grænsen, set, hvad »Program Nord« har udrettet i de senere år syd for grænsen, mens vi nord for grænsen må bekende, at fremskridtene her har været små.

Jeg véd godt, at der er sket noget både i marsken, vadehavet og på Rømø, og jeg véd også, at vi i Nordslesvig har været foran med hensyn til udstykning og oprettelse af nye hjem. Ja, jeg véd også, at vi inden for industriens område har gjort fremskridt både i det store og i det små. Vi kan blot tænke på Danfoss, landbrugsmaskinfabrikken JF i Sønderborg, Brødrene Gram, Vojens, Højer Tæppefabrik og mange andre virksomheder — store og små — der er vokset frem her i Sønderjylland siden genforeningen, men alligevel er det ikke nok. Der må gøres mere endnu. Vor landsdel — især grænsesognene og Tønder amt — er alt for tyndt befolket. Det falder især stærkt i øjnene, når vi sammenligner Nordslesvig med Sydslesvig — og så yderligere nu hører om de store, nye planer til de mange milliarder.

Vi kan ikke andet end beundre den dristighed, den energi og arbejdsindsats, som landet syd for vor grænse udviser; men kan det ikke blive en fare for os, der bor lige nord for grænsen — især hvis vi kommer ind i Fællesmarkedet? Vi bør jo ikke glemme, at Romtraktaten i nogen grad sletter grænserne. De fremmede, der kommer syd fra, har ret til at erhverve sig ejendomme, tage ophold og arbejde, anbringe kapital og anlægge virksomheder nord for grænsen. Og med den ekspansionstrang, store dygtighed og arbejdsomhed, som tyskerne er i besiddelse af, er det meget sandsynligt, at de vil gøre brug af disse rettigheder, som vort medlemskab af Fællesmarkedet giver dem. Og vi må yderligere huske, at hvis vi bliver medlemmer af Romunionen, så mister vi noget af vor frihed og ret til at handle, som vi måske helst ville.

Der må ikke indføres regler eller bestemmelser, der diskriminerer de fremmede. Det vil sige, der må ikke gøres forskel på de fremmede og landets egen befolkning. Denne realitet må vi holde os for øje, når vi f. eks. drøfter jordspørgsmålet. Alle de politiske partier er enige om, at dansk jord bør blive på danske hænder, thi jorden og havet er Danmarks naturgivne rigdom. Derfor vedrører spørgsmålet om jorden os alle. *Men hvordan kan vi bedst værne vor jord for dem, der hører vort folk til?*

Det er ikke gjort med at sige nej til nogle jordlove, man ikke synes om. Skal

jorden og livet værnes, kræves der *en positiv indsats*. Den negative holdning løser intet problem. Og det løser sig heller ikke af sig selv. Kommer Danmark ind i Fællesmarkedet — og det ønsker jo de fire gamle partier — så er det en bydende nødvendighed, at vi får en lovgivning, der så vidt muligt sikrer, at vor jord forbliver i vort eget folks eje. Det bør ikke mindst de, som ivrigt ønsker os ind i De seks, tænke på. Ansvar for, at vi opgiver en stor del af vor selvstændighed og suverænitet for at opnå økonomisk vinding, falder jo på alle, som ønsker Danmark tilsluttet Fællesmarkedet. De, som ønsker det, vil hævde, at det er en økonomisk nødvendighed, for at vi kan eksistere, men så bør de også sætte alt ind på at bevare så meget som muligt af vor frihed og selvbestemmelsesret.

Spørgsmålet om jorden er ikke blot et politisk spørgsmål; det er dybest set et folkeligt og nationalt spørgsmål. Derfor må alle være med til at løse det og tage ansvaret derfor. Her må de politiske partier ikke nøjes med en negativ holdning. Ansvar falder lige så fuldt på oppositionspartierne som på regeringen. Det er for nemt at lægge hænderne i skødet og lade andre arbejde. Har oppositionen bedre forslag, så har den pligt til at fremsætte dem. Det er ikke de politiske partiers vinding eller tab, det gælder, men Danmarks fremtid. Og nu er tiden inde til at træffe en afgørelse.

Hvorledes kan vi så bedst værne jorden, så den forbliver på danske hænder, hvis vi kommer ind i Fællesmarkedet?

Det bedste værn ligger selvfølgelig ikke i lovparagraffer, men i folkets og den enkeltes vilje til at bevare jorden på danske hænder. Ingen kan tvinge os til at sælge til de fremmede. Den frihed beholder vi da. Og med de erfaringer, vi har fra jordkampens tid her i Sønderjylland, har vi også grund til at regne med en fast dansk holdning og ansvarsfølelse. Men vi kan ikke lukke øjnene i for, at ikke alle har denne nationale rygrad eller føler den etiske forpligtelse overfor sit folk. Som i fortiden, sådan i fremtiden, vil mange følge den almindelige regel i handel og vandel, at sælge til dem, der betaler bedst. Vi, der oplevede kriseårene i tyverne og trediverne og besættelsesårene i fyrernerne, vi kender jo eksempler nok på, hvordan penge kan friste selv dem, der går for at være gode danske, nationalsindede mennesker. Og her er faren selvfølgelig størst — fristelserne ligeså — i et grænseland. Allerstørst i de grænsesogne, hvor der lever en blandet, dansk-tysk befolkning, og hvor den meste jord er på tyske hænder.

Det er disse egne, vi især må have i vore tanker, når der skal lovgives til værn for jorden. Men samtidig må vi huske, at regler, der strider mod Romunionens bestemmelser eller virker diskriminerende, kan ikke opretholdes inden for Fællesmarkedet. Det gælder utvivlsomt en opholdsbestemmelse på 2 eller 5 år, og det gælder sikkert også landbrugsnavnernes afgørelser, hvis de er af diskriminerende art.

Vi må tage vort udgangspunkt stående på Romunionens grundbestemmelser, hvis vi går ind i Fællesmarkedet. Og da forekommer det mig naturligt, at vi ser hen til den tyske jordlovgivning og lader os vejlede af den. Denne lovgivning er udtryk for det synspunkt, at jorden skal sikres for dem, der dyrker den. Jord skal ikke være en handelsvare som andre produkter. Den skal ikke bruges til kapitalanbringelse for at sikre kapitalen mod inflation. Det er landmændene, bønder og husmænd, der skal eje jorden for at dyrke og bruge den til egen og

Jordspørgsmålet

fælles gavn. Dette er grundsynspunktet for den tyske jordlovgivning, og det kan vi også godkende. At de, som så ejer jorden og dyrker den, så også bor på den, er en selvfølge. Derfor er bopælspligten både en naturlig og selvfølgelig ret og pligt. Det svarer til den virkelighed, som er vor virkelighed i bondelandet Danmark. En bonde er boende på sin jord og bundet til den med hjertets og kærlighedens bånd. Her gælder sangens ord: »Jo stærkere den binder, des friere den gør«.

Vi, der har oplevet kriseårene i Sønderjylland, vi har set, hvilken tragedie det var at blive tvunget bort fra hjemstavnsens jord. Thi jorden binder den, som bor og lever på den. Det er ikke stavnsbånd i gammeldags forstand at kræve bopælspligt. Og når talen er om at sikre jorden på danske hænder i grænselandet, så har livets praktiske erfaring lært mig, at bopælspligt vil være et gode, ja, måske det bedste værn mod spekulationskøb og kapitalanbringelse. Det er helheden, der skal tages hensyn til, og ikke blot til enkeltmands interesser.

Om man så vil købe en landejendom på disse betingelser, er jo en frivillig sag. — Dispensationer og undtagelser kan der vel også blive mulighed for i den ny lovgivning, men undtagelserne skal bekræfte reglen.

Jeg har før gjort opmærksom på den store betydning, det har haft her i Sønderjylland, både ud fra et folkeligt, nationalt og økonomisk synspunkt, at der siden 1920 er oprettet ca. 3000 ny landbohjem. Men der er plads til mange ny hjem endnu, især i de tyndtbefolkede egne.

Som man syd for grænsen stadig opretter ny landbohjem, og hertil skal sikkert også en del af de mange milliarder bruges — således bør vi også nord for grænsen støtte oprettelsen af ny familiebrug, og disse brug bør ikke være for små. Det bør den ny jordlovgivning også tage sigte på. Det er de trofaste, danske hjem, især vore landbohjem, der er vor bedste grænsevagt, når det gælder Danmarks grænse mod syd.

Et lands ydre forsvar kræver sin indsats, men et lands og et folks indre forsvar er ikke mindre nødvendigt. Og her er det de tusind hjem, der betyder mest. Vi har endnu plads til mange ny hjem i Sønderjylland, både når det gælder landbruget og erhvervslivet i sin helhed. Det bør vor regering og Folketinget huske på, når tinget nu skal behandle vore jordlove.

Lad hensynet til helheden, til Danmarks ve og vel være det afgørende. Og lad os ikke glemme, at:

Fædres jord og fædres arv
væernes må til egen tarv!

N. P. Nielsen.

»Skuld' gammelt venskab —«

Fru Nielsine Kjær, Spandet pr. Arnum i Sønderjylland, sender dette fornøjelige brev om gamle Frederiksborgelevers gensyn efter 40 år:

Hermed vil jeg takke for Indbydelsen til Efteraarsmødet som 40 Aars Jubilar. Jeg var Elev Sommeren 1923, hed *Nielsine Dahl* og blev gift 1924 med *Jes Jensen Kjær*, Elev fra 1921-22. Min Mand var til 40 Aars Jubilæum 1961 og

Skuld' gammelt venskab

traf sammen med Færingen *Ejnar Waag* fra Klaksvig, der ogsaa var Jubilar. Han sendte siden Julehilsen, og vi skrev igen. Om Sommeren 1962 var han i Esbjerg paa Forretningsrejse og ringede til os. Vi indbød ham til vort Hjem. Han kom og blev et Par Dage, og vi kørte rundt til nogle Højskolekammerater og en Præst, som havde været paa Færøerne i mange Aar. Brevet bliver maaske for langt og kedeligt, men det endte nu saa dejligt. *Ejnar Waag* sendte os Julehilsen med Indbydelse til en Ferie paa Færøerne. Min Mand skrev, om vi ikke kunne komme over Esbjerg; der er jo langt til København her fra Vestkysten. En Dag først i Juni ringede *Ejnar*, at vi skulle bare henvende os til Skibsmægleren, Havnegade 61, Esbjerg. Vor Søn, som er ved Havnen, telefonerede hjem og sagde: »I kan vel nok sagtens, I kan komme med en stor Fisketrawler fra Klaksvig, og Rejsen er lagt til Rette for Jer helt op«. Den skulde losse Fisk til Italien, og vor Søn gav Besked om Tiden; vi skulde sejle en Onsdag Aften. Ved 7-Tiden skulde vi være om Bord, og saa sejlede vi ud over Doggerbankerne, og henad Morgenstunden kom vi langs Skotlands Kyst; vi skulde have Olie i Greenwood, 240 Tons. Trawleren hed »Sjudarberg«; den har normalt en Besætning paa 44 Mand, naar de fisker paa Grønland. Naar den kommer ind til Klaksvig, går Fiskerne i Land, og Besætningen faar deres Familie med paa Turen til Esbjerg. Det var paa den Maade, vi kom med. De var enestaaende flinke; vi var som en stor Familie og spiste sammen alle. Og saa snart der var noget seværdigt, kom der altid en eller anden og fortalte. Vi saa de skotske Slotte, en stor Hængebro, og eftersom vi kom frem ogsaa de engelske Øer. Søfolkene sagde, at vi var usædvanlig heldige med Vejret. Vi skulde ogsaa ind til Thorshavn med Redningsbaadene til Eftersyn, saa det fik vi ogsaa med. Endelig Lørdag Formiddag kom vi til Klaksvig, og dér stod *Ejnar Waag* paa Kajen og tog imod. Var Søfolkene flinke, saa mødte vi en enestaaende Gæstfrihed alle Vegne, og vi var der i 8 Dage og saa alt, hvad vi kunde naa. Vi boede hos *Ejnar*, og de gik med os paa Klakk, 417 m over Havet. *Ejnar Waag* havde i sin Tid været Fører i Fjeldene for Dronning Alexandrine, og hun kom ogsaa helt op; der var en storslaet Udsigt fra Toppen. Men vi havde næppe set os om, saa kom Taagen væltende, og før vi kom ned, regnede det stærkt, men det var en stor Oplevelse alligevel. Vi saa den store Kirke, som skulde indvies 7. Juli, vi var paa Skolen og hos Redaktøren af Socialdemokraten. *Ejnar Waag* har en Sodavandsfabrik. Der brygges ogsaa lyst Øl. Han har ogsaa en Ølbaad, som bringer Øl og Sodavand ud. Vi var ude med Baaden, som sejlede en stor Omvej, for at vi skulde faa Fuglefjelde at se. Vi var i Fuglefjord, som der skulde bringes Øl til. Her lejede *Ejnar* en Taxa og kørte os over Fjeldet til Skaalefjord, rundt om den og over at se et Skibsværft, saa til Lervig og derfra med Ølbaaden igen til Klaksvig. En Aften var vi indbudt til *Johan Jakobsen*. Det var meget morsomt. *Johan*, hans Kone, *Ejnar*, min Mand og jeg var gamle Frederiksborgelever, saa vi sad dér og tog Minderne frem, og den gode Aften fik alt for hurtig Ende. Vi skulde med »*Joannes Patursson*« hjem, og det gik lige saa fint som Opturen. — Vi har talt om, at jeg skulde til Jubilæum, men har opgivet det igen. Jeg véd ikke, hvor jeg skal henvende mig for at faa Følgeskab paa Turen. Skulde der komme nogle fra min Aargang, bedes I hilse dem, og ogsaa Uhrskov.

De bedste Hilsener til Skolen fra os begge . . . .

Sorgen och Ingenting

»Det är synd om människorna«, säger Strindberg i *Ett Drömspel*, där han söker en förklaring på all det meningslösa lidandet, som finnes i världen. Han menar, att vi lider för varandra och inte för våra gärningar. Och längre kan man väl knappast komma. Det har också kostat honom blod, svett och tårar under en tung Infernokris och svår Damaskusvandring. I yngre år var tonen aggressivare, då han gick till storms mot orättvisorna i samhället, mot inkräkt moral och religion, mot kvinnosakskvinnor och andra fiender, mot äktenskap eller familj: »Härliga, sedliga institution, heliga familj, oantastliga gudomliga instiftelse, som skall fostra medborgare till sanning och dygd! Du dygdernas påstådda hem, där oskyldiga barn torteras till sin första lögn, där viljekraften smulas sönder av despoti, där självkänslan dödas av trångbodda egoismer. Familj, du alla sociala lasters hem, alla bekväma kvinnors försörjningsanstalt, familjförsörjarens ankarsmedja och barnens helvete«. Strindbergs livssyn blir inte mindre pessimistisk med åren, perspektiven vidgas bara och han kan överblicka hela arenan, där Djävulen driver sitt spel. Men det är inte bara synd om honom längre. Det är synd om människorna.

Detta skrevs före världskrigen. Nu har temat besannats brutalt vid den råa styrkans seger över anden, visserligen inte för gott, men det var hårt nog, medan det varade. Diktarnas desperata varningssignaler kvävdes vid Hiroshima och det blev skrämmande tyst ett tag. För första gången stod man inför klart faktum. Att kanske vara den sista generationen. Vad säger en diktare till sin sista publik? Lev livet! Isolera dig och njut så länge du kan! Älska din nästa med alla erotikens medel, ty Gud älskar dig inte. Går du ut i livet, se inte, tänk inte. Driv upp arbetstempot, döva oron, sträva mot fördummelsen med hjälp av pop, twist, opium, whisky och några restenil. Välkänt Teenagerlovetema. Den totala ensamheten. Hur skall de levande tala till de levande? Hur predika allsmäktig kärlek i en tillvaro utan nåd, eller undervisa barn och ungdom utan framtid? Vi ger dem ett välfärdssamhälle fyllt av finesser, men utan hopp, kalla korridorer, där alla kontaktledningar är avskurna mellan Gud och människan, människor emellan, generationer emellan. Detta avspeglas starkt i Ingmar Bergmans filmtrilogi *Såsom i en spegel*, *Nattvardsgästerna* och *Tystnaden*. Enbart cynikern överlever en sådan verklighet.

På scenen kan man höra samma tongångar just nu. Det har annars länge varit ont om svenska dramatiker, men plötsligt får vi uppleva en serie fina debuter.

Yngst och intressantast är Lundaakademikern Bo Skölds *Min kära är en ros* och hamnarbetaren Bengt Bratts *Sorgen och Ingenting*. Bägge filmas just nu, bägge lovprisade av kritiker och publik, bägge avhandlar »det ljuva livet«, kontaktlösheten, raggargängets råhet och idealisten, som går under för denna råhet, medan cynikern överlever. Pjäserna är dessutom fyllda av något så ovanligt som svensk humor.

Den genialaste är Bengt Bratts *Sorgen och Ingenting*, producerad på Göteborgs Stadsteater i intimt samarbete mellan författaren, regissören och skådespelarna. Man får uppleva ett ensamblespel av högsta kvalitet. Stjärnspelets tid

är förbi tack och lov. De långa repliklösa scenerna med enbart stumt spel kräver en samstämmighet utöver det vanliga.

Fem ungdomar, s. k. asociala element, i ett enda rum under ett enda dygn. Disk, målarpenslar, ett staffli, ett par sängar, ett fönster ut mot gatan. Man pratar om dem utanför den nerrullade gardinen, livet i den stora Epa-butiken, där de andra pilar runt i plåtlådor utan att komma varandra närmare. Man har försökt härma dem, men misslyckats. George, centrum och hjärnan i gänget, väntar på att få ett par noveller antagna. Han sitter i en korgstol mitt på scenen, registrerar allt, analyserar allt och alla, dricker, flinar, horar och kräver sin rätt att få leva så högljutt att grannarna bankar i väggen. Han har plockat upp ett par flickor från »Rövarfiket«, den ena Sylvia, en familjeflicka på vift i den undre världen. Hon längtar snart hem till mamma, när hon får se vad det ljuva livet innebär. Den andra, Lena, alkoholiserad och prostituerad, desillusionerad. På täta visiter till rummet kommer Eskil, homosexuell herrekiperingsexpedit, som är uttråkad av den svenska borgerligheten och just hemkommen från Rivieran. Den ende som tror på vad han gör är målaren Birger, trots att han inte har talang. Han väntar bara att få pengar till färg, umbra, så skall han göra sin tavla färdig. Han försvarar skönheten, som för honom är livet, medan de andra försöker övertyga honom om hans onyttighet i tillvaron. Dialogen löper elegant och balanserar hårfint mellan tragik och komik. Man dansar, dricker, pratar. Om Gud t. ex. Sylvia kan inte tro på något hon inte kan se. »Tror du på Amerika då?« frågar George. Han tar en tomflaska och fortsätter: »Om jag är Gud och den här flaskan är världen, så intresserar den mig ju inte nu, när den är urdrucken«. Alla är apatiska, dömda utanför ett välordnat samhälle. »Vi måste sätta i gång med något«, upprepar Birger ideligen, men vet inte med vad. Eskil uppenbarar sig med pengar, alla rusar ut och köper mer sprit. Festandet fortsätter.

Sista repliken är Birgers: »Hur kunde jag glömma att köpa umbra . . .«. Den dagen, han gör det, är allt slut. Det vet han. Då är han utan hopp. »Det är synd om människorna«.

Kajsa Hellerstedt.

Folkelig visdom

Jeg har sommetider hørt udtrykket »en folkelig prædiken«. Der var vist før i tiden højskolefolk, der kunne holde en sådan. Jeg véd ikke af, jeg har hørt en, men jeg kan tænke mig, at dens »tekst« må være et eller andet udtryk for gammel erfaring og folkelig visdom. I de sidste dage har jeg læst to bøger, der for mig har været folkelige prædikener, og jeg har haft stort udbytte af at læse dem. Der er ting i dem, som har bidt sig fast. Jeg vil forsøge her at referere lidt af dem. Om disse ting så, revet løs fra deres sammenhæng og fra bøgernes stemning, kan virke på mine læsere, véd jeg ikke.

Den ene bog er *Anders Ubrskovs: »Et liv i arbejdet«*, som er en selvbiografi. Mange kender sikkert forfatteren, mangeårig lærer på Frederiksborg Højskole, overbibliotekar, forfatter, folkemindesamler. Bogen skildrer ikke kun hans ydre levnedsløb, den er fyldt med visdom. Betegnende er de emner, Anders Uhrskov

Anders Uhrskov ved det gamle husmandssted.

behandlede i de foredrag, han holdt ude omkring: »Enhver ting har sin pris«, »Den tavse kærlighed«, »Glæden over slet ingenting«.

Her et par eksempler på noget, som satte sig fast: Da Bredsdorff flyttede fra Frederiksborg Højskole, skrev Anders Uhrskov en artikel om ham i et blad. Et par dage efter sagde forstander Begtrup til ham: »Det var en god artikel, du skrev om Bredsdorff. Kun er det ikke rigtigt, når du skriver, at han er beskeden, for det er han ikke. Han véd meget godt, hvad han er værd«. Og Anders Uhrskov kommenterer selv: »Jeg har siden tænkt en del over det med beskedenhed. Jeg tror overhovedet ikke ret meget på menneskers evner i den retning. Enten er det høflighed eller forstillelse. I visse tilfælde kan det endogså udvikle sig til hykleri. Jeg har kendt mænd, som foregav at være særdeles beskedne. I virkeligheden havde de lige så megen selvfølelse, som jeg har, og det siger en del. Det gælder her som i livets andre forhold at være *naturlig*. Men det er ganske vist ikke så let«. — Før i tiden var højskolelærernes lønninger afhængige af højskoleforstanderen, som selv ejede skolen, af hvad han kunne og ville give. Anders Uhrskov er jyde, og det får ham til at fortælle følgende træk: »Begtrup talte ofte med henblik på forholdet til sine lærere om »vort fællesskab«. Det kunne jeg ikke lide at høre. Fællesskabet er noget fint og skrøbeligt. Det skal der ikke snakkes om, det skal leves. Begtrup har fortalt mig, at da han under en samtale med Jakob Knudsen brugte dette udtryk, svarede Knudsen: »Hvordan kan du tale om fællesskab mellem dig og dine lærere. Der er *penge* imellem jer«. Men med stor glæde fortæller han også om en husmand, der tjente lidt ekstra ved jordbærvl. En dag, han talte med denne, og husmanden fortalte om, hvad jordbærrene havde indbragt, »gled der pludseligt et vemodigt træk over hans ansigt, og han sagde: Man tænker alting i penge. Det skulle jo ikke *så* være. — De ord glemmer jeg ikke i hast«.

Niels Bundgård

Og med samme glæde citerer han efter en kendt læge, der havde det fra sin morfar, en gårdmand på Vejleegnen, dette ordsprog: »Den skilling, der ærer dig, min dreng, er lige så god som den, der nærer dig«. Og en sygeplejerskes ord: Jeg tror ikke, man bliver fattig af det, man giver væk. — Endelig, fra denne bog, et træk, han fortæller om en ven, en sjællænder fra Ullerød (forpagter Frederik Nielsen på »Ålholm«), der dyrkede tidlige kartofler, som han solgte med udbytte på Grønttorvet. Et år kom der nattefrost i maj, der sinkede kartoflernes udvikling. Da Anders Uhrskov udtrykte sin beklagelse over denne frostnat, svarede sjællænderen: »Det skal in't lykkes altsammen — det skal'et int'«.

Den anden bog, jeg vil gengive lidt af, er af en ganske anden art. Og dog er der lighedspunkter. Det er en såkaldt skønlitterær bog, skrevet af *Sigurd Elkjær*: »*Nyt liv*«. Sigurd Elkjær, der i mange år var lærer i Hillerød, er efter min mening en af de bedste folkelige forfattere, vi har, og jeg læser ham gerne. Det meste af sit stof henter han fra Horsens-Skanderborgeggen, og det er ofte bønders og husmænds liv (og herremænds) i 1700-tallet, han skildrer. I den foreliggende bog fortæller han om nogle rytterbønder i landsbyen Dørup ved Mossø. Hovedpersonen er Iver. Efter tre års lykkeligt ægteskab med Cecilie bliver hun dræbt ved en løbskkørsel, netop da de venter deres første barn. Det er ved at slå Iver ud. Hans morbror siger til sin datter, der græder over »Sidsel«: »Kunne det hjælpe Iver noget, var der mening i at græde. Men han skal hjælpes på en anden måde«. »Kan I hjælpe ham?« »Nej, han må tage det første, hårde stød selv. Sådan er det altid med os mennesker. Du kan hjælpe ham siden — måske«. Ivers far hjalp ham på sin vis: »Det kom langsomt, hvad han sagde. Der var lange mellemrum imellem. Han sagde lidt én dag, lidt en anden, og så havde Iver det at tænke på, hvis han ville. En dag sagde han: »Et frisk sår bliver efterhånden til et ar; der skal gå en tid, så brænder såret ikke længer, men arret bliver siddende. Det hverken bløder eller brænder. Vi kommer aldrig af med det og kan heller ikke undvære det. Sådan er vi indrettet«.

En anden dag: »Du beholdt ikke Sidsel, men fik lov til at have hende i tre år. Du ville ikke have undværet de tre år af dit liv, selv om det gør aldrig så ondt, at hun blev taget fra dig, og selv om du får år nok at leve i«. — »Sidsel var et lån fra Vorherre. Han låner os sommetider noget, vi ikke kan takke nok for«.

Det blev af hensyn til pladsen kun brudstykker. Men brudstykker, der for mig blev en »folkelig prædiken«. Sjællænderens ord: Det skal int' lykkes altsammen — det skal 'et int' — og jydens: Vi må tage det første hårde stød selv. Sådan er det med os mennesker. Andre kan hjælpe siden — måske.

Niels Bundgård.

Fra Højskolernes Sekretariat

Man skal 40 år tilbage i højskolernes historie for at finde et elevtal som det højskolerne har i vinter — men højskolen rider jo også i disse år på bølgen af de store årgange fra krigens tid. Giver man sig til at undersøge spørgsmålet lidt nærmere, vil man endda finde, at procenten af det antal unge i en årgang, som går på højskole, i den nævnte periode er faldet fra omkring 12 % til godt 9 %, hvilket jo ikke ligefrem opfordrer til varig optimisme. Dog skal det så tilføjes, at denne procentvise nedgang falder sammen med den miljø-flytning fra det landlige Danmark til byerne, som så stærkt præger elevtilgangen til højskolen i disse år. Man kunne jo egentlig have frygtet en stærkere nedgang i rekrutteringsprocenten på denne baggrund, men det synes altså, som om højskolen har solidt fat i byerne nu, så regnestykket ender for mig i optimisme alligevel . . .

Sommerkursus-virksomheden omfattede i år 38 almindelige 14-dages kurser og 14 familiekurser og et kursus for mødre med småbørn samt 5 kurser for folkepensionister.

Det blev desværre nødvendigt at aflyse et par kurser, som lå lidt yderligt i sæsonen, men kurserne fik ialt 2845 deltagere i den forløbne sommer, hvilket er en fremgang på ca. 350 fra sidste år. I betragtning af sommerens voldsomme udbud af billige udlandsrejser må det vist siges at være en pæn fremgang! Som sædvanlig samlede vi sommerkursisterne fra det storkøbenhavnske område til et møde i Folkets Hus på Enghavevej, hvor vi var omkring 350 mennesker. Poul Engberg, Snoghøj, talte, og det underholdningsmæssige besørgedes af grønlander-truppen MIK under ledelse af radioens Knud Wissum.

Arbejdet for efterskolerne er i støt vækst. Også for denne skoleform begynder man nu at kunne mærke, at byerne er ved at komme med i billedet, og de betænkeligheder, som en del efterskolefolk har nærret siden skoleloven af 1958 for deres skoleforms fremtid, vil forhåbentlig vise sig at være ubegrundede. Det, vi her fra Sekretariatet først og fremmest kan hjælpe efterskolerne med, er tilrettelægningen af det oplysningsarbejde i byerne, som på længere sigt skal sikre elevtilgangen for skolerne.

Især i sommerhalvåret går en del af vores tid med tilrettelægningen af studieture for det efterhånden meget store antal udenlandske besøgende, som kommer for på stedet at få noget mere at vide om højskolerne og de øvrige frie skoleformer. Vi har på dette punkt et udmærket samarbejde med Udenrigsministeriet, Undervisningsministeriet, Andelsudvalget, UNESCO og en række andre kontorer og instanser — et samarbejde, som i andre henseender i høj grad kommer vores arbejde herinde tilgode, og dermed forhåbentlig højskolen tilgode.

Som eksempel på dette skal nævnes de sprog- og orienteringskurser, som vi nu for anden gang har tilrettelagt for de u-landsstipendiater, som kommer her til landet for at studere i længere tid. Jeg tror, man tør sige, at det nu fra alle sider accepteres som en højskoleopgave at give disse u-landsfolk den orientering og sprogundervisning, som skal til, før de begynder på deres faglige studier heroppe. Kursusvirksomheden var i år af 2 måneders varighed og var henlagt til Landboskolen ved Odense. Kursusleder var *Sv. Erik Bjerre*, og blandt de øvrige medvirkende højskolefolk var Frederik Christensen, Vallekilde, Jør-

Jørgen-Bent Kistorp

gen Gammelgaard, Ry, *Hanne Rydal*, Grundtvigs Højskole, Frederiksborg, Hestoft og Rolf Dahl fra Landboskolen, plus et antal sproglærere.

Der var i alt 79 elever under mange forskellige stipendieordninger og med mange forskellige studieformål, men langt størstedelen af eleverne (ca. 70) skulle videre til de frie skoleformer og fordeltes pr. 3. november på 32 højskoler, landbrugsskoler og husholdningsskoler landet over . . . På denne baggrund kan man sige, at denne forkursusvirksomhed i høj grad er med til at aflaste skolerne for det vanskelige arbejde, det er at lære disse elever dansk nok til, at de kan få et rimeligt udbytte af undervisningen.

Af de 79 deltagere var de 11 »vore egne«, d.v.s. under Danske Folkehøjskoleers U-landsarbejdes stipendieordninger, der i de fleste tilfælde indbefatter hele eller halve fripladser fra skoler og elevforeninger. Tak for disse halve og hele fripladstilsagn!

Som bebudet sidste år var det blevet nødvendigt at gøre noget ved den økonomiske situation for at kunne følge de voksende arbejdsopgaver. Tilskuddet fra skolerne blev ved Foreningen for Højskoler og Landbrugsskolels hjælp med virkning fra oktober sidste år forhøjet med 50 % (fra 2 til 3 kr. pr. elev på de længere kursus), elevforeningsbidragene blev efter vedtagelse på repræsentantskabsmødet i Odense hævet med 40 % (fra 0,25 kr. til 0,35 kr. pr. elevforeningsmedlem), og nu sidst er der på H. og L.s bestyrelses- og forhandlingsmødet i Sønderborg truffet beslutning om hævelse af kursist-gebyret fra 10 til 20 kr. pr. sommerkursist med virkning fra sommeren 1964. Desuden betaler de frie ungdoms- og efterskolels forening nu et fast årligt bidrag til arbejdet herinde. Denne styrkelse af den private side af arbejdets finansiering er en nødvendig forudsætning for at vi kan få vores finanslovtilskud hævet fra 40.000 til 60.000 kr. årligt, altså med 50 %, således at balancen mellem private og offentlige midler i arbejdet bevares nogenlunde som hidtil.

Endelig skal det nævnes, at vi har fået den længe ønskede mulighed for at få mere plads herinde i Vartov. Vi har i sommerens løb fået yderligere tre mindre kontorlokaler i forlængelse af dem, vi havde i forvejen, og vi har nu nogenlunde de plads- og arbejdsforhold, som er nødvendige for virksomheden. Vi får forhåbentlig en tredje telefonledning og halvautomatisk omstilling med det allerførste, således at det igen skulle blive muligt at få fat i os telefonisk, hvilket — som nogle vil vide — i perioder har været nær umuligt i det sidste års tid.

Jørgen-Bent Kistorp.

Meddelelser

FREDERIKSBORGLÆRERE m. v. Kun godt et år efter Ernst J. Borup døde fru *Inger Borup* den 22. april 1963; hun var højskolemor på Grundtvigs Højskole i Lyngby fra 1928—37. *Anders Ubrskov*, der var lærer på Frederiksborg fra 1907—34, har udgivet bogen »Et Liv i Arbejde. Nogle Erindringer«. *Harald Norrby*, skolens svenske lærer 1949, er lærer ved Dalarö folkhögskola, Dalarö. *Ejlif Salomonsen*, gymnastiklærer 1940—41 på GHF er fra september 1963 skoleinspektør i Viby. *J. Mathias Skrede*, norsk lærer 1946, er nu styrer af Fjordane folkehøgskule i Nordfjordeid. *Cecilie Tøpholms* adresse er Kløvervænget nr. 45, Haslev. *Anton MariEGAARD*, skolens bibliotekar, blev pr. 1.8.63 udnævnt til lektor ved Niels Brocks Handelsskole. *Agnete Bjerre* er fritaget for undervisning i skoleåret 1963-64 for at følge undervisningen i dansk litteratur og engelsk på lærerhøjskolen i København. *Ingegerd Blomstrand* (60-62) har genoptaget sine studier ved Lunds Universitet. Fra november 1963 er følgende lærerkræfter ansat på Frederiksborg: *Lars Thorkild Bjørn*, tidligere læ-

S. Haugstrup Jensen

rer på Vrå, Hadsten og Hallingdal højskoler, gymnastiklærerinde *Jane Erik Nielsen* fra Vedbæk, pianistinden *Anny Graulund* fra Karise og islændingen *Vilbjalmur Einarsson*.

ELEVMOÐET i 1964 bliver søndag den 12. juli plus den tilstødende lørdag og mandag. Sommerpigerne 1954 og vintereleverne 1954-55 fejrer 10 års jubilæum. Der er gået 25 år, siden sommereleverne 1939 og den finsk-russiske krigsvinters hold 1939-40 var på skolen. Og der er også ældre jubilarer, som var elever for 40 og 50 år siden. Sæt kryds ved elevmødedagene den 11., 12. og 13. juli. Alle tidligere elever og deres pårørende er meget velkomne!

FASTELAVNSSØNDAG den 9. februar afholdes *vinterfest* for nuværende og tidligere elever. Der er gudstjeneste kl. 10 ved Vilhelm Nielsen, kl. 16 foredrag ved Haugstrup og kl. 18.30 skolekomedie, som bliver Arnold Wesker's »Livets rødder«. Bagefter dans m. m. Tæpper til eventuel primitiv overnatning medbringes. Velkommen!

EFTERÅRSMØDET afholdes efter opfordring fra flere sider en uge senere end sædvanlig, nemlig i dagene 19.—21. september 1964. Programmet offentliggøres i august i Frederiksborgbladet. Alle 25, 40 og 50 års jubilarer, hvis adresse vi er i besiddelse af, vil modtage speciel indbydelse midt i august. Vi venter mange af dem og også andre gamle elever allerede fra mødets begyndelse lørdag aften den 19. september.

MÅNEDSMØDERNE i vinterhalvåret 1963-64 finder sted den 6/11 sekretær Jørgen-Bent Kistorp, 1/12 Pip Christiansen og sangerinden Jolando Rodio, 8/1 redaktør, magister John Danstrup, 29/1 generaldirektør Hans Sølvhøj, 19/2 museumsdirektør Jørgen Paulsen og 11/3 professor Frederik Nielsen. Alle møderne er onsdag aften-møder undtagen adventsmødet den 1. december, der begynder kl. 16.

FREDERIKSBOR GKREDSENE. Kredsens efterårsmøder fandt i 1963 sted som en møderække, der begyndte på Ringe Efterskole den 25. september og fortsatte på Gråsten Landbrugsskole den 26., Lægård Landbrugsskole ved Holstebro den 27., Unge Hjem Højskole ved Århus den 28. og på Lundbæk Landbrugsskole ved Nibe den 29. september. Nyt for kredsene var det, at de fire af møderne fandt sted på hverdage, at man undgik fællesspisning og den dermed forbundne udgift og nøjedes med kaffe, og endelig at flere end ellers fra skolen deltog. Der var god stemning på møderne, og vi er kredsene tak skyldig for arbejdet med forberedelserne, ligesom vi siger de skoler, som gav os husly, tak. Hvilke erfaringer gav den ny prøveordning os så? At hverdagsaftnemødet på Fyn og lørdag-eftermiddagsmødet i Østjysk kreds lykkedes bedst, hvad deltagerantallet angår. Vestjysk møde en hverdags eftermiddag fandt sted i et så forrygende vejr, at bedømmelse er vanskelig. Det sønderjyske hverdagsmøde en torsdag eftermiddag samlede betydelig færre deltagere end sædvanligt. Nordjysk møde var tilfredsstillende besøgt, omend konfirmationssøndagen sikkert forhindrede nogle. Erfaringerne skal nu bearbejdes, før vi kommer med forslag til kredsene for efteråret 1964.

Meddelelser

Følgende oplysninger kan gives om kredsene:

Frederiksborgkredsen for Fyn, formand: Thomas Frank, Radstrup pr. Marslev, Fyn, tlf. ((09) 97 15 11) 161. Ved generalforsamlingen udgik Svend Elver Larsen, Ferritslev, og Thomas Frank nyvalgtes.

Sydjysk Frederiksborgkreds, formand: Kristen Bonefeld, Snogbæk, Vester Sottrup, tlf. 171 u. I kredsens bestyrelse har Jørgen Jørgensen, »Stolbrogård«, Guderup, afløst Anders Thyssen, Allerup.

Vestjysk Frederiksborgkreds, formand: Anna Bjerg Pedersen, Skærbækgård pr. Herning, tlf. Herning 4024. I bestyrelsen har Anker Haubjerg, Houer pr. Spjald, afløst Gunnar Andersen, St. Støvl.

Østjysk Frederiksborgkreds. I bestyrelsen er indtrådt Mona Hvejsel, Århus, og Svend Birkedal, Rørth pr. Odder, i stedet for Jens Christiansen og Birgitte Tolstrup. Meddelelse om formandsvalg vil fremkomme i Frederiksborgbladet.

Nordjysk Frederiksborgkreds, formand: Per Pinstrup, Astrup pr. Arden, tlf. Astrup 50. Walther Larsen, Vejerslev pr. Vils, Mors, indtrådte i bestyrelsen i stedet for John Kjær Nielsen, Ll. Ejstrup. S. H. J.

BIBLIOTEKET. Der er i årets løb købt godt 200 nye bøger og modtaget omkring 50 bind som gaver.

Blandt gaveyderne er *Elisabeth Koch* (elev 62/63), der i sin skoletid her kom med et større antal bind fra sin farfars, pastor Carl Kochs private bogsamling; blandt bøgerne var der skrifter af Harald Høffding, Grundtvig samt af Kochs eget forfatterskab. Af *Karin Nolsø* (elev 53) har vi fået »Færøerne i Farver«, 1958, af *Ragnheidur Pétursdóttir* (elev 63) »Islandske Månedstidender 1773-76«, af *Peter Rydbergt* (elev på Frederiksborg Højskole 95/96) Ole Arvesens »Oplevelser og Erindringer«, Svend Morens »Møte og minne« samt Lars Eskelands »Bønder«, af lærerinde *Sigridur Skaftadóttir* »Ancient Icelandic Art«, af *Sigrid Eklund*, f. Moberg, Pär Lagerkvists »Pilgrim på havet«, af *Hans Graversen* »Grundtvigs Salmédigtning«, af forfatteren *Anders Ubrskov* »Kultur- og Folkeminder XIV«, 1962, af *Fritz Wartenweiler* »Von Hammar-skjöld zu Guisan« og af arkitekt *Gjerløv-Knudsen* »Bygningskunstens form-lære« samt »Fri os fra flere fremskridt«.

Elever fra *Ringerike folkehøgskule*, Hønefoss, der deltog i den nordiske udvekslingsuge i vinter, gav os billedværket »Norske Hus«. I forbindelse med udvekslingen fik vi af deltagerne fra *Wendelsberg folkhögskola* »Milles Skönhetsvärld«, og elever fra *Väst kustens ungdomsskola*, Ljungskile, på sommerbesøg medbragte »Bohusläns historia«.

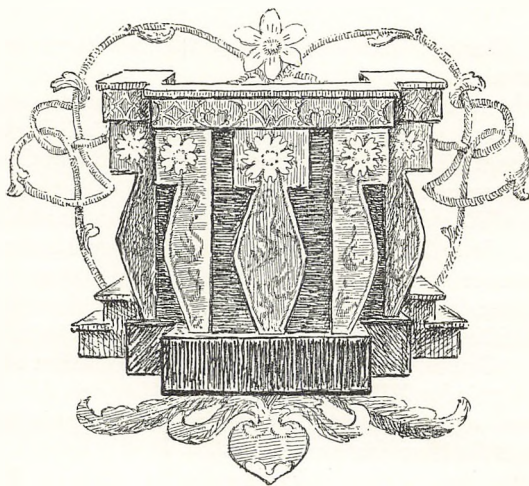
En række forlag og institutioner har ligesom de foregående år sendt flere værdifulde bøger, således har vi fra *Gyldendals Forlag* modtaget Goethes »Faust« (Dansk lærerforeningen), Chr. Brodersens og Sv. Møller Kristensens »Litteraturudvalg I/II«, 1962-63, »Verdenslitteratur I/III« (Hellas, Rom og middelalderen), 1962-63, Verdensklassikere (Thukydide) 1963, P. Munchs »Verdenshistorie I«, 1963, og Erik Lund: »Verdenshistorie I«, 1963. *Nordisk Råd* har sendt årsberetningen »Nordisk råd, 10. session, Helsingfors«, 1962, samt »Nordiska Rådets verksamhet 1951-62«, 1962. Fra *Foreningen Norden*

Anton Mariegaard

har vi modtaget »Nordens Domkirker«, 1962, fra *Svenska Turistföreningen* »Årsskrift 1962 (Uppland)« og fra *Norges og Sveriges statistiske departementer* har vi modtaget statistiske årbøger for 1962.

En giver, der ønsker at være anonym, sender til bibliotekets tidsskriftsamling det fornemme svenske BLM, Bonniers Litterära Magasin.

Biblioteket tæller ialt 12.000 bind, hvoraf 4000 på magasinet. Der fremlægges 78 periodiske skrifter på tidsskrifthylden, og endelig er der til avisudklipsamlingen indgået 3—400 nye kronikker m. v. A. M.

Elevlisten

Sommerskolen 1963

- Adalsteinsson, Bjarni, Hólsveg 6,
Bolungarvík, Island.
- Bonnevie, Klavs, Landssygehuset,
Tórshavn, Föroyar.
- Hamann, Holger Nik., Fredhjem 47,
Flensborg, Sydslesvig.
- Haubjerg, Anker, Houer,
Spjald. Ringk. a.
- Jensen, Poul Børge, Slagballe.
Skbg. a.
- Jensen, Jens Arne, »Søndergård«,
Rønnebjerg, Vrå. Hj. a.
- Jónsson, Águst Þórr, Melhagi 5,
Reykjavík, Island.
- Lambertsen, Steffen, Toftevej,
Vallensbæk, Glostrup. Kbhs. a.
- Lundbak, Arne Erik,
»Lundebakkegård«, Firhøj, Frb. a.
- Olsen, Eli V. Chr. A., Arsuk,
Ivigut, Grønland.
- Olsen, Svend Betak, »Mosegården«,
Køng, Lundby. Præ. a.
- Pedersen, Jørgen Lynggaard, Junget,
Roslev, Vib. a.
- Pedersen, Benny, Lundevej 5,
Sundby, Lolland. Ma. a.
- Petersen, Erik, »Hestehavegård«,
Sønderborg. Søbg a.
- Rysgaard, Jørgen Juul, »Ellemose-
gård«, Lund, Rødvig. Præ. a.
- Sørensen, Søren, Præstegården,
Nørre Saltum. Hj. a.
- Thomsen, Kristian Østergård,
Ny Kærvej 21, Ålborg. Ålb. a.
- Vejby-Nielsen, Erik Chr., Hasselallé,
Hasseris, Ålborg. Ålb. a.
- Zachariassen, Tøge, Mølmark,
Broager. Søbg. a.
- Andersen, Birthe, Rundholmen 42,
Vanløse. Kbh. a.
- Andersen, Tove *Birgit J.*, Stubbe-
købingvej 83, Nykøbing F. Ma. a.
- Behr, Inge-Lise, Tretommervej 42,
Risskov, Årh. a.
- Blåfoss, Lydia Sofía *Jónfrída*,
Skopun, Föroyar.
- Bock, Kirsten M., Brede, Bredebro.
Tø. a.
- Børsting, Ingrid, »Virkelyst«,
Sejstrup, Gredstedbro. Ri. a.
- Carlsen, Bodil, Lille Højbjerggård,
Rønninge, Langeskov. Od. a.
- Christensen, Margit, Nørregårdsvej
14, Vinderup. Ringk. a.
- Dresler, Sonja, Bjerlev, Jelling. Ve. a.
- Ervik, Nina, Slattum p.å.,
S. Nittedal, Norge.
- von Fischer, *Barbara* Katharina,
Bolligenstrasse 20, Bern, Schweiz.
- Gilbertsson, Lis, Kastanievej 8,
Helsingør. Frb. a.
- Gudbjörnsdóttir, Gudbjörg M.,
Silfurgötu 11, Isafirdi, Island.
- Heilbuth, Claire, V. Pennehavevej 2,
Rungsted kyst. Frb. a.
- Hillebrandt, Anne Marie, Frankrigs-
gade 70, IV, København S.
- Hvelplund, Juliane, Skærris,
Hoven, Tarm. Ringk. a.
- Hyldgaard-Jensen, Anna, Lillkulle-
gatan 14, Göteborg S., Sverige.
- Jensen, Alice P., Tanderup,
Ribe. Ribe a.
- Jensen, Ella, Skibbild st. Ringk. a.
- Jensen, Hanne-Grethe, Ferslev,
Skibby. Frb. a.

Sommerskolen 1963

- Jensen, Ingrid Bech, Fredsø, Vils,
Mors. Thi. a.
- Jensen, Rita Solveig, »Ørndrup«,
Karby, Mors. Thi. a.
- Jóhannesen, Anna Sára D. Strömsten,
Skopun, Föroyar.
- Jóhannessen, Bergtóra, Skopun,
Föroyar.
- Jørgensen, Kathrine (Tinne),
»Ærenlund«, Ryslinge. Svbg. a.
- Kristensen, Else Marie Dam,
Præstegården, Kauslunde. Od. a.
- Kristensen, Tove Merete, Frisvadvej
30, Varde. Ri. a.
- Kristmundsdóttir, Kristín,
Grundargöta 6, Isafirdi, Island.
- Maigaard, Lissy, Ildved pr.
Jelling Ve. a.
- Mikkelsen, Kirsten M., Hornstrup,
Vejle. Ve. a.
- Mortensen, Gudrun Ladegård,
Kongsted, Fredericia. Ve. a.
- Nielsen, Tove, Sprove pr.
Stege. Præ. a.
- Nielsen, Ulla Bøystrup,
Vestereng«, Grenå. Ran. a.
- Olesen, Else, »Bollegård«,
Ørsted. Ran. a.
- Olsen, Vibeke Sundby, Karlslunde,
Tåstrup. Kbhs. a.
- Pedersen, Grethe Vendelboe,
Frøstrup st. Thi. a.
- Pedersen, Karen Rahbek, Ingedal,
Sjørup, Viborg. Vi. a.
- Pedersen, Lissi K., Kærbøl, Ribe.
Ribe a.
- Petersen, Ketty Bønning, Strucksallé
4 A, Tønder. Tø. A.
- Pétursdóttir, Ragnheidur Ásta,
Eskilíd 10, Reykjavík, Island.
- Piper, Susanne, Tårnborg Hovedgård,
Korsør. So. a.
- Poulsen, Anne Helt, Larsbjerggård,
Skovlunde. Kbhs. a.
- Rud, Helle, Tyrebakken 5,
Kerteminde. Od. a.
- Skamriis, Metha, Skamrisgård,
Møldrup. Vib. a.
- Skaug, Randi, Kinn, Drøbak, Norge.
Skovgård, Jytte, Knudsker, Rønne,
Bornholm. Bo. a.
- Skye, Karin *Ingela*, Brunnsvägen 52,
Kristianstad, Sverige.
- Sommer, K. A. Lillian H., Blæsbjerg,
Stubbekøbing. Ma. a.
- Stærmoose, Elisabet *Merete*,
Præstegården, Væggerløse. Ma. a.
- Svindt, Inger, Præstegården,
Idestrup, Sdr. Ørslev. Ma. a.
- Sørensen, Else, Rynkeby skole,
Rynkeby. Od. a.
- Tidemann, Gudrun, Dalvej 20,
Skjern. Ringk. a.
- Ulfadóttir, Adalheidur (Heida),
Skiparsunde 15, Reykjavík, Island.
- Waras, Lise Lotte, Baltorpevej 123,
Ballerup. Kbhs. a.
- Westergård, Gerda Høy, »Skovgård«,
Ågård, Brande. Ve. a.
- Westh, *Ulla* Ingrid, Koldsbæk,
Helsingør. Frb. a.

TILLÆG til elevlisten 1962-63

- Behr Inge-Lise, Tretommervej 42,
Risskov. Årh. a.
- Hansen, *Benedicte* Caritas, Ørsted
præstegård, Havdrup. Ro. a.
- Nielsen, Poul, Lille Torøje,
Fakse. Præ. a.
- Pilgård, Ulf, Holme præstegård,
Højbjerg. Årh. a.

Vinterskolen 1963—64

- Aagesen, Søren Nedergaard, Ollerup,
Svbg. a.
- Andersen, *Kaj* Aage, Tindinge Bakke,
Ruds-Vedby. Ho. a.

Vinterskolen 1963-64

- Andersen, Kurt Erling, Ibsvej 25,
Mørkøv. Ho. a.
- Bach, Niels, »Hedegård«, Øster
Tørslev. Ra. a.
- Bastholm, Henrik, Kjeldingbro,
Ørum, Hjallerup. Hj. a.
- Bukh, Jens, Thorup, Solbjerg,
Mors. Thi. a.
- Båstrup Nielsen, Søren, »Hjelmslev-
gård«, Hemstok, Skanderborg.
Skgb. a.
- Christensen, Uffe Andreas,
»Lindhøjgård«, Nybøl. Søbg. a.
- Christiansen, Thomas, »Grønvang«,
Ø. Mellerup, Jerslev J. Hj. a.
- Clausen, Tage Lammetsbjerg, Løjt
Kirkeby. Åb. a.
- Conradsen, Bent, »Villemajgård«,
Sdr. Lintrup. Had. a.
- Damgård, Kristian Bjerre, »Elme-
gård«, Hvam, Borbjerg, Holstebro.
Rgk. a.
- EGGE, Odd Arne, Romfjordvegen 1 A,
Tromsdal, Norge. Troms f.
- Espersen, Niels Bengaard, Volling,
Balling. Vib. a.
- Fink, Jens Liengård, Visgård,
Tinglev. Åb. a.
- Fog-Petersen, Anders, Dalum Land-
brugsskole, Hjallesø. Od. a.
- Forsmann, Bent, Sabro, Lading.
År. a.
- Fredslund, Peter, »Hygumgård«, Sdr.
Hygum. Had. a.
- Galschiøt, Michael, Skeltoftevej 89,
Kgs. Lyngby. Frb. a.
- Greve, Hans Henrik, Bolderslev.
Åb. a.
- Hagan, Theophilus Kojo, P.O. Box
365, Sekondi, Ghana, Afrika.
- Hansen, Jørgen Ivar, Kalkær,
Bovrup. Åb. a.
- Hansen, M. Frede, Staugård, Dyb-
bøl. Søbg. a.
- Hansen, Stig Vilsøe, Måløvbyvej 62,
Måløv. Kbhvs. a.
- Hansen, Tom Jørgen Strange, Præ-
stebakken 11, Vanløse. Kbhvs. a.
- Hansen, Vagn Fredslund, Søgårdsvej
11, Lunderskov. Ri. a.
- Hendil, Christian Jørgen Trolle,
Nørregade 63, Farsø. Ål. a.
- Holm, Vagn, »Enggård«, Tødsø,
Nykøbing M. Thi. a.
- Hosbond, Karl Nielsen, »Østergård«,
Lille Hjeds, Suldrup. Ål. a.
- Jacobsen, Bent Lundø,
»Vandamgård«, Vejen. Ri. a.
- Jensen, Cato Holm, »Møllegården«,
Bjørndrup, Nykøbing M. Thi. a.
- Jensen, Edgar, Låsled, Gram. Had. a.
- Jensen, Ejgil Sigfred, »Brunshøj«,
Troldhede. Rgk. a.
- Jensen, Karsten Vig, Vinkelvej 3,
Merløse. Ho. a.
- Jensen, Peter Egeskov, »Højgård«,
Skærlund, Blåhøj. Ve. a.
- Jensen, Poul, Gåsdal, Borris. Rgk. a.
- Jensen, Willy Olsen, »Lille Midt-
gård«, Grønbjerg, Filskov. Ve. a.
- Johansen, Tom Nislev, E.B.M.,
Algade 15, Nykøbing S. Ho. a.
- Jørgensen, Asger, »Vester Højgård«,
Nr. Højrup, Skamby Od. a.
- Kaspersen, Knud, Stjær, Harlev.
År. a.
- Kjærulff, Søren, Mogenstrup,
Jebjerg (Salling). Vib. a.
- Kragelund, Svend, Suldrup. Ål. a.
- Kristensen, Bent Th., V. Bjerge,
Sdr. Felding. Rgk. a.
- Kristoffersen, Jens, Nøkkerosevej
52 B, København NV. Kbh.
- Ladefoged, Christian, »Kongshøj-
gård«, Ravnkilde, Arden. Ål. a.
- Madsen, Erik Kirkegård, »Anebjerg«,
Boring, Rask Mølle. Skbg. a.
- Madsen, Erik Raae, »Nøjsomhed«,
V. Kippinge, Nr. Alslev. Ma. a.
- Møller, Kjeld Eriksen, »Povlsgård«,
Oksbøl, Nordborg. Søbg. a.
- Nielsen, Erling Holm, Kornum,
Løgstør. Ål. a.
- Nielsen, Ib Erik Nyholm, »Kølemose-
gård«, Kajemose, Jyderup. Ho. a.

Elevlisten

- Nielsen, Kai Egon, »Lovbjerggård«, Vollerup, Askeby (Møen). Præ. a.
- Nielsen, Ole Krebs, Holsteins Minde, Fuglebjerg. So. a.
- Nielsen, Stig Ørgård, Nr. Majgård, Mejrup, Holstebro. Rgk. a.
- Nielsen, Søren, Sønderup, Nr. Vium, Herborg. Rgk. a.
- Nygård, Søren, »Nygård«, Hvam, Holstebro. Rgk. a.
- Olesen, Erling, Vrensted, Løkken. Hj. a.
- Olesen, Søren Lyngbak, »Grædstruplund«, Brædstrup. Skbg. a.
- Pedersen, Børge Pilgård, »Østervig«, Hornum st. Ål. a.
- Pedersen, Hans Lykkegård, Nr. Højrup, Skamby. Od. a.
- Petersen, Christian Dines, »Søndergård«, Øster Lindet. Had. a.
- Petersen, Poul Erik, Bildsø, Slagelse. So. a.
- Poulsen, Villy Boesgaard, Tjørring, Herning. Rgk. a.
- Rasmussen, Hans Jepsen, »Karlebo«, Mosbøl, Jejsing. Tø. a.
- Rasmussen, Johan, Hardeshøj, Nordborg, Als. Søbg. a.
- Rasmussen, Ole Nygaard, Flemming st. Skbg. a.
- Rindom, Bent, »Vestergård«, Øster Lindet. Had. a.
- Schmidt, Bent, Cementstøberiet, Toftlund. Had. a.
- Simonsen, Hans, »Skovagergård«, Kalvslund, Ribe. Ri. a.
- Sørensen, Knud, Trangets Mark, Flauenskjold. Hj. a.
- Thomsen, Poul Ugilt, Vejstrupgård, Sjølund. Ve. a.
- Thorborg, Kaj Urup, »Virkelyst«, Breth Mark, Barrit. Ve. a.
- Traberg, Olav, Odinsparken 7 A², Høng. Ho. a.
- Triebel, *Einar* Carsten H., Amagerbrogade 1321, København S. Kbh.
- Vahl, *Mathæus* Benjamin Canutus, Narssak, Grønland.
- Visby, Aage, »Bakkegården«, Thorsted, Thisted. Thi. a.
- Viuff, Harald, »Benborg«, Nyby, Brørup. Ri. a.
- Wood, Daniel F., 29 Calvin Rd, Newtonville 60, Massachusetts, U.S.A.
- Andersen, Birgit Buhl, »Søholme-gård«, Svinding, Randers. Vib. a.
- Andersen, Hanne-Mette, Langtved, Ullerslev, Svbg. a.
- Andersen, Inger, St. Dalby, Hedensted, Ve. a.
- Bjerre, Kirsten, »Fjellerup Højgård«, Harndrup. Od. a.
- Brandt, Eli, Fritznersgaten 192, Oslo 2, Norge.
- Brændgaard, Bodil, »Kirkedal«, Ølst, Randers. Ra. a.
- Buch, Ida Boesen, »Højgård«, Jordrup. Ri. a.
- Bundgaard, Eva, »Møllegård«, Høllund, Vejle. Ve. a.
- Busch, Kirstine Rue, Sdr. Nærå, Årslev F. Od. a.
- Christensen, Agnete Hastrup, »Vilhelmsminde«, Ollerup, Bredsten, Ve. a.
- Christensen, Bodil Høj, Holbækvej 61, Kalundborg. Ho. a.
- Christensen, Frida Sund, »Strøm-gård«, Barslev, Hvidbjerg. Thi. a.
- Christensen, Kirsten, Lunding, Haderslev. Had. a.
- Christensen, Marie Louise J., »Bartofter«, Kappel. Ma. a.
- Clausen, Karen Margrethe, Østerholm, Fynshav, Als. Søbg. a.
- Dahl, Bodil Elsebet, »Nørrevrå«, Storvorde. Ål. a.
- Dohn, Grete, Grønfeld »Højgård«, Femmøller. Ra. a.
- Ebbesen, Anna Margrethe, Harreby, Fole. Had. a.
- Egeskov, Kamma, »Skovgårdlund«, Lejrskov, Lunderskov. Ri. a.

Vinterskolen 1963-64

- Fredenslund, Ragnhild,
St. Lundgård, Langå. Ra. a.
- Frisbjerg Nielsen, Inge, Frisbjerg-
gård, Gudum, Slagelse. So. a.
- Frøjk, Signe, Sdr. Nybo, Tvis,
Holstebro. Rgk. a.
- Gunnarsdóttir Guðrún, Birkimelur
6 B, Reykjavík. Island.
- Hagen, Charlotte, Frisegade 181,
Nykøbing F. Ma. a.
- Hansen, Marie Grumsen,
»Søndergård«, Gesten. Ri. a.
- Hansen, *Sigrid* A., »Birkely«, Oure,
Humble, Langeland. Svbg. a.
- Hattens, Birte, »Blåbjerg«,
Sølsted, Visby. Tø. a.
- Hauge, *Kristin* Ingrid, Bremanger,
Norge. Sogn og Fjordane f.
- Holmström, Christel, Valkom,
Svenäs, Lovisa, Finland.
- Ibsen, Annemette Kullen,
Estrupmark, Brørup. Ri. a.
- Iversen, *Marie* Cathrine, Elstrup,
Guderup, Als. Søbg. a.
- Jakobsen, Inger Rejnholdt,
Musemsgade 2C, Herning, Rgk. a.
- Jensen, Agnete, »Sundbygård«,
Sundby, Mors. Thi. a.
- Jensen, Else Grubb, Dr. Sellsvej 19,
Dianalund. So. a.
- Jensen, Inger Marie, Skave,
Holstebro. Rgk. a.
- Jensen, Kaja, »Ørndrup«, Karby,
Mors. Thi. a.
- Jensen, Kathrine, Ølstrup,
Ringkøbing. Rgk. a.
- Jensen, Nanna, St. Møltrup,
Lomborg, Fåre, Rgk. a.
- Jepsen, *Ingrid* Johanne, Brede,
Bredebro. Tø. a.
- Juul, Karin, »Bodilsgård«, Håstrup,
Fyn. Svbg. a.
- Jørgensen, Hanne Frost, »Egehuset«,
Brenderup, Fyn. Od. a.
- Jørgensen, Karen Krab, Trinflod,
Almind. Ve. a.
- Katborg, Gunhild, »Barslund«,
Mejrup, Holstebro. Rgk. a.
- Klitgård, Kirsten Justesen,
»Katrinesminde«, Romdrup,
Klarup. Ål. a.
- Knudsen, Ingrid, »Nr. Brostrup«,
Ølstrup, Ringkøbing. Rgk. a.
- Knudsen, Tinna, »Lindegård«,
Fåborg, Varde. Ri. a.
- Kristensen, Ida Fjord, »Slotsgård«,
Hørve. Ho. a.
- Kristmundsdóttir, Magnea,
Raudagerdi 10, Reykjavík, Island.
- Larsen, Else, Bejsebakkevej 7,
Ålborg. Ål. a.
- Leivdal, Ragnhild, Bjørkedalseidet,
Norge, Møre og Romsdal f.
- Lind, Margit, Handelsingartneriet,
Ejby st., Fyn. Od. a.
- Lundsgaard, Bente Nordtorp,
Rynkeby. Od. a.
- Madsen, Gerda Burgaard, »Dalgård«,
St. Aistrup, Sebbesund. Ål. a.
- Madsen, Inger Buus, Smorup,
Arden, Ål. a.
- Madsen, Kirsten, »Brillegården«,
Skårup. Svbg. a.
- Magnus, Kirsten Fog, Norgesvej 14,
Middelfart. Od. a.
- Malskær, Bente, Sæby, Høng. Ho. a.
- Nielsen, Annie Møller, »Søndervang«,
Enslev, Grenå. Ra. a.
- Odgaard, Karen, »Almoselund«,
Håstrup, Fyn. Svbg. a.
- Paulsen, Ragnhild Thyssen,
»Dansbjerg«, Højrup, Stepping.
Had. a.
- Pedersen, Birgit Bruun, Kistrup,
Viborg. Vib. a.
- Pedersen, Grete, Markvej 38,
Skagen. Hj. a.
- Petersen, Bente Svanberg,
Danmarksgade 52, Fredericia. Ve. a.
- Petersen, Karen, Kær,
Sønderborg. Søbg. a.
- Petersen, Solvejg Vedel, »Vedels-
gård«, Søllested, Glamsbjerg. Od. a.
- Plath, Evelyn, Lysabildskov,
Skovby, Als. Søbg. a.

Elevlisten

- Poulsen, Bolette (Nuka), Kagssiarsuk, Julianehåb, Grønland .
Poulsen, *Karen* Marie Bjerring,, Langkastrup, Uggelhuse. Ra. a.
Rasmussen, Mary, Torpegård, Pejrup, Fyn. Svbg. a.
Rohden, Birthe, Valdemarsgade 24, Padborg. Åb. a.
Rohrmann, Ingelise, Sørtorpvej 1, Rødovre, Vanløse. Kbhvs. a.
Sauer, Bodil, Frugtplantagen, Løgstørvej 70, Aars. Ål. a.
Schmidt, Betty, Cementstøberiet, Toftlund. Had. a.
Skaaning, Karin Merethe, »Bæk-gård«, Askildstrup, Blenstrup. Ra. a.
Skjold Jensen, Anne-Lise, Tværbommen 55, Gentofte. Kbhvs. a.
Sørensen, Birgit Fredslund, »Kongsgård«, Haraldsted, Ringsted. So. a.
Sørensen, Lis Pagh, Gerthasminde 36, Odense. Od. a.
Thjømøe, Rigmor, Skogveien 3, Larvik (Vestfold f.), Norge.
Thordrup, Karen, Vestergade 2, Allingåbro. Ra. a.
Trier, Gudrun, »Fjordgård«, Svinninge. Ho. a.
Vestkær, Grete, Ounbøl, Sig. Ri. a.
Vilbom, Sonja, Henningsens Allé 66, Hellerup. Kbhvs. a.
Viuff, Else-Marie, »Sønderlund«, Ødis. Ve. a.
Winther, Ellen, Ålkjær, Gabøl. Had. a.

BILLEDERNE

Elevskriftets omslag er udformet af tekn. bogkonsulent *Viggo Naae*. Tegninger og snit s. 52, 57, 70 og 82 af *Emil Petersen*. Linoleumsnit s. 68 (»Skovduer«) af *Bjarne Nielsen*. Vinter og sommercollager s. 59 og 65 med fotos især af *Ernst Løkke* arrangeret af *Vilbjalmur Einarsson*. Vignetter af *Matisse* s. 6 og 44, Fotos s. 26 *P. Brostrøm*, s. 70 og 83 *Barbara von Fischer*, s. 72 *Svend Erik Bjerre* og s. 79 *Morten Langkilde*. Vignet s. 86 *J. R. Hedegaard*. Træsnit s. 49 fragment af Mariabilledet fra *Axel Poulsens* alterbillede i Skjoldborg, Thy.